

Digitaliseret af | Digitised by

**DET KGL.
BIBLIOTEK**

Royal Danish Library

Forfatter(e) | Author(s):

Titel | Title:

Udgivet år og sted | Publication time and place: Københav
n : Gyldendal, 1877

Fysiske størrelse | Physical extent:

Brandes, Georg.; af Georg Brandes.

Søren Kierkegaard : en kritisk Fremstilling i
Grundrids

272 s.

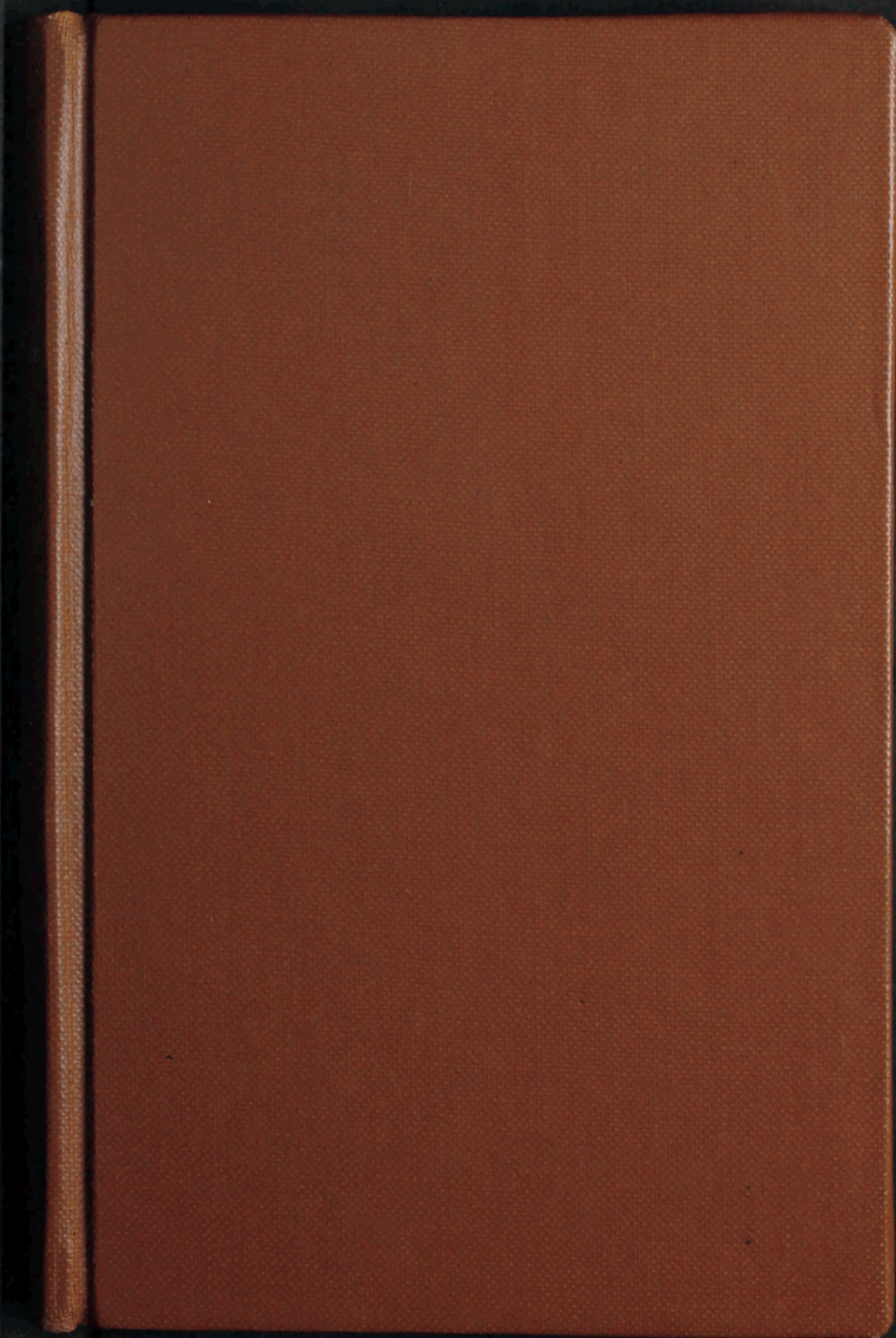
DK

Materialet er fri af ophavsret. Du kan kopiere, ændre, distribuere eller fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse. Husk altid at kreditere ophavsmanden.

UK

The work is free of copyright. You can copy, change, distribute or present the work, even for commercial purposes, without asking for permission. Always remember to credit the author.

HH. 168. 8^r

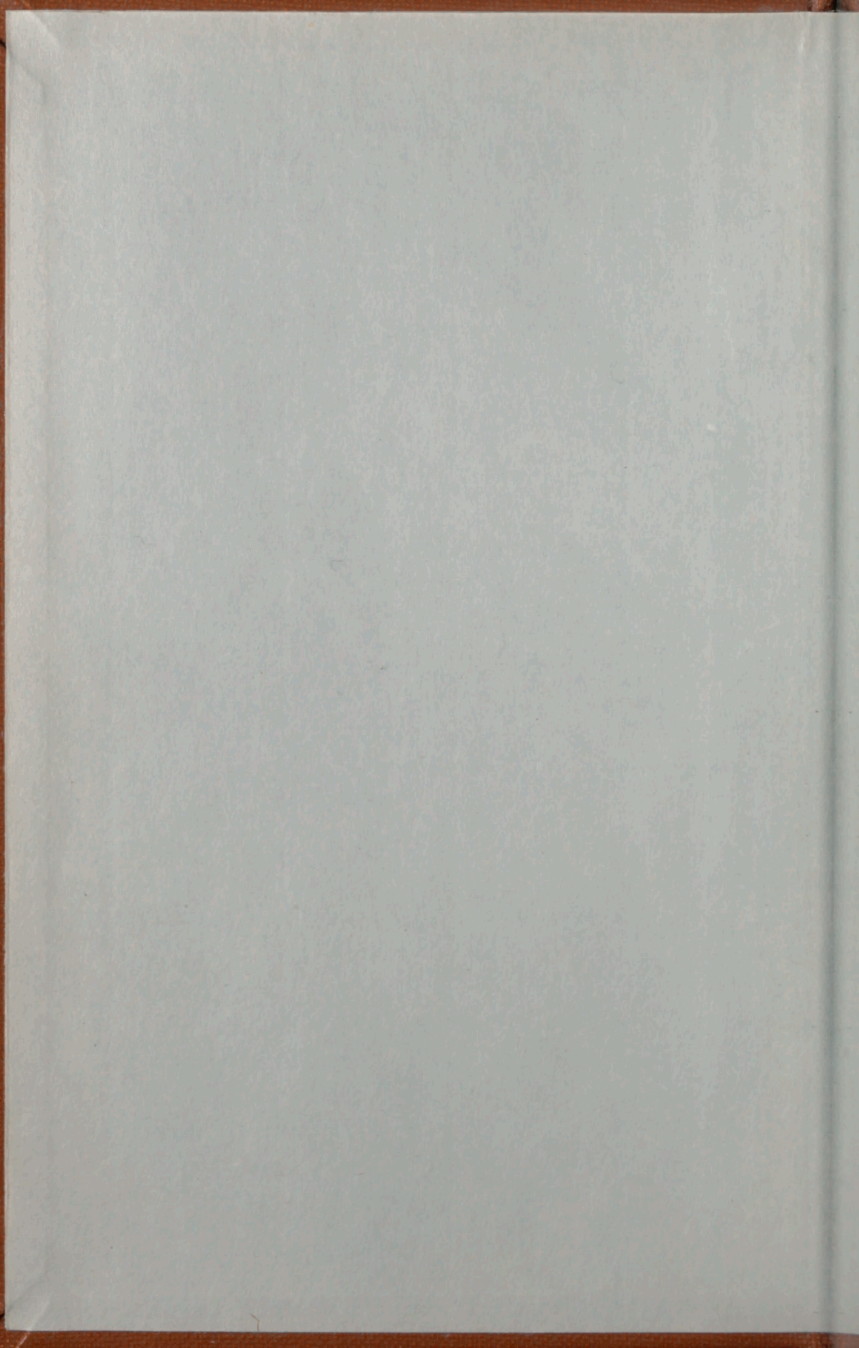
ex. 2.

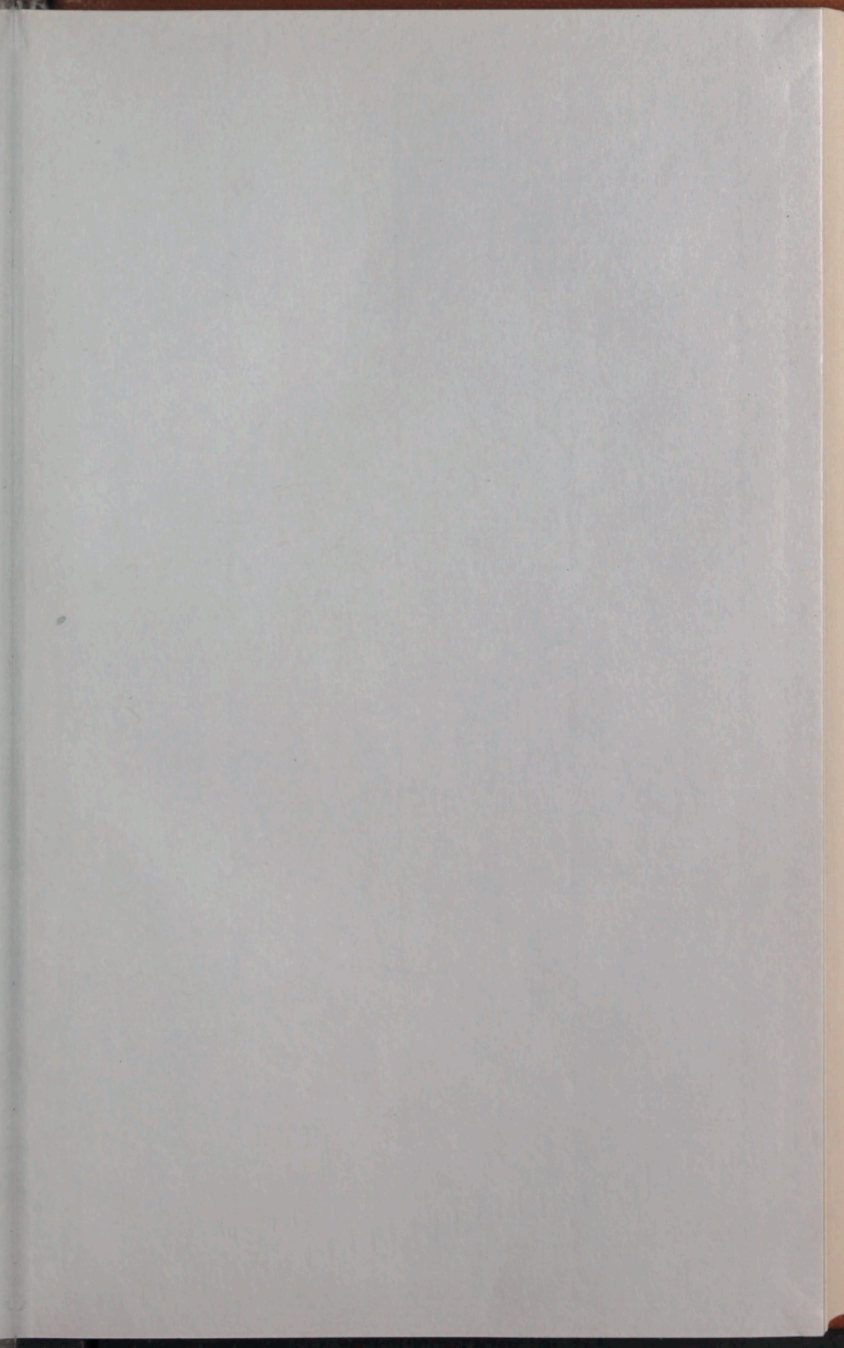

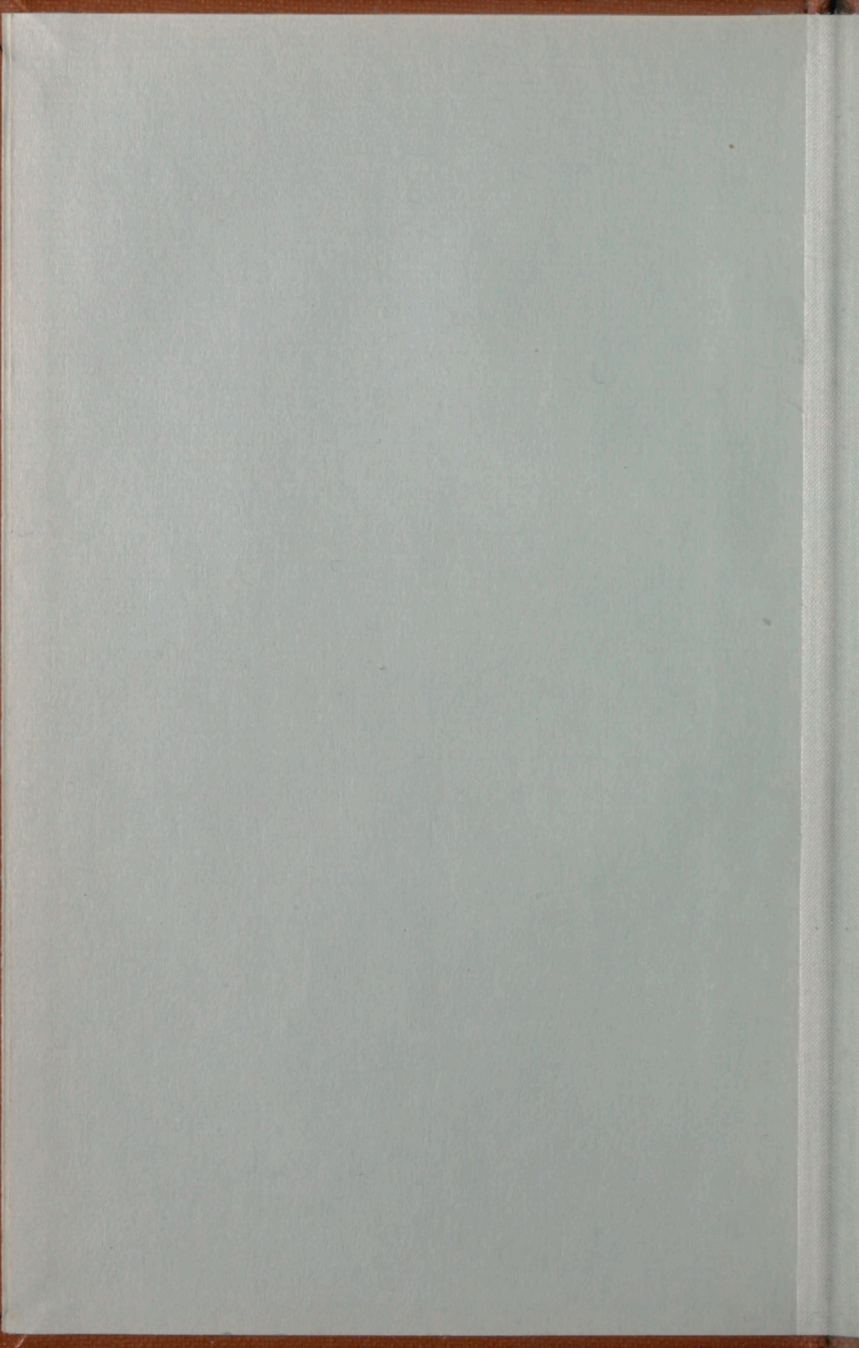
DET KONGELIGE BIBLIOTEK

130016794857

0
8043 650
GEORG BRANDES.

SØREN KIERKEGAARD.

EN KRITISK FREMSTILLING

I GRUNDRIDS.

KJØBENHAVN.

GYLDENDALSKE BOGHANDELS FORLAG.

GRÆBES BOGTRYKKERI.

1877.

Gyldendalske Boghandels Forlag.

G. BRANDES:

Æsthetiske Studier. 3 Kr.

Dualismen i vor nyeste Philosophi. 60 Øre.

Kritiker og Portraiter. 5 Kr.

Den franske Æsthetik i vore Dage. En Afhandling om H. Taine.
3 Kr.

Forklaring og Forsvar. En Antikritik. 1 Kr.

Hovedstrømninger i det 19de Aarhundredes Litteratur:

I. Emigrantlitteraturen. — 3 Kr. 50 Øre.

II. Den romantiske Skole i Tydskland. — 4 Kr. 50 Øre.

III. Reactionen i Frankrig. — 4 Kr. 50 Øre.

IV. Naturalismen i England. Byron og hans Gruppe
6 Kr.

Kvindernes Underkuelse. Af John Stuart Mill. Paa Dansk
ved G. Brandes. 2 Kr.

Moral grundet paa Nytte- eller Lykkeprincippet. Af John Stuart
Mill. Oversat af G. Brandes. 1 Kr. 35 Øre.

G. Brandes: Naturalismen i England.

En Anmeldelse

af

cand. mag. **Ad. Hansen.**

60 Øre.

J. P. JACOBSEN:

Fru Marie Grubbe. Interieurer fra det syttende Aarhundrede.
2det Oplag. 4 Kr.

SØREN KIERKEGAARD.

EN KRITISK FREMSTILLING

I GRUNDRIDS.

AF

GEORG BRANDES.

KJØBENHAVN.

GYLDENDALSKE BOGHANDELS FORLAG (F. HEGEL & SØN).

GRÆBES BOGTRYKKERI.

1877.

4468

Was Tarquinius Superbus in seinem Garten mit den Mohn-
köpfen sprach, verstand der Sohn, aber nicht der Bote.

Hamann-Kierkegaard.

INDHOLD.

	Side
Søren Kierkegaard	1
I. Barnealderen	4
II. Fader og Søn	7
III. Hjemmet og Skolen	14
IV. Universitetet	22
V. Salomo, Antigone	25
VI. Udtræden i Livet	31
VII. Angreb paa H. C. Andersen	33
VIII. Ungdomsliv	41
IX. Om Ironi	50
X. Forlovelse og Brudd	61
XI. Forladte Kvinder	81
XII. Antigone endnu engang	87
XIII. Abraham og Isak	90
XIV. Det første Grundæmne	99
XV. Mirakellandet; den Enkelte	106
XVI. Enten-Ellers Anlæg. Det første Stadium	117
XVII. Don Juan	130
XVIII. „Den første Kjærlighed“	140

	Side
XIX. Forførerens Dagbog og Drikkegildet, Stilen	151
XX. Det andet Stadium. Ægteskabet	167
XXI. Det tredje Stadium. Paradoxet.	187
XXII. Begrænsning overfor Natur og Historie .	206
XXIII. December 1845	217
XXIV. Nyt Udgangspunkt	228
XXV. Christusskikkelsen	240
XXVI. Truende Holdning mod Kirken	251
XXVII. Agitationen	254
XXVIII. Død.	264

Min tidligste Erindring om Kierkegaard er den, at naar jeg som Barn ikke trak mine Benklæder omhyggeligt og ligeligt ned over de dengang brugelige lange Støvleskafter, sagde Barnepigen advarende til mig: Søren Kierkegaard! Saaledes hørte jeg første Gang det Navn nævne, der samtidigt ringede saa stærkt for de Voxnes Øren. Karrikaturtegningerne i «Corsaren» havde gjort Kierkegaards Ben bekjendte i Kredse, hvor hans Geni ikke var naaet hen. Hans Benklæder havde hos os opnaaet en lige saa stor Navnkundighed som i Frankrig en halv Snes Aar tidligere Théophile Gautier's røde Vest.

Den mærkværdige Mand var kjendt i Kjøbenhavn som en Gade-Original. Ydersiden af hans Liv var sær og monoton. Man kunde møde ham i den tidlige Morgenstund paa de afsides Stier langs Stadsgraven, til hvilken han humoristisk nok havde løst Fisketegn for uforstyrret at kunne tænke og componere. Han har i «Gjentagelsen» skildret slige Vandringer i den klamme Morgen-

taage, i det duggede Græs, paa den Tid, da den kolde Gysen, der bebuder Solopgangen, gaaer gennem Naturen. Man kunde see ham kjøre ene i sin leiede Wienervogn i flyvende Fart hen ad Nordsjællands Landeveie eller i langsomt Trav gennem Nordsjællands Skove paa en af hine hyppige Kjøreture, der mindst optog en Dag, ofte flere, og af hvilke han foretog et Par hver Vintermaaned og om Sommeren maanedlig sex eller syv. Han gjæstede vexelvis Kongelunden paa Amager eller Lyngby, Frederiksborg, Fredensborg, Hirschholm, Roeskilde. Han opsøgte i Gribskov sin kjære Otteveiskrog, hvis Navn allerede havde noget Tiltrækkende for ham, den Indesluttede, hvem Alle kjendte og tiltalte, ved den Modsigelse, der laa i, at et Sammenstød af otte Veie sagdes at danne en Krog. Han satte sig her og det var ham som var et helt Folkefærd vandret ud ad de otte Veie og havde kun glemst En, som havde de otte Veie ført alle Mennesker bort fra ham for kun at bringe ham hans egne Tanker tilbage. Han, der havde saa vanskeligt ved at glemme sig selv, aldrig kunde fortabe sig helt i Naturen, hvis Studium han ringeagtede, aldrig i Historien, som han med sit udpræget filosofiske Anlæg manglede Sandsen for, neppe nok i Musiken, i hvilken han kun opsøgte sine egne Idealer, holdt af selv her i Ensomheden at føle sig som Centrum.

En anden Dag kunde man paa Østergade ved

Middagstid mellem 2 og 4 i Sværmen følge den spinkle og tynde Skikkelse med det ludende Hoved, med Paraplyen under Armen, der næsten ufravigeligt var at finde her paa hin «Rute», der er den mellemfine Verdens Corso i Kjøbenhavn. Han hilste hvert Øieblik, saaes i Samtale saa med En, saa med en Anden, hørte en enkelt Gang en lille Gadedreng raabe Enten-Eller efter sig, indlod sig med Crethi og Plethi, ligesaa tilgjængelig for Enhver her paa Gaden som utilgjængelig i sit Hjem, her ligesaa ødsel med sin Person som ellers nidkjer over den, her tilsyneladende ruttende med sin Tid ligesom til Vederlag for, at han altid haardnakket lod sig negte hjemme.

Men gik man saa en Vinteraften forbi hans Hus og faldt Blikket paa den lange Række af oplyste Vinduer, der gave den Etage, han beboede, et Udseende, som var den illumineret, da anede eller skimtede man en Suite af smukt møblerede, alle opvarmede Værelser, i hvilke den sære Tænker gik frem og tilbage under en Stilhed, som kun afbrødes ved Pennens Kradsen paa Papiret, naar han standsede for at nedskrive et Indfald i sit Manuscript eller en Notits i sin Journal; thi i alle Værelserne laa Pen, Papir og Blæk.

Saaledes levede han: spadserende, kjørende, samtalende og fremfor Alt skrivende, altid skrivende. Han var flittig som Faa, og al hans Flid

bestod i at skrive. Han talte ikke alene med sin Samtid, men med sig selv ved Hjælp af sin Pen. I faa Existenser har Blækket spillet saa stor en Rolle. Han har efterladt sig omtrent 30 trykte Bind, der tilsammen næsten udgjøre (hvad han kaldte dem) en Literatur i Literaturen, og lige saa mange Bind store Dagbøger i Manuscript, og næsten alt dette er skrevet i Løbet af hans 12 sidste Aar. Saaledes, saa sært og monotont tog Ydersiden sig ud af et af de indvortes mest bevægede Liv, der nogensinde er ført i Danmark.

I.

Da i Aaret 1813 den rige Hosekræmmer Michael Kierkegaard paa Nytorv i Kjøbenhavn var 57 Aar gammel og hans anden Hustru Anne (f. Lund), hans forrige Tjenestepige, 45 Aar, fik dette Ægtepar sit syvende Barn, en Søn ved Navn Søren. Sammenlægger man Forældrenes Alder, faaer man det respectable Tal 102, et Tal saa stort, at mange Gange to Par unge Forældre, naar de sammenlægge deres Aar, ikke naae til saa høit et Antal.

Søren Kierkegaard var gamle Forældres Barn; han fødtes gammel, han voxede op som et gammelklogt Barn, der saa tidligt begyndte at gruble især over sig selv, at det i hans senere Liv forekom ham, som havde han hverken været Barn

eller Yngling, det vil sige hverken ubevidst eller sorgløs. «Min Ulykke var» siger han med en af de spændte Vendinger han ynder «saa godt som fra Fødselen og fuldstændiggjort ved Opdragelsen den: ikke at være Menneske.» (Synsp. f. min Forfvirks. S. 62.) Han mener dermed, at han var Aand, et meget fordringsfuldt og altfor omfattende Udtryk til at udsige noget Bestemmende om en Enkelt. Vist er det imidlertid, at den, der brugte det om sig, kom til Verden med tungt Blod og tungt Sind; i gamle barbariske Tider havde man maaskee antaget et saa lidet barnligt Barn for en Skifting, Troldene havde lagt i Vuggen.

Han opsøger selv Sprogets yderligstgaaende Ord for at skildre sin oprindelige Tilstand. Han var efter sit eget Udsagn (Efterl. Pap. I 424) «spæd, spinkel og svag, næsten i enhver Henseende nægtet Betingelserne for ogsaa at kunne gjælde for et helt Menneske, sammenlignet med Andre, tungsindig, sjælesyg, paa mangfoldig Maade dybt og endeligt forulykket.» Et saadant stakkels Troldebarn leger ikke som andre Børn, er aldrig glad eller lystigt; det seer paa En med store, kloge, medlidenhedvækkende Øine, fordi det som Kierkegaard «sukker under en oprindelig Uensartethed med denne Tilværelse.» Det er strax fra den spæde Alder af sindrigt og vil i Taushed forarbeide mangt et sjældent Vaaben eller Smykke,

men man tirre det ikke, det er drilsk af Natur, spotsk i sine Svar, bidende vittigt, naar det ægges. Det har en Sjæl uden Sól, det lever et Liv uden Foraar; men det seer skarpt og det evner Meget.

Den stakkels Sildefødning var ikke blot vanfør, men syg, meget syg. 33 Aar gammel betegner han sig selv som fra sin tidligste Tid forteret af en «til Afsindighed grændsende Lidelse,» der maatte have sin Grund i et Misforhold mellem Legeme og Sjæl. (Efterl. Pap. II 431) Denne Lidelse, som han med sin bibelske Udtryksmaade kalder sin «Pæl i Kjødet» var det, som affødte det rugende Tungsind, hvis Taager indhyllede hele hans Opvæxt. Men ud af disse Taager blinkede den drilske Ironis og Vittigheds Lyn. Han havde den Art Vid, som om end i langt ringere Grad gjerne findes hos Pukkelryggede, hos Hofnarre eller andre svage og jævnlige forulæmpede Væsener, der lide under en uhelbredelig Melancholi; kun at dette Vid hos ham altid tjente Ideer, var behersket, gjennemsigtigt, genialt, selv hvor det ytre sig i en Haan saa skjærende, at Verden neppe siden Swifts Tid havde hørt Magen. I Drengæarene aabenbarededette Vid sig som ungdommelig Kaadhed. Et Par Anekdoter fra Skoletiden betegne dets Art. Den danske Lærer Hr. Storck havde forlovet sig, og den udvalgte Gjenstand hed Charlotte Lund. Der skulde skrives en dansk Stil over et selvvalgt Æmne og Kierkegaard skrev nu «Charlotten-

lund, Reisen dertil og Fornøielserne der» med Hentydninger til Forlovelsen og Navnet. Den tyske Lærer, Hr. Mathiesen, var saa svag, at Drengene tillode sig Alt i hans Timer. En Dag gik de saa vidt, at de holdt fuldstændigt Maaltid i Klassen med dækket Bord, Smørrebrød og Øl, gik omkring og bød hinanden Velbekomme. Hr. Mathiesen vilde i sin Fortvivlelse klage til Bestyreren, da Drengene omringede ham og bade ham at blive. Søren Kierkegaard alene blev siddende paa sin Plads og sagde kun: «Vil De saa ogsaa sige Professoren, at saadan har vi det altid i Deres Timer.» Læreren blev.

II.

Det var fra Faderen, at Kierkegaard arvede baade sit Tungsind, sit Vid og sine Evner. Moderen, hvem han først mistede i sit 22de Aar, nævner han mærkeligt nok aldrig med et Ord. Begge Forældrene vare jydsk Bønder. Michael Kierkegaard havde i sin Barndom maattet ernære sig ved som «Hjorddreng» at vogte Faar paa de jydsk Heder. Han led her legemligt Ondt og sjælelig Mangel: her var hverken Læ eller Ly eller Skygge eller Træer eller Mennesker, kun en tom Flade og de umælende Dyr. Saaledes fyldtes hans Sind med den Sorg og det Savn, der afspiller sig i vore Folkevisers Vemod, saaledes ind-

sugede hans Sjæl al Hedens stumme Melancholi. Han fortabte sig i de Grublerier og Drømmesyner, der opstaae hos den, der kun omgaaes sig selv.

Det er — paa anden Haand — et Minde om de jyske Heders Ensomhed, Ensformighed og Tungsind, der slaaer os imøde fra Kierkegaards Skrifter. Heden er deres Naturbaggrund, den tungtlidenskabelige Bondereligiositet, som avledes i Faderens Sjæl under Forladtheden derude, er deres aandelige Forudsætning.

Men allerede 12 Aar gammel kom Faderen til Kjøbenhavn, blev snart en stor Høsekræmmer, en stor Urtekræmmer, efter Datidens Vilkaar en meget holden Mand. Man veed, at den religiøse Opvakthed hos den jyske Bonde ikke udelukker en betydelig Fiffighed i Handel, en vis solid Nærighed og Paaholdenhed overfor det Fortjente. Det var ogsaa Tilfældet her. Dag ud, Dag ind stod den gamle, graahaarede, altid nøieseende Høsekræmmer i sin Bod, iført sin gule Frakke, sine Fløiels-Knæbuxer, sine pertentligt blanke Spændesko eller ungarske Støvler med Kvast og lagde Daler paa Daler. En lille Pidsk i Nakken gav ham et endnu mere gammeldags og Jeronimus-agtigt Udseende. Han var en loyal Mand, som ærede Kong Frederik d. 6te, Landets Fader, der som Kronprinds havde givet ham Bevilling til skjøndt Høsekræmmer at handle ikke blot med chinesiske og ostindiske Artikler, men ogsaa «med

de fra Vore Vestindiske Eylande kommende Vahrer, saasom Sukkere, raffinerede og uraffinerede, Sirup og Kaffebonner, og samme i store og smaa Partier til Alle og Enhver udsælge.» Han var en from Mand, som næsten altid levede i sit tarvelige Hjem, som sad paa sin Træstol ved det lille hvidmalede Bord og læste i sin Postil og sine Testamenter, gik i Kirke uanfægtet af Tidens Rationalisme og hørte Mynster med Opbyggelse og Andagt. Han var en streng Mand, som lod sine Døtre gaa paa Torvet og gjøre Indkjøb til Huset, barhovede med et strikket Shavl knyttet paa Ryggen, som lod dem børste Brødrenes Tøj og holde Huset istand, da der ikke blev holdt Tjenestepige, og som, selv da hans Sønner vare blevne Studenter, sjeldent eller aldrig gav dem Penge til Smaafor nødenheder. Kort sagt: han saa op til Kongen, høiagtede Geistligheden og ærede Politiet. I sit Hjem var han et Stykke af en Hustyran og Faderens brede Ryg stillede sig længe hindrende mellem Søren og Verden.

Det lader sig neppe nægte: der slaaer os et Pust fra Hosekræmmerbutikens indelukkede Luft imøde fra Kierkegaards Skrifter, der med al deres Dybde, Skarpsindighed og Varme have en saa snever aandelig Horizont. Det er — i andet Led — den med al sin Begavelse uselvstændige, lige akkurat fra Træhesten emanciperede Almuesmands sky Respect for det hele overjordiske og jordiske

Politi, der møder os i den overdrevne og forcerede Ærbødighed for Konge og Cancelli, Censorer og Ministre, Excellencer og Bisper, af hvilken Kierkegaard næsten hele sit Liv igjennem gjør Profession.

Dog hin gamle ærværdige Jeronimus var trods sit regulære og prosaiske Forretnings-Ydre en Fantast, en Dialektiker og en paa Randen af Sindsyge svævende Hypochondrist. Hjemmet blev her ved for Sønnen ligesaa ængstende som uhyggeligt tiltrækkende. Adspredelser var der ingen af. Men naar Søren bad om Tilladelse til at gaae ud og som oftest fik et Afslag, tog Faderen ham ved Haanden og foreslog ham til Gjengjæld en Spadseretur op og ned ad Gulvet, hvorhen han vilde, til Frederiksberg eller ud ad Strandvejen. *) Da fortalte Faderen Alt, hvad de saae. De hilste paa de Forbigaaende, Vognene larmede dem forbi og overdøvede Faderens Stemme. Kagekonens Frugter havde aldrig seet saa indbydende ud. Faderen fortalte Alt saa nøiagtigt og saa levende, at Søren efter en halv Times Forløb var mere træt og overvældet end af en virkelig Tur. Snart lærte han den Gamle Kunsten af, og de samtalede

*) Smlgn. Novellen Efterl. Pap. II. 78. Disse Træk vare mig bekjendte, før hine Papirer kom ud, da Kierkegaard til afdøde Prof. Brøchner havde fortalt dem som Virkelighedstræk fra hans egen Barndom.

paa den fingerede Vandring; de overbød hinanden, de kappedes i Opfindelse og i at gjøre hinanden opmærksomme paa hvad der mødte dem paa Veien. (Eft. Pap. II. 81).

Naar man hører derom, troer man at opleve en Scene af Schacks «Fantasterne». — Det er neppe muligt paa en mere unaturlig Maade at berøve et ypperligt udrustet Barn Virkelighedssansen og indprente det Reflexionssyge og Fantasteri. Ingen vil sikkert efter at have hørt et saadant enkelt lille Træk undre sig over det Blodløse, det Hjærnespindsagtige i Kierkegaards selv nok saa genialt opfundne digtede Personligheder som Johannes Forførelsen eller Frater Taciturnus's Quidam. Hans Fantasi var og blev en Stueluftsplante.

Der er andre store Mænd end Kierkegaard, hvis Opdragelse syntes anlagt paa at tilintetgjøre Barnet i dem. Der er en anden af vort Aarhundredes store Mænd, hvis Fader ligeledes udøvede en overvældende Indflydelse paa Sønnen lige fra de spædeste Aar. Jeg tænker paa Stuart Mill. Men hvilken Forskjel paa hine lærerige Spadsere-ture, som Mill mellem sit fjerde og sit syvende Aar daglig foretog ved sin Faders Haand, Ture, om hvilke han selv fortæller, at hans tidligste Erindringer om grønne Marker og vilde Blomster blande sig med Erindringen om dem — og disse uhyggelige Vandringer op og ned ad et Stuegulv, under hvilke Fader og Søn som to gamle Børn

foregøglede hinanden, at de saae virkelige Natur-omgivelser og optoge Indtryk fra en Omverden. Den unge Mill maatte paa hine Morgenture give sin Fader Beretninger om sin Læsning, og med Varme fortalte den lille, høihjærtede Dreng om Malteserriddernes tapre Forsvar mod Tyrkerne eller de oprørske nederlandske Provindsers Kamp mod det spanske Tyranni — den stakkels lille Hosekræmmersøn havde ingen Fader, hvis Hjerne omspændte sin Samtids hele Viden, ingen Fader, der kunde lægge al Datidens Videnskab til Rette for Sønnen og vække hans Sands for Ret, for Historie og Natur, han gjengav derfor Intet, hans egen overophidsede Hjerne frembragte de blodløse Skygger, han lod glide Faderens Øjne forbi.

Foruden at være en Fantast var den Gamle en Dialektiker, udstyret med en hos en udannet Mand aldeles ualmindelig Disputerefærdighed. Den formelle Tænkevirtuositet, der skulde fremtræde saa blændende hos Sønnen, synes allerede at have været anlagt hos ham. Han maa have besiddet noget af en Erasmus Montanus's Evne til at bevise Hvadsomhelst og vende op og ned paa Alt, noget af den Begavelse, der ikke sjældent findes hos vore Politikere af Bondestanden til med en vis ætsende Skarpsindighed at sønderdele et Spørgsmaal og tage dets enkelte Sider for sig til stykkevis og overlegen Behandling. Men langtfra at være selvtilfreds med sine fremragende Evner var han

hypochonder, led især i sine senere Aar under Følelsen af Intet at due til og kunde komme frem med Udbrud, der viste at han til sine Tider følte sig som den Elendigste af Alle. (Eft. Pap. II. 127). Saaledes omtrent tænker jeg mig, at en eller anden af Cromwells Soldater, en eller anden Jeroboam-Lev-for-at-opstaae eller Pimpleton-Gud-være-med-os har klaget sig i de Timer, da Naaden var svag i ham. Medens den forholdsvis lykkelige unge Mill ved sin Faders Haand førtes ind i Videnskaber, som der vel udfordredes en Mands Aandskraft til at magte, men dog i Videnskaber, indviede denne mørke og fantastiske Puritaner af Almuesklassen sit stakkels Barn i alle de Angster og Bekymringer, hvormed den christelige Orthodoxy, forkyndt af en i Skrupler og Anfægtelser henlevende udannet Mand, kan omspænde et barnligt Sind. I «Synspunktet for min Forfattervirksomhed» S. 59 hedder det: «Som Barn blev jeg strengt og alvorligen opdraget i Christendommen, menneskelig talt afsindigt opdraget: allerede i den tidligste Barndom havde jeg forløftet mig paa Indtryk, som den tungsindige Olding, der havde lagt dem paa mig, selv segnede under — et Barn afsindigt paaklædt til at være en tungsindig Olding.» Hvo kan da undre sig over, at der kom Øieblikke, i hvilke den Gamle stod stille foran Sønnen, sørgmodigt betragtede ham og sagde hine Ord, der aldrig gik Kierke-

gaard af Minde og som have fundet deres Plads i Dagbogen Skyldig-Ikkeskyldig i «Stadier paa Livets Vej»: «Stakkels Barn! Du gaaer i en stille Fortvivlelse.» (Eft. Pap. II. 68, Stadier 2den Udg. 179). Fader og Søn synes hver for sig at have gjort sig selv ansvarlig for den andens Tung-sind; Sønnen frygtede for, at Faderen sørgede over ham og omvendt. Men under alt dette opelskedes i Barnets Sind en Følelse, der snart blev den fremherskende hos ham: Pieteten, den tung-sindige Pietet.

III.

I Hjemmet lærte Drengen fremfor Alt at lyde, at fantasere og at disputere. Her lærte han, tvungen ind i den christelige Orthodoxy som i et Kloster, at bede, at kræve sig selv til Regnskab, at krybe sammen i Frygt og Bæven, og uundgaaeligt var det, at en saa opvakt Aand mangan Gang maatte kaste attraaende Blik over Klostermuren og hengive sig til Længsler og Ønsker, som de avles i et Kloster. I Skolen lærte det geniale Barn ny Underkastelse og Lydighed, nødtvungen Selvforsvar og paatvungen Forstillelse.

Naar Drengen fra hint underjordiske Hjem dukkede op mellem Kammeraterne i Skolen, maatte han nødvendigvis bære et usædvanligt og lyssky Præg. Hans Væsen var stille, hans Gang var

lydløs. Han talte aldrig om sit Hjem, førte aldrig nogen Kammerat derind. Hans plumpe og grove Dragt, der altid var ens (kortskjødets Trøje, Sko og Uldstrømper) skaffede ham det fortræffeligt malende Navn: Chordrengen. Han var altfor svag og spinkel til at have Tilbøielighed til legemlig Idræt. Han var for gammel og for frygtsom til at deltage i de andre Drenges Lege og Slagsmaal. Slog En efter ham, løb han altid sin Vei; men var han tirret til det Yderste, da hævnede han sig paa de lange, sværlemmede Dreng, selv med Fare for at faae mange Prygl, som Loke hævner sig paa Guderne ved Ægirs Gjæstebud. Hans Vaaben vare den legemligt Svages: bidende Vitighed, snærtende Spot, blodig Ironi, der bragte Latteren over hans Modstanders Hoved — de Vaaben, som hele hans Liv igjennem forbleve hans. Ingen af hans Meddisciple anede Geniet i ham. Jeg har en af hans egne Klassekammeraters Ord derfor. Han tav nemlig med hvad der sysselsatte ham, ja tyede næsten uvilkaarligt til Forstillelse for at skjule sit tidlige Tungsind. Han tiltroede sig selv en ganske overordentlig Evne til i denne Henseende at bedrage, til at bibringe sine Omgivelser den Mening, at han var fuld af Munterhed og Livslyst, medens han i Virkeligheden følte sig ensom og uforstaaet. Han har sikkert anslaaet sin Færdighed for højt, hvor meget han end kan have havt Villien til at skuffe. Stolt som han var,

følte han, at han fra det Øieblik af, da han vilde aabne sit Indre, var udseet til et Offer for Medlidenheden, «en sød Lugt i dens Næse» (som det hedder i «Frygt og Bæven») og denne Tanke kunde han ikke udholde. Han greb da til Forstillelse og Bedrag som Nødværge, greb dertil med alt det Hang, der var i ham til at fordoble sit Væsen, og man feiler neppe, naar man her søger Spiren til den dybt indgroede Forkjærlighed for Mystification, Selvfordobling og Skjulthed, der kan forfølges gjennem hele hans Forfattervirksomhed. Der gives en Art almenmenneskelig Jesuitisme, som man bør vogte sig for altfor hastigt at fordømme og hvilken Ingen undgaaer, der som Kierkegaard troer paa Tilladeligheden af «en teleologisk Suspension af det Ethiske.» Der spores nogle Glimt af en saadan Jesuitisme meget tidligt allerede i Kierkegaards Liv. Han var — med sine Anlæg til Ærefrygtens ubetingede Underkastelse, med sin dybt i Temperamentet grundende Tilbøielighed til at lade det Religiøse gjennembryde den almindelige sædelige Sfære — en født Jesuit, en protestantisk Jesuit, der var sin egen Pave, men som aldrig egentlig tvivlede paa at Hensigten helligede Midlet, naar det gjaldt de høieste Formaal.

Idet nu den unge Gymnasiast gik frem og tilbage mellem Hjemmet og Skolen, ombyttede han i Virkeligheden kun eet Tyranni med et andet.

Skolen styredes nemlig af den i sin Tid bekendte Rector Michael Nielsen, en dygtig men indskrænket Skoledespot uden dybere human Dannelse, men som kunde den latinske Grammatik tilgavns. Han lærte sine Elever kun «at lystre, at tie til den blodigste Uret og at skrive latinsk Stil.» Følgelig blev han for Kierkegaard et Ideal. Hvilken Ulykke for et ungt Geni som Kierkegaard at komme fra hin Fader til denne Mand, til hvem han allerede ved Hjemmets Opdragelse kun var altfor forberedt! Han var hjemme allerede dreseret til Lydighed og Respect; dobbelt Respect og dobbelt Lydighed forlangtes af Rector. Han synes ved sin samvittighedsfulde, om end ikke meget frivillige Flid at være bleven en af Professorens Yndlinge. Men rigtignok synes han for at holde sig i denne Gunst stundom at have grebet til Midler, som mindre lydige, mindre regelmæssige Drengene mange Gange forsmæede, han var bekendt som en Mester i den Kunst at bedrage Læreren ved at læse under Bordet, naar han var daarligt forberedt.

Der er for mig ingen Tvivl om at Assessor Wilhelms Udtalelser om sin Skoletid i «Enten-Eller» (2den Udg. II, 188) beroe paa Kierkegaards egne Erindringer. «Jeg kom mellem de andre Drengene, hørte dem med Forundring klage over deres Lærer, saa det Vidunderlige skee, at en Discipel blev taget ud af Skolen, fordi han ikke

kunde komme ud af det med Læreren. Havde jeg ikke fra tidligere Tid været saa dybt paavirket, havde maaskee en saadan Begivenhed virket skadeligt paa mig. Nu var dette ikke Tilfældet. Jeg vidste, det var min Opgave at gaae i Skole, i den Skole, jeg engang var sat i; om saa Alt blev forandret, dette kunde ikke forandres. Det var ikke blot Frygt for min Faders Alvor, der bibragte mig denne Forestilling, men det var det ophøiede Indtryk af hvad der var et Menneskes Pligt. Om min Fader var død, om jeg var bleven sat under en Andens Opsigt, hvem jeg kunde have bevæget til at tage mig ud af Skolen, jeg havde aldrig vovet det eller ret villet det, det vilde have været mig, som om min Faders Skygge skulde kommet og fulgt mig i Skole; thi atter her havde jeg faaet et uendeligt Indtryk af hvad der var min Pligt, saa at ingen Tid vilde have udslettet Erindringen om, at jeg havde krænket hans Villie Vi læste i min Tid latinsk Grammatik med et Fynd og Klem, som man i vor Tid ikke kjender. Ved denne Undervisning fik jeg et Indtryk, som paa en anden Maade virkede ensartet hermed paa min Sjæl. Forsaavidt jeg tør tiltroe mig Evne til at betragte Noget filosofisk, da skylder jeg det dette Barndommens Indtryk. Den ubetingede Respekt, med hvilken jeg betragtede Reglen, den Ærbødighed, jeg nærede for den, den Foragt, med hvilken jeg skuede ned paa

det kummerlige Liv, Undtagelsen fristede, den i mine Øine retfærdige Maade, paa hvilken denne blev forfulgt i min Stilebog og altid brændemærket, hvad er dette Andet end den Distinction, der ligger til Grund for enhver filosofisk Betragtning.»

For den, der selv i mange Maader var skabt til Undtagelse, kan en saadan tidlig indpodet Ærefrygt for Reglen synes en ypperlig Ballast paa Reisen igjennem Livet; men denne Ballast var for tung, den optog for megen Plads og den hæmmede Skibets frie Bevægelse meget mere end den sikrede det imod Kæntring. Man tænke sig Kierkegaard opdraget i en af Datidens bedste engelske Skoler, i hvilken der frededes om Individets Selvstændighed, i hvilken ingen Lakai-Dyd blev fordret eller æret og der havde været en Slags Haab om at hint første Tryk i Hjemmet havde kunnet rettes. Nu steg hin Underkastelses- og Underdanigheds-Aand i Drengen uden Modvægt til en beklagelig Høide*). Den havde ganske vist altid

*) Med Hensyn til Skoleopdragelsens moralske (ikke dens frie intellectuelle) Principer stod Danmark da og staaer det endnu ganske paa tydsk Grund. Vi burde lægge os Herbert Spencers Udtalelser herom paa Hjerte: „Den uafhængige engelske Dreng er Fader til den uafhængige engelske Mand, og uden hin kan denne ikke blive til. Tydske Lærere sige, at de hellere ville regjere et Dusin tydske Dreng end een engelsk Dreng. Skulde

et Hensyn til det Ideale eller dog til det, der for ham stod som idealt, men selv Vassal- eller Hofmands-Ærefrygten savner jo ikke sin Idealitet. Som voxen Mand lader han en af sine Pseudonymer sige: Sandelig, jeg har aldrig ønsket at være Napoleon, men vel at være en af de to Kammerherrer, der slog Fløidøren op for ham, bukkede dybt og sagde: «Keiseren!» (Johannes Climacus: Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift.) Han var altfor aandigt, altfor sværmerisk anlagt til at han nogensinde kunde blive en plat underdanig Charakter. Selv hvor han i sit senere Liv paa det Undersaatliges Vegne taler det Slettes Sag, som hvor han skriver til sin Broder Peter, der som Præst havde negtet sin Foresatte, Biskop Mynster, Lydighed overfor et umoralsk og uberettiget Forlangende, i den Hensigt at bevæge ham til at give efter — selv der er det en høiere Idee, som leder ham, skjøndt den leder ham vildt. Det gjør unegtelig et pinligt Indtryk at see Søren Kierkegaard henstille til sin Broder, der ikke kan overvinde sig til at døbe Baptistbørn med Vold, om det ikke

vi derfor ønske at vore Drenge havde de tyske Drenges Bøielighed, og derfor ogsaa senere hen de voxne Tydskeres Underdanighed og politiske Trældom? Eller skulle vi ikke hellere finde os i de Følelser hos vore Drenge, som gjøre dem til frie Mænd, og saa forandre vore Metoder i Overensstemmelse dermed? (Om Opdragelse, dansk Overs. 116.)

var bedre at forvandle sig til en slet og ret Embedsmand, slet og ret Lydigheds-Maskine*). Men allerede ved den tidligste Opdragelse i Hjemmet og Skolen vare alle hans sjeldne Anlæg til Dyder, Sværmeriet, Begeistringens, førte paa Vildspor; Intet deraf blev stillet i Frihedens Tjeneste, Alt i den kritikløse Respects, og saaledes ufoldede han i vore Dage en Række af umoderne, rent feudale Dyder, en Vassals ydmyge Troskab, en Munks Askese, en Skolastikers Færdighed til at benytte sin hele Viden til Forsvar for udenfra givne Dogmer og Troesbud.

Den værste Følge af Underdanighedsaanden er imidlertid Hovmodsaanden. De to ere Tvillingbrødre. Hvo der med store Evner mangler den Gave at optræde med Holdning, at hævde sig uden mange Buk, trøster sig ved i sit stille Sind at føle sig desmere. Kierkegaard manglede hele sit Liv igjennem hin sikre Holdning overfor Foresatte, som Mænd med ringere Selvfølelse end han hyppigt nok have besiddet. Man see f. Ex. hvilke Krumspring han gjør for at undgaae personligt Sammentræf med sin Velynder Christian d. 8de,

*) Det hedder i dette Brev (Eftl. Pap. I 351): Jeg for mit Vedkommende er aldrig gladere end naar En vil befale, især naar det er en virkelig Foresat; thi jeg anseer det altid for lettere at være den Lydende end den Befalende.

og hvorledes han motiverer sit Afslag (Brevet til P. D. Ibsen, Eftl. Pap. II 175). «Dersom jeg kunde skrive Kongen til,» siger han her, «det var Noget for mig. Men Ulykken er, det er ikke Noget for ham, thi hvor skal han faae Tid til at læse Sligt. Jeg er, som hvis en Husmoder vidste, hun kunde lave den kosteligste Pandekage, men hun havde ingen Tallerken til at bære den frem paa: min Aand er god nok, men jeg mangler Legemets Tallerken.» Den Blanding af Ydmyghed og Selvtilfredshed, som skimtes bag denne den voxne Mands tilsyneladende Humor, var allerede forberedt i Barnets Sind. Der udvikledes hos den geniale Dreng en uhyre Selvfølelse, han begyndte tidligt at ansee sig selv for den mest begavede blandt alle Yngre i Landet, ja kan man stole paa hans egne dristige Ytringer, da er det overhovedet «aldrig nogensinde faldet ham ind, at der levede det Menneske, som var, eller samtidigen skulde fødes det Menneske, som blev hans Overmand.» (Synsp. f. min Forfvirks. S. 60.) Den sande Værdighed har hverken hin Ydmyghed eller denne sammenlignende Stolthed.

IV.

Han blev Yngling, blev Student, traadte ud i Verden som en rig Mands høitbegavede Søn, kom til Universitetet i Kjøbenhavn og gav sig,

som det efter en saadan Opdragelse var at vente, til at studere Theologi, et Studium, der ikke var egnet til at nedbryde den Autoritetstro hos ham, hvortil Spirerne vare lagte. Den unge Plante føres ind i den ene ugunstige Atmosfære efter den anden. Og ikke blot at Kierkegaard blev Theolog, men han levede hele sit Liv igjennem i en fuldstændig theologisk og theologiseret Dunstkreds; mindst de tre Fjerdedele af hans nærmere Bekjendte synes at have været Theologer, Capellaner, Præster, Bisper, Geistlige af alle Grader.

Havde Kierkegaard nu ikke været saa særegent anlagt, vilde han sikkert have kunnet studere Theologi uden nogen synderlig Skade. Dette Studiums høist tvivlsomme Videnskabelighed, den almindelige aandelige Interesse, det vækker, uden at tilfredsstille den, de Udsigter, det paa mange Maader aabner til Humaniora, ere maaskee mere vækkende og mindre hæmmende for en selvstændig og stræbende Aand end en eller anden streng Fagdisciplin. Kierkegaards Begavelse havde desuden med alt sit Hang til Respect det store Fortrin at være dybt polemisk, grundpolemisk anlagt. Det var at vente, at det Tidspunkt tidligt eller sent vilde indtræde, da han vilde revolttere mod sin Undervisning og sine Lærere. Men nu vilde Skjæbnen, at Theologien netop da i Tydskland var bleven inddraget under den Samtiden beherskende Hegelske Filosofi's Domæner, og at Martensen

som Professor havde forplantet den tyske speculative Retning i Theologien til Kjøbenhavns Universitet. Da Kierkegaard nu var naaet saa vidt i Udvikling, at den Opposition mod Undervisningen, der var at forudsee, kom til Udbrud, kom han følgelig ved denne Revolte ind i en rent tilfældig og hurtigt forældet Polemik, der desværre strækker sig gjennem hele hans Forfatterliv. Havde ved Kjøbenhavns Universitet den orthodoxe Theologi dengang været paa Møden, da havde der været et Slags Haab om, at Orthodoxien var kommen til at staae for ham i et ugunstigt Lys. Nu var det Speculationen, som afgav Døgnets Løsen, og saaledes gik det til, at den speculative Opfattelse af Religionen som det lavere Stadium, Filosofien som det høiere, eens ved deres Gehalt, kun forskellige ved Formen, særligt det Hegelske Høires Forsoningsforsøg af Videnskab og Tro, blev Gjenstand for hans endeløse Angreb. Det speculative Forsøg paa gjennem Omfortolkninger at opvise en Overensstemmelse mellem det tredie Aarhundredes Theologi og det nittende Aarhundredes filosofiske Resultater var fremstaaet af vor Tidsalders Uvillie mod det foregaaende Tidsrums negative Kritik og af Tilbøieligheden til store omfattende Syntheser, var dernæst hævdet i det rent politiske Øiemed at kunne filosofere uden at foruroliges af Theologers og Regjeringers Overgreb, og var opretholdt af Hegel selv, hvem det i Slutningen af hans Liv

var vigtigt at faae sin Lære udbredt som god kongelig preussisk Statsfilosofi. Ikke des mindre blev denne Doctrin af Kierkegaard opfattet ganske troskyldigt som Filosofernes bogstavelige Mening og saaledes Gjenstand for hans indignerede Protester. Ikke mod en Strauss, ikke mod en Feuerbach rettede han sine Slag, men mod en Marheineke, en Martensen og deres Disciple! Han agtede ikke paa, at medens han stod paa Volden og forsvarede Fæstningen mod uskadelige Speculanter, trængte Fritænkerne ind bag hans Ryg og erobrede Pladsen.

V.

I Kierkegaards 25de Aar indtraf saa en Begivenhed, der gjorde et mægtigt Indtryk paa ham og særligt paa Pieteten i ham. Det synes som om hint oprindelige Tungsind, hvorunder han led, blev ganske særligt consolideret eller fortættet ved et Indblik, han paa den Tid fik i sin Faders sjælelige Tilstand. Det er af mange Indicier tydeligt, at Kierkegaard opdagede et eller andet mørkt Punkt, en eller anden Brøde i sin Faders Liv, der forekom ham at være Nøglen baade til Faderens sjælelige Sygdom og til hans Religiositet. Han kalder dette paa den første Side af de med Broderens Tilladelse udgivne Dagbøger for «den store Jordrystelse» i sit Liv, «den frygtelige

Omvæltning, der pludselig paanødte ham en ny ufeilbarlig Fortolkning af samtlige Fænomener», Faderens høie Alder var ikke en Velsignelse, men snarere «en Forbandelse», Guds Straf var over hele Familien. Et andet Sted hedder det (E. P. I. 436): «Jeg kunde maaske reproducere min Barndoms Tragedie — den forfærdelige Forklaring af det Religiøse, som bange Anelse spillede mig i Haanden, som min Fantasi udhamrede, min Forargelse paa det Religiøse, i en Novelle kaldet: den gaadefulde Familie. Den skulde begynde aldeles patriarchalsk idyllisk, saa Ingen anede det, før pludselig hint Ord lød ind deri — og forklarede Alt til Forfærdelse.» I et Udkast til Afhandlingen «Om Begrebet Angest» betitlet Vocalisationer forekommer bl. A. følgende Exempel: Et Forhold mellem Fader og Søn, hvor Sønnen skjult opdager Alt bagved, og dog ikke tør vide det. Faderen er en anselig Mand, gudfrygtig og streng; kun en enkelt Gang i beruset Tilstand lader han nogle Ord falde, som lade det Forfærdeligste ane. Anderledes faaer Sønnen det ikke at vide og tør aldrig spørge Faderen eller noget Menneske.» (E. P. II. 17).

Af hvad Art nu denne hemmelighedsfulde Brøde kan have været, er mig naturligvis ubekjendt. Men Alt tyder paa, at den har refereret sig til Forholdet mellem Forældrene. Det synes som om Faderen ved sin Haardhed mod Moderen

har drevet denne til at forsee sig imod ham og som om han senere dybt har angret denne Haardhed. Et og Andet i den Fortælling om Periander, der bærer den betegnende Titel «Indenads-Lectien» i Skyldig-Ikkeskyldig» og som øiensynligt ikke ved nogen Tilfældighed er dateret d. 5te Mai (Kierkegaards Fødselsdag) Midnat peger i denne Retning. Og denne Gisning bestyrkes fremdeles ved en haandskreven Notits af en Samtidig, der er bleven stillet til min Raadighed, i hvilken det hedder: «Faderen var overordentlig stræng i at opdrage Børnene religiøst. Det var en underlig, tungsindig Olding. Han kunde komme op til Mynster og sige: «Aah, Herregud, jeg kom saadan i Dag til at tænke saameget paa min salig Kone . . . jeg tænkte saa længe paa hende . . . her er 200 Rd., vil De ikke give dem til de Fattige.» For Kierkegaard har det staaet som om Følgerne af denne formodede Brøde paa en eller anden Maade kunde nedarves. Den tidlige Indexerceren i det Religiøse havde i den Grad modnet hans Sjæl til Overtro, at Forestillingen om en Guds Vrede over Slægten laa ham nær. Endnu længe efter tænkte han paa at nedlægge hvad der boede i ham «af mørke Tanker og sorte Lidenskaber» i Skildringen af en hel til Spedalskhed hjemfalden Familie (E. P. I. 420). Den Spedalskes gribende Monolog i «Stadierne» er øiensynlig bleven tilbage som eneste Levning af denne Plan.

Men som en direkte Omdigtning af hin Be-givenhed staaer den mesterlige lille Skizze «Salomos Drøm» sammesteds. Den begynder med at berøre den Sympathiens Kval det er for en Søn at maatte skamme sig over sin Fader, og Salomo prises som den Lykkelige, i hvis Lod det Modsatte faldt, at begeistres til Beundring for David. Men Salomo vaagner en Nat ved at høre en Bevægelse, hvor hans Fader sover: Rædsel griber ham, han frygter, at det er en Nidding, som vil myrde David. Han lister sig nærmere og hører fortvivlede Skrig. Det er David, der ene vaander sig i hemmelig Anger. Da Salomo atter sover ind, drømmer han, at Gud ikke er de Frommes men de Ugudeliges Gud; denne Drøm bliver Rædselen i Salomos Liv, og Skizzen slutter med denne betydningsfulde Udgang: «Og Salomo blev viis, men han blev ikke en Helt, og han blev Tænker, men han blev ikke en Beder, og han blev Prædiker, men han blev ikke en Troende og han blev vellystig, men ikke angrende, og han blev sønderknust, men ikke opreist; thi Villiens Kraft havde forløftet sig paa hvad der laa over Ynglingens Kræfter Men naar Østens Dronning kom for at besøge ham, lokket af hans Visdom, da var hans Sjæl rig, og de vise Svar flød fra hans Læbe som den kostelige Myrrha, der flyder ned ad Træerne i Arabien.»

Dagbøgerne (I. 421) vise, hvor tidligt det

har foresvævet Kierkegaard at skildre denne Scene og fremstille, hvorledes baade Salomos Forstandighed og hans Vellyst vare Consequenser af det Store hos David, idet Anelsen om Davids Skyld kvæler Sønnens Energi, men vækker det Forstandige og det Fantastiske hos ham. Men samtidigt tumlede han med en anden poetisk Indklædning af den samme Katastrofe, og hertil har han valgt sig Antigones fra Sofokles's Tragedie berømte Skikkelse. Hendes Fader Oedip har uden at kjende sin Afstamning, besnæret af Skjæbnen begaaet den sørgelige og modbydelige Forbrydelse at ægte sin Moder Jokaste. Nu tænker Kierkegaard sig, at hun er bleven vidende om Faderens Skyld. Han har udført sit Fantasibillede i Enten-Eller i den Afhandling, der fører Titlen «Det antike Tragiskes Reflex i det moderne Tragiske». «Hvorledes hun har faaet det at vide, ligger udenfor den tragiske Interesse I en tidlig Alder, før hun endnu var fuldkomment udviklet have dunkle Hentydninger om denne rædsomme Hemmelighed momentvis grebet hendes Sjæl, indtil Visheden med eet Slag kaster hende i Angestens Arme. Hun helliger sit Liv til at sørge over Faderens Skjæbne, over sin egen.»

For ethvert Menneske vilde en saadan Opdagelse være en Sorg. For et Menneske med en saa udviklet Pietet som Kierkegaard var det et Slag. Hvorledes stiller nu hans Aand sig til

denne «nye Forklaring» af det Religiøse ud af «lønlig Skyld», ud af Angst og Skræk for usynlige Magter, som spilledes ham ihænde? Hans Sind havde allerede modtaget den dybe Fold, som Intet mere kunde udlette. Langt fra at foranlediges til psykologiske Grublerier over Religiositetens Oprindelse, endnu mindre skræmmet bort fra den, synes Kierkegaard at have følt sig des stærkere og uhyggeligere tiltrukket. Man begriber at den Gamle blev ham næsten endnu kjærere ved foruden at være en Gjenstand for hans Respect nu tillige at blive Gjenstand for hans Medlidenhed; hans Pietet for den gamle Mand forblev urokket, ja steg til en om Chineserne erindrende Veneration for Faderen, hvis Minde han som bekjendt tilegnede Bind efter Bind af sine opbyggelige Taler. Men til Følelsen for Faderen var paa det Nøieste knyttet Pieteten mod den Religion, i hvilken Faderen havde opdraget ham. Ikke at han følte sig lykkelig ved sit Forhold til den, lige omvendt, Faderen havde af Kjærlighed gjort ham høiest ulykkelig; men han havde atter og atter formanet ham til Troskab mod Christendommen.*) Det forekommer mig endog

*) Saaledés elskede jeg Christendommen paa en Maade: den var mig det Ærværdige — mig havde den rigtignok menneskelig talt gjort høist ulykkelig. Det hang sammen med Forholdet til min Fader, det Menneske, jeg har elsket høiest — og hvad vil dette sige? Dertil hører netop, at det er Den, som har gjort En ulykkelig — men af Kjærlighed.

høist sandsynligt, at der ligger noget personligt Oplevet til Grund for den i Afslutt. Efterskrift S. 176 skildrede uhyggelige og umenneskelige Scene, i hvilken en Olding afkræver et Barn den frygteligste Ed paa som voxen at ville holde fast ved Troen og ved Christi Navn. Det første Udkast til den er øiensynligt en Journalnotits (E. P. I. 280) og saa vederstyggelig den end er, finder Kierkegaard, der ikke mange Aar efter neppe formaaede at finde stærke Ord nok til at udtale sin Forargelse over Confirmationsløftet, her under sin meget lette Maske som Pseudonym Afkrævelsen af Eden ophøiet skjøn. Oldingens Skikkelse er utvivlsomt udført efter Kierkegaards egen Fader.

VI.

Saaledes stod han ved Faderens Død, 25 Aar gammel, trods en Tænkeevne, der ikke frygtede for at give sig i Kast med noget Problem, ved Pieteten naglet til en Religion, der stundom «forekom ham som den umenneskeligste Grusomhed», hvis fornuftstridige Dogmer han overhovedet var uvis om han nogensinde kunde tilegne sig, kun vis paa Et, at han, i hvad Retning end hans Udvikling maatte føre ham, af Pietet bestandig vilde fortie sine Tvivl : saa bunden ved Pieteten, at han satte Hensynet til den over den Pligt at være aaben og over Hensynet til det Sande (Smlg.

Synsp. f. min Forfvirks. S. 59). Hans Barndoms-
 minder, hans legemlige Svaghed, hans Tungsind,
 Faderens Formaninger og Faderens anede Skyld
 vare lige saa mange Nagler, der rammede ham
 til Korsets Lære. Men samtidig kaldte den grænd-
 seløse Higen efter at prøve sine Kræfter, den
 sydende Nydelsessyge, der avles under Indespær-
 ring, den ubestemte Følelse af at sidde inde med
 en mægtig Genialitet og endelig tusind Kloster-
 fantasier ham udad i den Verden, der vinkede ham
 med endnu uerkjendte Opgaver. Hvad han skulde
 udrette, vidste han ikke endnu. Han grublede
 forgjæves over sin Bestemmelse. Han søgte ikke
 Sandheden i Almindelighed, ikke det som i og for
 sig er sandt, men den Sandhed, der kunde være
 Sandhed for ham, den Idee, der kunde elektrisere
 alle hans Evner (Se Optegnelserne fra Gilleleie
 E. P. I. 45). Vel var han endnu langt fra at
 formulere den skjærende og sofistiske Sætning, med
 hvilken «Enten-Eller» slutter: «Kun den Sandhed,
 som opbygger, er Sandhed for Dig». Men han
 søgte en Sandhed, der var Sandhed for ham i den
 Forstand, at det var den Idee, for hvilken han
 vilde leve og døe.

Dog saa ufærdig end hans Livsbetragtning
 endnu er, staaer han dog ved Udtrædelsen af den
 første Ungdom udstyret med allede Egenskaber, af
 hvilke Charakteren formes, og disse lade sig hos
 ham føre tilbage til to Grunddrifter: et næsten

østerlandsk Hang til at underkaste sig i Pietetens Afhængighed og den dybeste Trang til at stille en altid redbon Modsigelseslyst, en overstrømmende Spot og Ironi i den Sags Tjeneste, hvortil Pieteten bandt ham. Pieteten involverer den frivillige Opgiven af Kritik i Ærefrygt for noget Ærværdigt. Den kan i Livet være en stor og skøn Dyd. I Theorien har den Intet at gøre og har den intet Værd. Pieteten er noget fra Fromhed høist Forskjelligt, skjøndt disse Ord bogstavret betyde det Samme: Fromheden er umiddelbart grebet, den folder tillidsfuldt sine Hænder; Pieteten vil ikke anvende Kritik, den bryder forsætligt sine kritiske Instrumenter. Kierkegaard havde liden Fromhed, men megen Pietet. I Pieteten gav han Afkald paa en Del af sine lovlige kritiske Rettigheder. Til Gjengjæld fordrede han saa i andre Retninger at staae udenfor Loven.

VII.

I Aaret 1838 udkom Kierkegaards første Skrift: «Af en endnu Levendes Papirer, udgivet mod hans Villie af S. Kierkegaard». Den, som lokkes af den lille Bogs paa en Gang fordringsfulde og gaadefulde Titel, bliver skuffet. Medens Titelen synes at tyde hen paa et Stykke pikant Selvbiografi i Retning af et mislykket Selvmordsattentat eller lignende, er Indholdet hverken mere

eller mindre end et Forsøg paa en Charakteristik af H. C. Andersen som Romandigter næsten udelukkende begrundet paa en tilintetgjørende Kritik af den da lige udkomne Roman «Kun en Spillemand!» Og den, som aabner Bogen med den Tro, at en saa planlæggende og overveiende Forfatter som Kierkegaard har begyndt med at lægge den første Sten til den Bygning, han vilde opføre, skuffes ikke mindre. Bogen synes virkelig, som Fortalen antyder, at være sendt ud i Verden nærmest for at gjøre Ende paa en Del langtskundne Overveielser, om det var Umagen værd at optræde som Forfatter med den eller ikke. Det lille Skrift er paa ingen Maade nogen glimrende Debut. Sammenligner man denne Debut — jeg vil ikke sige med Oehlenschlägers eller Christian Winthers, der vare saa fuldkomne i deres første Værker, men blot med Heibergs eller Paludan-Müllers, saa staaer den langt tilbage. Den forholder sig til Kierkegaards senere Production omtrent som Andersens «Fodreise» til hans Eventyr. Dette kritiske Forsøg er trods de ualmindelige Kræfter, det røber, et Begynderforsøg, skrevet næsten ulæseligt i et med lærde, særligt theologiske Reminiscentser gjenemtrukket, parenthetisk Sprog, rigt smykket med halsbrækkende, Hegelianske Vendinger og Formler. Den unge Forfatter sidder til Halsen i Hegel. Man tænke sig at han gjenfinder ikke alene Tidsalderens almindelige Tilbøielighed til at begynde

forudsætningsløst, men særlig den Hegelske Logiks Udgangspunkt, Kategorien: Væren = Intet i Fru Gyllembourgs Noveller, fordi disse «begynde med en Hverdagshistorie (med Intet)».

Allerede i at give en Boganmeldelse saa pirrende og snirklet en Titel røbe dog Kierkegaards senere Eiendommeligheder sig. Hele sit Liv igjennem beholdt han denne Forkjærlighed for en humoristisk Barokstil, der undertiden selv bemægtiger sig Titelbladet. Han var et gothisk Geni. Og fordyber man sig nu kritisk i denne allerførste Celle, som Kierkegaards Productionsdrift afsætter, saa finder man allerede her hans Væsens Grundtræk. Det synes underligt at paastaae, at denne første æsthetisk-kritiske Piece og den sidste Samling af lidenskabelige Angreb paa Geistlighed og Statsreligion, der bærer Navnet «Øieblikket» have mere end stilistiske Egenskaber tilfælles. Men tilfælles have de Kierkegaards to Grundlidenskaber: Pietet og Foragt.

I Brochuren gjælder Pieteten (ligesom i de Par allerførste Bladartikler mod Orla Lehmann, der to Aar tidligere stode i «Den flyvende Post») Danmarks poetiske Guldalder i dette Aarhundrede, hvis politiske Svaghed betragtes som rigelig opveiet ved dets æsthetiske Styrke, og Foragten gjælder den nye Tids Mænd i Almindelighed, den yngre Slægt, Politikerne, Samtiden.

I «Øieblikket» er Pieteten rettet mod det

nye Testamentes Christendom som Sandhedens eneste Incarnation og Norm, og Foragten gjælder Geistligheden, Christenheden, atter Samtiden. Saa store Omvexlinger en Forfatter som Kierkegaard synes at have undergaaet, hvis Charakter og Skjæbne førte det med sig, at han bestandig selv maatte nedbryde, hvad han mere end nogen anden havde beundret og forgudet (f. Ex. Hegel, Heiberg, Mynster, det Bestaaende, Kirken), i Virkeligheden er hans Aandsform bestandig den samme. Han har i sin Sjæl en Tilbøielighed til ydmyg og gløddende Enthousiasme, ved Siden deraf, i Kraft deraf en uafbrudt Production af veltalende og tilintetgjørende Spot for at mætte den «Lidenskab, der var i hans Sjæl: Foragt»*), og han lader i sit første og sit sidste Skrift det samme Skyts af forbitret og fjerntrammende Haan spille i Pietetens Tjeneste. I Brochuren er det kun Riffelskud, i «Øieblikket» sande Artillerisalver, men Krudtet er af samme Tønde.

Det er forbausende, med hvilken Sikkerhed den 25aarige unge Mand dømmer og fordømmer sin hele Tidsalders Stræben. Om Tidens Hovedretning: det Politiske, taler han som i Frankrig en Snes Aar forinden Tilhængerne af den hvide Fane, der elektriseredes ved Ordet Bourbon. Hans Haan er endda langt fra altid vittig. I An-

*) Øieblikket Nr. 1.

ledning af det gamle Vers «Det donner under Ros, de danske Hovmænd der de Dysten ride» bemærker han, at Nutidens — hele Nutidens! — Surrogat «Tramp i Gulvet med lange Bene» forslaaer kun lidt. Den tidligere Periode er ham «Granitformationen», den nuværende Fløse- og Tørveformation. Kort sagt, han fremtræder som en Forherliger af den nys forgangne Tid (laudator temporis acti), som en Foragter af sin egen, og der er her, som i hans første Bladartikler, ingen Spotteglose saa haanlig, at han ikke troer sig berettiget til at vende den mod dem, som hvis Modstander han optræder. Heiberg og Poul Møller, Datidens Aandsaristokrater, havde allerede anslaaet denne Tone; deres unge Discipel overbyder dem.

Her øines strax ved Begyndelsen af Kierkegaards Bane en Side af hans Karakter, der har sin Betydning for hans Udviklingshistorie. Han var trods al sin Stræben efter at nærme sig det christelige Kjærlighedsideal ingen human Natur, han besad ikke de store kritiske Aanders alsidige Humanitet, ikke blot ikke Stuart Mill's, men end ikke Sibberns. Han var med al sin eminente Virtuositet i at filosofere over ethvertsomhelst Thema ingen filosofisk prøvende Natur, ikke paa sin Post mod Fordomme, mod Ubillighed, mod for hastig Fordømmen. Han havde med Hegelianismens Terminologi tilegnet sig en god Del af dens Tone. Atter her maa man udraabe: hvilken

Ulykke, at vor hele Culturudvikling var saaledes forberedt, at han med disse Anlæg var udelukket fra enhver Paavirkning fra England og henvist til lutter tyske Indtryk! Intet vilde have været mere heldbringende for ham end en grundig Dukkert ned i den engelske empiriske Filosofi; thi medens den rationalistiske Erkjendelseslære fører til Fordom, leder den empiristiske til uhildet Prøven. Nu gik han ud fra et stort forudfattet idealt Begreb om det Skjønne eller Rette, saa med Lethed og Skarphed Afgivelserne fra Idealet og nedsablede dem med Latter og Spot uden noget alvorligt Forsøg paa at see Sagen fra Modstanderens Synspunkt.

Efter en Indledning af det betegnede polemiske Indhold naaer Kierkegaard da til Bogens egentlige Gjenstand, Afstraffelsen af Synderen Andersen, der har begaaet «Kun en Spillemand!» Det synes et besynderligt Spil af Skjæbnen, at Kierkegaard saaledes ved sin Debut skulde tage Stilling overfor en ham saa ulig Repræsentant for den samme Generation — den ene Samtidens mest indadvendte, den anden dens mest naive Forfatter, den ene hvem en saa intensiv om end local Berømmelse, den anden, hvem et over den gamle og nye Verden saa udbredt Ry var forbeholdt! Hvad Lyst eller Ære kunde Kierkegaard vel finde i at slaae sig til Ridder paa den stakkels værgeløse H. C. Andersen, der dengang endnu var det jagede Dyr i den danske Literatur? Hvad kunde

det glæde den sindrige Edderkop at fange denne stakkels Flue i sit fintudspundne Væv?

Svaret er, at Grundtanken i Andersens Roman havde ramt Kierkegaard paa et afgjørende Punkt i hans eget Tankeliv, havde indigneret ham næsten personligt ved at irritere noget af det Bedste i ham, hans Livsmod udadtil. Hvad der opbragte ham, det var den Theori, Andersen havde lavet om Geniet, en Passivitetstheori, at Geniet behøvede Pleie, kjærlige Omgivelser, en vis lunken Varme for at sætte Frugt, og at det uden denne Understøttelse vilde eller maatte gaae tilgrunde. Der var neppe nogen Lære mere egnet til at vække dens Harm, hvem «det aldrig nogensinde var faldet ind, at han, selv om han vilde have forsøgt sig paa det Dumdrigtigste, ikke skulde seire.»*) Her stod et ungt Geni, lige paa Nippet til at træde ud i Livet, et Geni, hvis Pande (ikke at tale om, at den var fuld af mange og sindrige Tanker) stadig led af en vis underlig Kildren eller Kløen, som andre Pander ikke kjende Noget til, Trangen til at løbe mod en Mur, og som var fuldt overbevist om, at denne Proces vilde blive ikke Pandens, men Murens Ruin. Her stod et ungt Geni, hvis Sjæl var en Bue, som altid var spændt og der ikke blot som Andersen længtes efter et lysende Ry, efter Hæderens Glorie, men

*) Synsp. f. min Forfvirks. S. 60.

som uendeligt attraaede den endnu langt finere Vellyst, Smertens Vellyst, den Nydelse at mis-kjendes, at misforstaaes, at hades, at føle de Saar, som ikke smerte, fordi de modtages i Slagets og Begeistringens Hede, de Saar, som vel smerte, men ikke dræbe, fordi Helten, som modtager dem, er forudbestemt til Seiren og overhovedet ikke lader sig fælde — et Geni endelig, som i sig havde endnu langt mere af den hallucinerede Martyrs passive Mod end af Soldatens mandige og solklare Kamplyst — og han skulde urørt høre et Medlem af sin egen Generation i Bog efter Bog forkynde denne slappe Lære om Skjørteveiens Nødvendighed for Geniet, han, Titanen, som i sig følte de Kræfter gjære, der snart midt under en Samtids Ligegyldighed skulde taarne anden Del af «Enten-Eller» ovenpaa første, «Stadierne» paa «Enten-Eller», den colossale «Efterskrift» paa «Stadierne», Pelion paa Ossa! Nei det var en Udfordring, slynget i Ansigtet paa den Generation, han tilhørte, og med fuld Lidenskab sprang den første energiske Replik fra hans Læber:

Hvad der i Andersens Roman gaaer tilgrunde, det er ikke et Geni i dets Kamp, men et Flæb, om hvilket det forsikres, at det er et Geni, og som kun har det tilfælles med et Geni, at det lider en Smule Gjenvordighed, som det endog ligger under for.

Nei, hvad der som et høitideligt Arvegods

er gaaet fra Slægt til Slægt, den Forestilling, at Geniet kan undvære al Forkjælelse, at Geniet er født til Kampen, og at det under alle Omstændigheder maa seire, den Idee skal ingen Engel, ingen Djævel og ingen klynkende Romanforfatter nogensinde kunne tage fra os.

VIII.

«Vidste jeg ikke om mig selv,» siger Kierkegaard etsteds (E. P. I 317), «at jeg er en ægte Dansk, saa kunde jeg næsten for at forklare de Modsætninger, der i mig ere i Bevægelse, fristes til at antage, at jeg var en Irlænder. Dette Folk nænner nemlig ikke at døbe deres Børn ganske, de vil dog beholde lidt af Hedenskabet tilbage, og medens man ellers dypper Barnet helt under Vandet, lade de den høire Arm være fri, for at han med den kan føre Sværdet, kan omfavne Pigerne.»

Det er en given Ting, at Kierkegaard i sine modnere Aar med Mishag og Anger saa tilbage paa sit Ungdomsliv. Hvad han bestemtere har kunnet have at bebreide sig, er mig ubekjendt. Men Antydninger foreligge dog. Først stærke Glimt af Tvivl om Christendommens Sandhed, navnlig i Dagbøgerne fra hans 22de Aar. Den Christne betegnes her som aandelig døv for Fornuftens Stemme, de Følelser, med hvilke han seer Døden under Øine, sammenlignes med den Øien-

svages Tilstand. naar en Gnist, han bestandig seer for sig, forhindrer ham i at see, hvad der virkelig er omkring ham, og behandles som en Art «lykkelig Galskab» (E. P. I 72). «Vel,» hedder det videre, «vil man henpege paa de mange store Skarpsindige og Dybsindige, der have været Christne, men dels maa jeg reservere mig et eller andet lille Kjættereri [over]for disse betydelige Navne, dels have vi dog før seet Folk, der i en fix Idee have udvist en mageløs Skarpsindighed.» Det er neppe tvivlsomt, at Kierkegaard sigter til Tanker som disse naar han taler om, at han desværre i sin Ungdom har forvildet sig «ad Fortabelsens Vei.»*)

Dernæst er det paa ingen Maade umuligt, at den afsindigt strenge Klosteropdragelse, han havde modtaget, i de første Ynglingeaar har afstedkommet enkelte Udskeielser, som han senere hen bittert har fortrudt og beklaget. Men det er lidet sandsynligt, at disse have havt tydelige udvortes Konturer. Han var altfor aandeligt anlagt og altfor vant til at standse enhver Handling udadtil paa Veien med en Tanke, til at ikke det, han har bebrejdet sig, langt snarere skulde være Synd i Tanke end i Gjerning. Forestillingen om en Sag var ham i de fleste Tilfælde nok. Han «digtede sig ind» i enhver Existens. Saaledes levede han i otte Dage kun for at føle og tænke som en Gnier og

*) Synsp. f. m. Forfvirks. 62.

udførte dette til de yderste Consequenser. En anden Gang erklærede han, at han havde en uhyre Lyst til at begaae et rigtigt Tyveri, saa leve med sin onde Samvittighed og sin Frygt for at opdages. Optegnelserne fra 1834 til en Mestertyvs Psychologi vise, hvor tidligt denne Tanke har sysselsat ham. Saaledes dreie ogsaa i Ungdommen hans Tanker sig bestandig om Kjønforholdet; men hans Liv var strengt, skjøndt dæmoniske Drifter brændte i hans Sjæl. I Gilleleie paa Sjælland, hvor han boede nogen Tid og gik under Navnet «den gale Student» havde han forvirret og forskrækket Piger ved den Maade, hvorpaa han havde seet paa dem, naar de vare komne ind i hans Værelse. Men intet utilbørligt Ord fulgte paa Blikket.

Den, som er vant til Kierkegaards superlativiske Udtryksmaade, vil da ikke af Ordlyden i hans Bekjendelser lade sig forlede til den Antagelse, at han nogensinde kan have været noget fordærvet Menneske. De i «Synsp. f. m. Forfvirks.» forekommende Ord, at Frembringelserne af alle de mange Bøger var «en Poeniterendes redelige Forsøg paa om mulig at gjøre lidt Godt til Vederlag for det Forbrudte», der allerede findes antydede saa tidligt som Juli 1839, hvor den 26aarige unge Mand udtaler, at hele hans Liv anvendt i Guds Tjeneste neppe vil være nok til at sone hans Ungdomsliv, overbevise mig paa ingen Maade

om, at Kierkegaard i theoretisk Henseende ikke var paa nok saa god Vei i den tidlige Ungdom som i den udviklede Mandsalder. Men det er nødvendigt at gjøre sig Rede for, hvilke praktiske Mangler, hvad Charaktersvagthed det kan have været, han senere saa stærkt har fordømt hos sig selv. Dagbogsudtalelserne give os Vink; de betegne «Ustadighed», «glimrende Ustadighed» som en Egenskab hos Kierkegaard som ung, de gaae i sædvanlig superlativisk Stil saa vidt som til at kalde ham «det ustadigste af alle Mennesker», de pege med eet Ord hen paa en Naturgrund hos ham, som Mangen ikke vilde formode hos en Forfatter, hvis Stræben bærer et saa afgjort Præg af haardnakket Fasthed. Ved Hjælp af disse Vink kan Enhver, der er lydhør for Sligt, høre Kierkegaards eget Væsen og egen Væremaadé som Yngling ud af Assessorens Formaninger til den unge Æsthetiker i «Enten-Eller»s anden Del, især naar disse sammenstilles med det Billede, der i Kierkegaards Disputats gives af den moderne, romantiske Ironikers Livsanskuelse og Færd.

«Der var engang (hedder det i Dagbogen under Overskriften Min Dom om Enten-Eller) en ung Mand, rigt udrustet som en Alcibiades; han søgte i sin Samtid forgjæves efter en Sokrates, der kunde opdrage ham. Da hørte Guderne hans Bøn og han blev selv forvandlet til en Sokrates.»

Altsaa en Alcibiades fra først af, om end ikke

i Skjønhed, saa i Aand. Han gik gennem Livet som Tilskuere dertil. Han nød det som et Drama, i hvilket han ikke deltog. Vilde Nogen inddrage ham deri, tænkte eller sagde han som Æstetikeren i «Enten-Eller»: Høistærede Samtidige! De glemmer at jeg er udenfor, er ude «som et lille bitte spansk S»! — Den der seer paa Livet som Tilskuere, betragter det efter dets Skjønhed. Han har intet mod det Onde, ifald det er udpræget og karakteristisk, han er en Ven af Dyden, vel at mærke naar den ikke er flau, men stor i sin Stil og eiendommelig i sit Udtryk. Han er en streng Kritiker af den, fordi det ærgrer ham at see en Type spoleret. Som den, der under en Ildebrand staaer kold og uden Villie til at hjælpe, ikke just fordi han er følelsesløs, men fordi han bruger Øieblikket til at studere Belysningseffecter paa Ansigterne, og det atter ikke som en Maler, der med Alvor gjør Profession deraf, men som en Nero, der er fordømt til evigt Dilettanteri, saaledes tænker jeg mig, at han nu og da har været fristet til at se paa Livets Elendighed og Menneskenes Jammer, og det er da sandsynligt, at han i Selvrandsagelsens og Selvanklagens Øieblikke har været uvis om han ikke virkelig betragtede Livsskæbnerne saadan. Muligen har han inderst inde i Grunden kun været angst for at komme til at see saaledes paa sin Næste og paa Livet i det Hele. Men Angst er jo efter hans egen mester-

lige Udvikling i hans Bøg derom «en sympathetisk Antipathi og en antipathetisk Sympathi» for dens Gjenstand.*) Den er en Svimmelhed, under hvilken Selvbeherskelsen glipper og der er ikke stor Forskjel paa stadig at gaae i Frygt for at komme til at leve et rent Fantasiliv og føre den af Kierkegaard saa meget skyede «Digterexistens» og virkelig at føre en saadan. Selv stod han som Yngling udenfor enhver Gjerning, ethvert Kald, enhver endelig Opgave, som han med Forundring saa de Andre gribe efter. Kunde Noget tænkes latterligere end at løbe sig Aanden ud af Livet for at blive Lieutenant i Infanteriet eller Justitsraad i et Ministerium eller en af de tusind andre Endeligheder, af hvilke Livet frembyder en slet Uendelighed! For ikke at være som den Kone, der kun reddede Ildtangen ud af det brændende Hus, for ikke at være som de praktiske Mennesker, der efter det bekjendte Udtryk i «Enten-Eller» redde lige saa lidt ud af Livets store Ildebrand, holdt han sig overhovedet udenfor ethvert Redningsforsøg. Tilmed var han ikke opdraget til hver Dag at skulle tjene sit Brød, han fandt altid dækket Bord, altid Klæder fra sin Skrædder, altid Vogn fra sin Vognmand, altid Husly til sin Person — for sin Faders Penge. Ingen Opgave fristede ham mere end nogle Uger eller nogle Maaneder. Han

*) Om Begrebet Angest S. 37.

fyldte sine Papirer med Planer: Jeg gad skrive en Novelle — man kunde gjøre et Drama — og udførte Intet deraf. Han ærgrede sig, naar han hørte en Præst — er det at være Præst, er det Troesbegeistring? —, han gav sig til i nogle Maaneder at studere det religiøse Foredrag, han følte at var han Præst, vilde han kunne tale som en Apostel i Sammenligning med denne, og drev det imidlertid end ikke til at blive theologisk Candidat. Han følte sig ikke utilfreds ved dette Liv, men han følte sig tilfreds som absolut Malcontent: Alt var Forfængelighed. Arbeidsomme og tankerige Dage vexlede med saadanne, hvis Timer helt opslugtes af skiftende Stemninger. Han stod op om Morgenens og følte sig hysterisk af Melancholi, han nedsænkede sig i sit Vemod til han ret var hjemme og borte deri og ikke havde Ønsket om at røre en Finger for at ryste det af sig. Han gad slet ikke. Men dette sløve Velbefindende slog over i Fortvivlelse, han var nær ved at for-gaae af Kjedsomhed, men følte sig dog tillige, fordi han, som kjedede sig selv, morede alle andre. Talte han i denne Tilstand med Nogen, optraadte han i dybt Incognito, var fuld af Lystighed og Vittighed, satiriserede over Alle og Alt, endog det, han selv respecterte: «Vittighedsdjævelen» løb af med ham. (E. P. I. 123). Henad Aften dreiede Stemningens Fløi sig med et Knæk, som Veirhanen dreier sig, naar Vinden springer om, og

henad Aften var han en Gud, der om Morgenen havde været et Sandskorn. Han følte sig da, som ret nervøse unge Piger ved Aftentid gjøre, saa fuld af Kraft, som kunde han bestige Montblanc; han besteg imidlertid ikke Montblanc, han gik hen at høre Don Juan paa det kongelige Theater og svælgede nu i den Nydelse, at høre alle de Kræfter, der gjærede dybt under Tungsindets Isskorpe i hans Sjæl, alle de bundne elementære Magter i hans Natur, tumle sig løsladte i Musik.

Man tænke sig nu denne Tilstand af æstetisk Bedøvelse stadig gjennemkrydset og gjennemlynet af de religiøse Barndomsindtryk, der lære ham, at den Tilstand, hvori han lever, er Synd, den Synd ikke dybt og inderligt at ville; man tænke sig Faderens Formaninger stige op med tunge Trin ad Trapperne til det Drømmepalads, han beboer, og banke paa Døren som Commandantens Statue banker! Saa angrer han, saa synker han sammen for at reise sig ved Beslutningens Kraft, saa vælger han ud af Fortvivlelsen sig selv, sit Kald og da allerførst sin ham af Faderen foreskrevne Opgave. Saa meget han end vaander sig derunder, beslutter han, da Faderen er død, efter dennes Ønske at tage theologisk Examen. Han og Faderen havde i dennes sidste Leveaar ofte været uenige, eftersom Tiden gik og Søren ikke blev Candidat. Den Gamle synes endog i en vis Periode at have villet fremskynde Sønnens Examens-

studier ved at nægte ham Understøttelse, indtil der især ved Broderen Peters Iver bragtes en Forsoning tilveie, der iøvrigt efter Udtalelser af en Samtidig skal have kostet Faderen nogle tusinde Daler. Nu, da denne ikke mere var i Live, var hans Ønske blevet helligt for Sønnen, med den Afdøde kunde han ikke mere disputere. Med sin Opdragelse tager han ikke Examenslæsning simpelt som en Pligt, men saakaldt religiøst: det er Gud særligt magtpaaliggende at han bliver theologisk Candidat. Det hedder i Dagbogen fra Mai 39: «Jeg kan dog ikke antage Andet end at det er Guds Villie, at jeg skal læse til Examen, og at det er ham behageligere at jeg gjør det, end om jeg ved at fordybe mig i en eller anden Granskning kom til Sandhedens Erkjendelse. Thi Lydighed er ham kjærere end Vædderens Fedme.» Han var saa lidet vant til at have noget Pligtarbeide for, at denne theologiske Examen syntes ham noget af det Forskrækkeligste. Naar man seer, hvorledes han jamrer sig ved at skulle tage den, kan man ikke værge sig mod den Tanke, at ogsaa andre af de Lidelser, der forekom ham selv saa overordentlige, vare af den Art, som andre Mennesker, der ikke er forvante af Skjæbnen, bære uden altfor megen Klage.

IX.

Han fik Examen, 27 Aar gammel. Og allerede et Aar efter at han havde taget den, indleverede han for Magistergraden en Afhandling «Om Begrebet Ironi, med stadigt Hensyn til Sokrates», der ikke blot i sig selv er et fremragende og lovende Arbejde med Præget af en selvstændigt søgende Individualitet, men hvori allerede i svage Omrids Anlægget til «Enten-Eller» kan spores og dermed de første Spirer til Kierkegaards senere Production.

Det var at vente, at en saa egoisk Forfatter som denne ikke til en Disputats vilde vælge et Æmne, der kun stod i et blot tilfældigt Forhold til hans Personlighed. Det skete heller ikke. Jeg har berørt, hvor dybt Anlægget til den polemiske Vittighed laa i hans Sjæl, og vi finde ogsaa, at hans første Plan til en Disputats var den at behandle Satiren hos de Gamle. Men Satiren som aaben ligefrem Spot havde ikke den Skjulthed, den Dobbeltthed, der stemte med hans Væsen, ikke heller den Isolerthed, der svarede til hans Natur. Ironien derimod forener de to Elementer, der laa saa nær op til hinanden i hans Væsens Grund: Forstillelsen og Viddet. Man kan være to om i Fællesskab at satirisere, men man er ene om sin Ironi. Man mener hvad man siger, naar man aabent persiferer, men Ironikeren siger netop hvad

han ikke mener. Han er isoleret gennem Indadvendthed, udadtil afvisende gennem Forstillelse og Mystification. Kierkegaard besluttede da at fremstille Ironien i dens ældste berømte Repræsentant.

Og ikke nok med at han ved en Blanding af Studium og Intuition opnaaede at fremstille Sokrates originalt og skarpt; men fra nu af begyndte han at danne sig selv en Maske efter den gamle Grækers Fysiognomi. Den som dansk. theologisk Candidat formummede Alcibiades forsvandt og i hans Sted stod en Sokrates der.

Dog trods al sin Sands for Grækerne og sin Glæde ved dem var han et ganske ugræsk Fænomen og i en anden Forstand ugræsk end Sokrates var det, som tildels kan siges at betegne den helenske Aands Selvopløsning: Hans mørke Lidenskabelighed var ugræsk og usokratisk, hans overveiende Lyrik, hans Roccocostil var usokratisk og ugræsk. Han havde ikke Haardførheden og Krigerdygtigheden tilfælles med Soldaten fra Potidæa; han havde altfor lidt af den Rolighed, med hvilken Filosofen reiste sig op i Theatret under Opførelsen af Aristophanes's «Skyer», for at man lettere kunde sammenligne Sokrates paa Scenen med Sokrates blandt Tilskuerne — han, der tog Hostrup en godmodig Skjæmt med Egenhederne i hans Stil saa ilde op. Han lignede ikke Sokrates

i Selvbeherskelse; de enes i deres Tro paa Oraklet i Delfi.

Dog Ulighederne følte han ikke selv. Men han følte, at han som Sokrates, rigtignok i en meget forskjellig Tidsalder, ringeagtede Naturstudiet og ikke interesserede sig for andet end Moralen. Han følte, at en Ironi som Sokrates's overfor Sofisterne var paa sin Plads og var ham nødvendig overfor megen opblæst og uvederhæftig Viden omkring ham. Han følte det Skjønne og Gavnlige i Sokrates's majeutiske Methode, der tvang Menneskene til Selvtænkning og udelukkede al Efterplapren, og havde selv Drift til at benytte en lignende. Endelig holdt han af som Sokrates at færdes paa Gader og Stræder og indlade sig i Snak med Alle og Enhver, og han yndede som den græske Filosof at tage sit Udgangspunkt i dagligdags og folkelige Gjenstande for derfra at naae til de høieste Problemer. Jeg betragter dette sidste som et af de smukkeste og folkeligste Træk i hans Charakter og vil ikke lade dette Indtryk fordærves for mig ved hans bekjendte Paastand om kun at have vist sig saa meget for Offentligheden for at modarbejde sin egen Anseelse og gjøre sig til et Hverdagsfænomen. Der er sikkert her en Selvskuffelse tilstede. Saa lidet han end med Pen i Haand formaaede at udvikle sine Tanker i et for Almenheden tilgængeligt Sprog, havde han dog ganske vist en ægte filosofisk og ægte sokratiske

Trang til at blande sig i Menneskevrимlen, og det ikke blot som han antyder det i Slutningsordet til «Stadierne» for at gjøre Sprogstudier, men for at lære den hele menige Befolkning at kjende og glemme den Cirkel, Standsvæsenet slaaer om hver Enkelt, eller for som det siges i «Om Ironi» «engang imellem at være Menneske og ikke evigt Cancelliraad.»

I Slutningen af Afhandlingen om Ironi ligger Grundtanken til Kierkegaards epochegjørende Værk «Enten-Eller»: Modsætningen mellem den falske Poesi, der var udbredt over det Nydelseliv og den Nydelsesfilosofi, som da gennem de tydske Romantikere var kommen i Mode og den virkelige Poesi, der udbreder sin Forklarelse over det sædeligt lovbundne Liv i dets Kreds af Opgaver og Pligter. I Afsnittet om den Form af Ironi, som den romantiske Skole i Tydskland førte med sig, vises det, at dens Dyrkeres store Fordring var den: at man skulde leve poetisk, et Løsen, der ikke blot skulde forstaaes som Protest mod Dusingmenneskenes spidsborgerlige Maade at tage Livet paa men saaledes, at Ironikeren intet Formaal vil have, Intet vil være. En Taugenichts bliver saaledes (for at erindre om Eichendorff) den særligt poetiske Figur. Det Billede af Ironikeren som nu udkastes, er nøiagtigt det Schema, som første Del af Enten-Eller senere søgte at give Kjød og Blod. Ironikeren costumerer sig forskjelligt for

at nyde sig selv. Han digter sig selv og sin Omverden; den hele givne Virkelighed har kun poetisk Gyldighed for ham; han suspenderer derfor Moral og Sædelighed. Han uendeliggjør sit eget Jeg, forflygtiger det æsthetisk og metafysisk; han lever aldeles hypothetisk og conjunctivisk. Men dette er jo i kort Begreb, udtrykt i nogle faa Fremmedords uigjennemsigtige Frimurersprog det Samme der mange hundrede Sider igjennem udvikles af og om hin unge Æsthetiker, paa hvem det er umuligt at faae anbragt et redeligt Enten-Eller, fordi han smøger ethvert Forhold til Livets Virkelighed af sig og foretrækker gaadefuld for sig selv og for andre at leve hen i en Art Tanke-Fortvivlelse. Om Ironikeren her siges det endvidere, at hans Liv taber al egentlig Sammenhæng, al Continuerlighed, synker ind under Stemning, er lutter Stemninger, men at han for at hævde sig selv digter, at det er ham, der fremkalder Stemningerne. Saaledes siger senere i «Enten-Eller» Johannes: «Vistnok, kjære Cordelia, er der noget Kongeligt i mit Væsen, men du aner ikke, hvad det er for et Rige, jeg hersker over. Det er over Stemningernes Storme. Som Æolus holder jeg dem indsluttede i min Personligheds Bjerg». Men Stemningen selv har derfor ingen Realitet for Ironikeren og han giver kun sjældent sin Stemning Luft uden i Modsætningens Form. Hans Sorg skjuler sig i Spøgs fornemme Incognito, hans Glæde er ind-

hyllet i Klageskrig. Saaledes er det i «Enten-
 Eller» Æsthetikerens Omkvæd at Livet er en
 Maskerade og saaledes er det ham et uudtømmeligt Stof
 til Moro, at det ikke er lykkedes Nogen at kjende
 ham. En kjælen Hyrdinde rækker han smægtende
 Haanden og er i samme Nu maskeret i al mulig
 Schäfer-Sentimentalitet; en ærværdig geistlig Fader
 bedrager han med et Broderkys osv. og hvad
 endelig Sorg og Glæde angaaer, er det hans Ynd-
 lingsudtryk at den Ulykkeligste er den Lykke-
 ligste.*)

Idet Ironikerens Liv nu saaledes opløser sig i
 vexlende Stemninger bliver efter Kierkegaards Frem-
 stilling i Disputatsen Kjedsommelighed den eneste
 Continuitet, Ironikeren har, Kjedsomheden —
 «denne indholdsløse Evighed, denne nydelsesløse
 Salighed, denne overfladiske Dybde, denne hung-
 rige Overmæthed».***) I Overensstemmelse hermed
 staaer det, at Æsthetikeren i «Enten-Eller», hin
 ethisk neutrale Asa-Løke, skriver sin Afhandling
 «Vexeldriften» for at give Husraad mod den Kjeds-
 ommelighed, med hvilken efter hans Offattelse alle
 Mennesker ere befængte. Det var naturligt, at
 de romantiske Ironikere havde saa travlt med
 Kjedsomheden, dens Væsen og dens Overvindelse;
 thi den stod i et bestemt Forhold til deres Idealer.

*) Enten-Eller 2den Udg. II. 112, 113, 165 cfr. I. 149.

***) Om Begrebet Ironi 303.

De sværmede for det Skjønne, der bringer os til at glemme Tiden og efter deres Definition hensatte os i Evigheden og meddelte os «en Anticipation af det salige Liv» (Poul Møller). Modsætningen hertil er den Tilstand, hvor Anskuelsens Tomhed bliver saa stor, at vi agte paa Tiden som Tid, føle den rene Tids Indholdsløshed. De havde til deres Yndlingsstikord det evige Øieblik, det vil sige Uendeligheden opfattet indenfor Momentet som Fylde. Modsætningen hertil er den Tilstand, hvor Uendeligheden opfattes indenfor Momentet som Tomhed, og det skeer netop under Kjedsomheden, under den uendelige Kjedsommelighed. Det var mod den at de, som Æsthetikeren i «Enten-eller», anbefalede den geniale Lediggang som Modgift.*)

Som Repræsentant for Ironien behandler Kierkegaard særligt Friedrich Schlegel i hans «Lucinde». Med Lidenskab protesterer han imod, at den blødagtige Nydelsessyge, den rene og ægte Passivitet, der i dette Skrift doceres og skildres og prises, kan træde frem som en Virkeliggjørelse af det Maal: at leve poetisk. Man har, siger han, tidnok søgt at vise, at slige Bøger vare umoralske; men man vil forgjæves raabe Ak og Ve over dem,

*) Smlgn. Hovedstrømninger i det 19de Aarhundredes Literatur II. 79, hvor Forholdet mellem „Enten-eller“ og den romantiske Skole berøres.

saalænge man tillader Forfatteren at paastaae og Læseren i Stilhed at troe, at saadanne Skrifter og det Liv, de udmale, er poetisk. Han antyder her den Opgave at vise, at ethvert Menneske kan leve poetisk, der alvorligt vil det; han skizzerer, at hvis man sætter det at leve poetisk som identisk med at nyde, saa gaaer Ironikeren glip af den høieste Nydelse, af den sande Salighed, hvor Subjectet ikke drømmer, men i uendelig Klarhed eier sig selv. Kort sagt, han stiller den Opgave, som Enten-Eller ved sit hele Anlæg netop stræber at løse, den dobbelte 1) at tilintetgjøre Datidens Form af Frivolitet ved at ramme den netop, hvor den troede at have sin Styrke, det vil sige paa det æsthetiske Felt, idet man skildrede den mindre som umoralsk end som upoetisk, og 2) at forsvare og prise det religiøse Liv netop paa den Maade, der maatte behage en i «det Poetiske» forgabet Tidsalder, ved at forherlige det ikke som moralsk, men netop som poetisk, altsaa med samme Taktik som Chateaubriand ved Aarhundredets Begyndelse havde anvendt under sin Apologi af den sygnende Katholicisme.

Det er ikke for meget sagt, at hele første Del af «Enten-Eller» ligger antydningvis i Explicationen af «Lucinde» og hele anden Del ligesom sammenrullet i Gjendrivelserne af denne Bog. Jeg har andensteds (Hovedstrømninger II 72) søgt at vise, at Kierkegaard i Virkeligheden kun høist

ufuldkommet har forstaaet det egentlige springende Punkt i Schlegels Skrift; men det havde øiensynligt slaaet ned i hans personlige Sjæleliv, forskrækket og derigjennem indigneret ham, og jo mere han frygtede at tiltrækkes af den Livsbe-
 tragting, der her var skizzeret, des mindre stræbte han at forstaae den med en Kritikers abstracte Sympathi, og des skjønnere og mere tillokkende forekom den Opgave ham definitivt at gjendrive den og bringe den ud af Verden. Han havde i sit eget Indre gennemlevet den og havde saaledes Forudsætningerne til at kunne udvikle den videre og udstyre den med langt mere Aand og Glands end den i «Lucinde» havde, og han besad efter indvendigt at have befriet sig for den, al den Begeistring og Lidenskab, som udfordredes for ubestukket af dens blændende Overlegenhed at dømme den til Døde og ramme en Pæl igjennem den. Saaledes gik det til, at Kierkegaard af Helten i Lucinde, Julius, kom til at tage Motivet til den i «Enten-Eller» mest udførte Figur, Forføreren Johannes. I «Om Ironi» er allerede den Modsætning antydet, der senere udføres saa rigt imellem Mozarts Don Juan og den reflecterende Forfører. «Helten i Lucinde», siger Kierkegaard her, «er ingen Don Juan (der ved sin sandselige Genialitet som en Troldmand fortryller Alt; der træder op med en umiddelbar Myndighed, der viser, at han er Herre og Fyrste, en Myndighed,

som Ord ikke kan beskrive, men et Par absolut bydende Buestrøg af Mozart kan give en Forestilling om; der ikke forfører, men af hvem Alle ville forføres, og hvis deres Uskyldighed gaves dem tilbage, blot ønske endnu engang at forføres, en Dæmon, som ingen Fortid, ingen Udviklingshistorie har) men en i Refléxion hildet Personlighed, der først successivt udvikler sig.» (Om Ironi 311.) Netop det Samme kan Ord for Ord siges om «Enten-eller»s Johannes, og selve den lange ubehjælpomme Parenthes i Disputatsen fremtræder i det senere Værk som det kunstnerisk fuldendte Ordfyrværkeri om Mozarts Don Juan, der bærer Titelen «Det Musikalsk-Erotiske». Det var da ogsaa (efter Vidnesbyrd af Kierkegaards dengang eneste nogenlunde fortrolige Ven) netop paa den Tid, da han skrev paa sin Afhandling «Om Begrebet Ironi», at han naaede frem til Klarhed over, hvad han vilde og formaaede i Verden*).

Det kan da heller ikke undre, at man i denne Afhandling finder mangt et Punkt, paa hvilket Forfatteren synes at stille sit eget Horoskop. Hvor han taler om den berettigede og tilladelige Ironi, gjør han bl. A. opmærksom paa den, der ligger i Pseudonymiteten. En saadan Mystification, siger han, er stundom nødvendig i Literaturen,

*) Se E. P. I, LII.

«hvor man overalt ompændes af en Mængde aarvaagne Literatuser, der opdage Forfattere, ligesom Kirsten Giftekniv stifter Partier. Jo mindre det nu er en udvortes Grund (Familiehensyn, Hensyn til Befordring, Frygtagtighed o. s. v.), der bestemmer En til at lege Skjul; jo mere det er en vis indre Uendelighed, der ønsker at frigjøre sit Værk for ethvert endeligt Forhold til sig selv, ønsker at see sig fritaget for al Condolation af Ulykkeskammerater, og al Gratulation af Forfatternes ømme Broderskab — desto mere er Ironien fremtrædende.» Kierkegaard synes her allerede at ane sin senere Selvforvandling til de mange Pseudonymer.

Men umiddelbart forud for dette Exempel paa Ironikerens Ret til at bringe Omverdenen paa Vildspor sig selv betræffende, har Kierkegaard stillet et andet nok saa eiendommeligt. «I vor Tid, siger han, hvor de borgerlige og selskabelige Forhold næsten gjøre enhver hemmelig Kjærlighedshistorie umulig, hvor Byen eller Omegnen som oftest allerede mange Gange have lyst fra Prædikestolen for det lykkelige Par, før Præsten har gjort det første Gang i vor Tid kan det vel stundom forekomme En og Anden nødvendigt at spille falsk, naar han ikke ønsker, at Byen skal paatage sig det hæderlige Hverv at frie for ham, saa han selv blot behøver at vise sig med det sædvanlige Frieransigt ad modum Peder Erik

Madsen, med hvide Handsker paa og en skizzeret Haandtegning over sine Livsudsigter i Haanden.»

X.

Den 10de September 1840 forlovede Søren Kierkegaard sig^{*)}. Strax man hører det, lyder det besynderligt. Det klinger, som sagde man: i det og det Aar, paa den og den Dag steg Søilebeboeren Simon Stylites ned af sin Søile, bød en ung Dame Armen og opfordrede hende til at tage Plads med deroppe, saa smal end Leiligheden var. Han forlovede sig med en ung, smuk Pige af god Familie, et Barn i Sind, næsten et Barn i Aar. Saa underligt det forekommer En, naar man betænker hans senere Forkjærlighed for afgjørende, determineret Handling, synes han ikke at have tænkt paa hurtigt at skride til Giftermaal. Muligvis kunde man i Kjøbenhavn 1840 ikke tænke sig et Ægteskab sluttet uden mindst et Aars Forlovelse. Kun Heiberg havde giftet sig uden at give Offentligheden noget Varsel, men han havde ogsaa skrevet Vaudevillen «De Uadskillelige». Kierkegaards Forlovelseshistorie var — hvad Forlovelser saa ofte ere — en dobbelt Lidelseshistorie. Selv om slet ingen særegne Omstændigheder havde

^{*)} E. P. I 266.

været, saa var dette Forhold en praktisk Umulighed.

Han som ung Forlovet! Han Sphinxen, der som Ægyptens nogle tusind Aar havde ligget i Ørkenen og ruget over Livets Gaade, forlovet med en smuk lille livsglad Pige, der som den sextenaarige i «Stadierne» ren og uskyldig ikke havde noget at tænke paa «ikke en Komode eller en Piedestal, men afbenyttede den nederste Skuffe i Moderens Chatol til at gjemme hele Herligheden». Han og hun! Det var det gamle Æventyr: Skjønheden med Dyret under Armen, kun at Dyret var saa klogt, saa fængslende, saa ubeskriveligt interessant, at Skjønheden ikke kunde blive kjed af at lytte; thi Dyret det var jo som i Æventyret paa ingen Maade noget Dyr; Dyret, det var — Aanden. Selv om intet Andet havde været i Veien, man tænke sig ham, der nylig havde havt sin Tid og sin Frihed saa kjær, at han gjøs tilbage for en Examen og en begrændset Opgave i Livet, ved en Forlovelse inddraget i hele det selskabelige Livs Filisteri, maatte gaae fra sin Tankeverden til et Middagsselskab og sidde — han, Simon fra Søilen, og faae sin og sin Kjærestes Skaal udbragt med et Leve for de unge Forlovede!

Det trøstede sikkert kun lidet, at Leiligheden til humoristiske Iagttagelser var rig, hvorvel «Enten-Eller» viser, at han har benyttet den. Man

kan tænke sig ham, selv forlovet, sidde i en eller anden Paarørendes Hus og sige til sig selv: «Som der paa Skræddernes Laugshus søge lutter Skræddere, saaledes søge her lutter Forlovede. Naar vi ere samlede en masse, troer jeg, vi stille ti Par, foruden de annecterede Batailloner, der til de store Høitider komme til Hovedstaden.» Man tænke sig ham sidde der, og da hans Hoved er saaledes anlagt, at han altid maa speculere, karakterisere og distinguere, af Mangel paa bedre Material være reduceret til at inndelev de forskjellige Kys, han hører i Krogene, naar det «den ganske Aften durch er som om En gik omkring med en Fluesmække.»*) Og han inddeler Kysset efter Lyden: «Snart er det smækkende, snart hvislende, snart klaskende, snart knaldende, snart drønende, snart fuldt, snart hult, snart som Kattun o. s. v. o. s. v.»**) Tro mig Smilet er hurtigt veget for Vemod. Eller sæt hun holdt af at dandse, og man tænke sig ham paa Bal, han der aldrig havde været Barn eller Yngling. Vel maatte han da sige med sin Yndlingsdigter:

Det gaaer mig som en ung enbenet Kriger,
 Paa Ballet gad han gjerne dandse med;
 Hans Hjerte svinger med de unge Piger
 Men Kroppen bliver paa det samme Sted.

*) Enten-Eller, 2den Udg. I 271.

**) Enten-Eller I 299.

Han dandse, der var bunden ved hin frygtelige Barndom — det var bleven en tungere Dands end Sivard Snarensvends med Egen ved Beltet. Havde der ikke været Andet end dette i Veien for en Forstaaelse, han var dog at beklage.

Men der var øiensynlig meget Andet paa-færde. Det er af mange Vidnesbyrd klart, at han til sin egen Forfærdelse midt i sin nye Lykke følte sig skuffet. Han forbausedes over, at saa inderligt han længtes efter den unge Pige, naar hun ikke var tilstede, var han dog egentlig lykkeligere ved at sidde ene og tænke paa hende, end naar hun var der. Han behøvede hende ikke for at elske hende, han led fuldt saa godt at erindre hende, at mindes hende; ja det var ham stundom, som om hendes Nærværelse kun virkede forstyrrende paa ham. Han skrev ogsaa hellere til hende, end han talte. Han havde levet altfor indadvendt, altfor aandeligt, til at ikke denne sandselige Nærhed skulde være ham ligesom for Meget.

Eller var det endnu noget Andet? Det var noget Andet. Det var hverken mere eller mindre, end at han overhovedet var færdig med Forholdet, før han havde oplevet det, og ikke følte Kraft til (for at bruge et af hans egne Udtryk) at gjentage det, efter at være færdig dermed, og det fordi denne unge yndige Pige kun var Anledningen, hvortil han trængte, for at blive Digter.

At hun kun var Anledningen, det er i og for sig bevist derved, at Forholdet til hende gjorde ham til Digter, forsaavidt han med sine Anlæg kunde blive det, det vil sigé, det concentrerede de productive Kræfter i hans Sjæl, gav de uvisse billeddannende Tendenser i hans Fantasi en Retning og et Midtpunkt. Det er ligefrem udtalt i «Synspunktet f. m. Forfvirksomhed» S. 64, hvor han nævner det «Factum», der gjorde ham til Digter. Det er desuden tydeligt af mange ufrivillige Bekjendelser. Det er ham selv og ingen Anden, der har udstødt det Hjærtetik, der fra Dagbogen er gaaet over i «Enten-Eller»: «For mig er Intet farligere end at erindre» og denne tungsindige Klage, der findes i «Enten-Eller» og gjenfindes og varieres i «Gjentagelsen»: Kun Erindringens Kjærlighed er lykkelig. *)

Det er ogsaa ham selv, der dybt har sandet det dybe og smukke Vers af Poul Møller, i hvilket en ung Elsker drømmer sig gammel, hensætter sig i sin egen Alderdom for derpaa «ligesom gennem et helt Livs Tragt» at indsuge sin Ungdoms Lykke:

Da kommer en Drøm fra min Ungdomskaar
 Til min Lænestol —
 Efter Dig jeg en inderlig Længsel faaar
 Du Kvindernes Sol!

*) E. P. I 335 smlgn. Enten-Eller I 13; Enten-Eller I 20 smlgn. Gjentagelsen 29.

en af de correcteste Repliker, man kan lægge en Fantast i Munden. Kan han ikke faae den unge Pige anbragt i Idealitetens Fjernelse, saa kan han ikke nyde hendes Væsens Skjønhed. Saaledes kunde Romantikerne kun føle deres Fædrelands Skjønhed ret gjennem virkelig eller opdigtet Hjemvee. *) Kan han faa Hjemvee efter Pigen, da kan han elske hende, som han trænger til at elske; men dertil maa Forholdet løses. Saaledes stiger ogsaa for den ædle Ridder fra La Mancha hans Elskedes Skjønhed og Dyd en Grad for hver Mil, han fjerner sig fra Tobosa. Kun ved at erindres, især i dygtig Illusion, bliver en ung Pige den rette Dulcinea, og hvad han trængte til og ubevidst i sin Elskede havde søgt, det var ikke en Hustru, men en Dulcinea eller med et ædlere og rigtigere Udtryk: en Beatrice. Der er ikke den ringeste Grund til at fordømme ham, men al Opfordring til at forsøge at forstaae ham. Han var, saa underligt det lyder, i dette Forhold den passive, den unge Pige den active Kraft. Han nærmede sig hende; i et Nu befrugtede hendes Væsen hans Indre. Fra det Øieblik af kan han ikke gjøre for, at hun bliver ham unødvendig for hans Liv. Som en Blomst, hvis Støvvei i et enkelt Undfangsens Øieblik er bleven befrugtet af Støv, Vinden har bragt den fra en anden Plante, nu

*) Hovedstrømninger II 271 ff.

begynder at forvandles efter egne Love, at svulme, at sætte Frugt, at undergaae en hel Række af lovbestemte Metamorphoser, uden at nyt Støv, der blæses derhen af Vinden, kommer til at betyde det Ringeste for Blomstens Liv, kom det end nok saa tidt og i nok saa rigelig Mængde, saaledes blev den unge Pige mod hans Villie overflødig for ham fra det Øieblik af, da han havde modtaget det afgjørende Indtryk af hende.

Dog havde der ikke været andet Særegent ved dette Forhold, saa var Kierkegaard sikkert ogsaa nok kommen ud over dette. Han var bleven Pigen og sit Forsæt tro og havde som den unge Mand i «Gjentagelsen» holdt hele sin Productivitet «under Saxen, skaaret Alt i Bouquet til hende.»

Men ak! der var endnu en og den alvorligste Anstødssten tilbage, hint rugende Tungsind fra Barneaarene og den Lidelse, som laa til Grund derfor, en Lidelse, hvis egentlige Natur, Kierkegaard intetsteds har betegnet. Hospitalsjournalen over hans sidste Sygdom giver ingen Oplysning derom, og ingen Obduction fandt Sted. Men det er i ethvert Tilfælde høist sandsynligt, at selve den Rygmarvsbetændelse, som fremkaldte hin Lamhed, der er angivet som Dødsarsag, længe før den bortrev ham, har holdt ham i en Tilstand af stadig Sygelighed og Forpinthed. Mere end rimeligt er det, at den tilmed har været compliceret med endnu et eller andet paa Sindet stærkt vir-

kende Onde. Overfor en saadan stadig, næsten medfødt Liden gives der kun tre Standpunkter: man kan, hvis man er lidenskabelig, klage og forbande sin Skjæbne; man kan, hvis man er Filosof, væbne sig med Resignation under det Uoprettelige og Uafvendelige, og man kan endelig, hvis man er religiøs, troe, at det guddommelige Væsen har givet En denne Svaghed i et vist bestemt Øiemed, eller endog betragte den som sin «Distinction». Dette sidste var Kierkegaards Standpunkt, og han bruger selv det nævnte Ord om hin «Pæl i Kjødet». Det er ikke tydeligt, hvorledes han, da han forlovede sig, har stillet sig til denne sin Lidelse. Men det er sandsynligt, at han har haabet gennem religiøs Paavirkning at kunne bringe sin Elskede til det Standpunkt, at han kunde tale til hende om sin Sygelighed, gjøre hende dens Betydning forklarlig, og at hun da, hvis hun elskede ham, som han haabede at blive elsket, vilde indvillige i at ægte ham med hans Lidelse og hans Tungsind. I dette Øiemed synes han at have lagt en taktisk Plan for religiøs Opdragelse, blandt Andet støttet til et Arsenal af trykte eller af ham selv forfattede Opbyggelsesskrifter. Han siger selv i sin Dagbog (I 407), at medens det sædvanlige Forhold med theologiske Candidater er det, at de begynde med at være den elskede Gjenstands Religionslærer og ende med at være hendes Forlovede,

var det omvendte Tilfældet med ham. Han begyndte som Elsker og endte som Sjælesørger.

Men hans Forlovede synes at have været altfor ung og livsglad til at en Forelæsning af Mynsters «Betragtninger» eller lignende havde den tilsigtede Virkning paa hende. (Stadier, 2den Udg. 201, 219, 285.) Indtrykket blev sikkert optaget med den bedste Villie, men det gled af paa det unge Sind, og da Kierkegaard opdagede, at hun «var uden alle religiøse Forudsætninger», da var det, at de haarde Kvalers Periode begyndte for ham. Fra nu af elskede han som Hernani i Hugos Stykke, der hvert Øieblik^o maa vente at høre Tonerne af det Horn, som fordrer Løsrivelsen fra hans Brud. «Hvad der bestemte hele Skridtet var Anger over et tidligere Liv og Tungsind.» (E. P. I 425).

Hun var ikke den, som kunde bryde hans Tungsinds Taushed; hun anede end ikke, hvad der kjæmpede i ham. Han kunde ikke tale; men uden at tale turde han ikke besidde hende; der var altsaa intet Andet tilbage end et Brud, et Brud paa sørgelige ydmygende Vilkaar. For en Ordens Skyld gik han endnu til sin Læge og spurgte denne, om hint Misforhold i hans Bygning mellem det Legemlige og det Sjælelige lod sig hæve «saa han kunde realisere det Almene» (hvad i hans Sprogbrug vil sige: gifte sig). Da Lægen gav et stærkt betvivlende Svar, var hans Valg truffet; han følte sig tvunget til at bryde

den Forbindelse, det havde været hans høieste Ønske at give Varighed for Livet.*) Hun havde været og var «hans Øies Lyst og hans Hjertes Begjæring; men «han foretrak den større Smerte» at tabe og opgive hende for den mindre at besidde hende «med Urette.» (E. P. I 319.)

Endnu til dette Punkt er Alt om end sørge-

*) Om selve Lidelsens Beskaffenhed gives i Dagbøgerne II 432 følgende Vink: „Skjøndt ingen Ven af Medvidere, skjøndt absolut utilbøielig til at tale med Andre om mit Inderste, mener jeg dog og har jeg ment, at det er et Menneskes Pligt ikke at overspringe den Instans, som det er at raadføre sig med et andet Menneske; kun at dette ikke bliver en pjanket Fortrolighed, men alvorlig og officiel Meddelelse. Jeg har derfor talt med min Læge, om han mente, at hint Misforhold i min Bygning mellem det Legemlige og det Psychiske lod sig hæve; saa jeg kunde realisere det Almene. Det har han betvivlet; jeg har spurgt ham, om han mente, at Aand var istand til ved Villien at omskabe eller omdanne et saadant Grund-Misforhold; han betvivlede [det]; han vilde end ikke tilraade mig at sætte hele min Villies-Kraft i Bevægelse, om hvilken han har en Forestilling, at jeg da kunde sprænge det Hele. Fra det Øieblik af har jeg valgt. Hint sørgelige Misforhold med samt dets Lidelser (der upaatvilelig vilde have gjort de Fleste til Selvmordere, af dem som havde igjen Aand nok til at fatte Kvalens hele Elendighed) har jeg anseet for min Pæl i Kjødet, min Grændse, mit Kors; jeg har ment, at dette var det dyre Kjøb, for hvilket Gud i Himlen har solgt mig en Aands-Kraft, der blandt Medlevende søger sin Lige.“

ligt, dog fatteligt og forholdsvis simpelt. Men her træder det for Kierkegaards Aand og Forfatterbane absolut Bestemmende frem.

Han kunde ikke overvinde sig til at give den sande Forklaring af det kun tilsyneladende krænkende Skridt, han agtede at foretage. Han ansaa sig for saa høit elsket, at et saa pludseligt

I Dagbøgerne fra 1843 (I 438) findes allerede under Overskriften „Anlæg“ henkastede nogle Ord, der øiensynlig forholde sig til samme Sag: „Et Geni udrustet med alle mulige Gaver, med Magt til at beherske hele Tilværelsen og lade Menneskene lyde sig, opdager i sin Bevidsthed et lille fast Punkt, en lille Galskab. Derover bliver han saa forbitret, at han beslutter at dræbe sig selv; thi dette lille Punkt er for ham Alt, det gjør ham til en tjenende Aand, et Menneske. Dette lille Punkt er tillige ikke noget blot Udvortes (f. Ex. at være halt, enøiet, grim o. s. v. Sligt vilde ikke beskjæftige ham) men har et Moment af Aand og man skulde synes, at det kunde hæves ved Frihed; derfor hidser det ham.“

Jeg gjør opmærksom paa den ufrivillige Modsigelse mellem Ordene „i sin Bevidsthed“ og Ordene „noget blot Udvortes. K. har øiensynlig først villet holde Mangelen rent abstract som en Sygdom i Sindet alene, senere har han ligesom ubevidst forudsat, at den tillige var af ydre Natur.

Denne Modsigelse, sammenholdt med alle de foregaaende Udtalelser, peger hen i Retning af det Sexuelle som det i særlig Forstand Legemlig - Sjælelige, der fremdeles særlig maatte komme i Betragtning ved Indgaaelsen af et Ægteskab. (Smlgn. ogsaa Notitserne om Abailard E. P. I 325 og 444.)

Brud vilde foraarsage hans Elskede den største maaskee dræbende Smerte.

For da at hjælpe hende over det Værste, besluttede han at indbilde hende, at han ikke elskede hende, at han var troløs, skjøndt han i sin Sjæl var hende saa trofast som nogensinde. (E. P. I 291). Han synes i dette Øiemed Dag ud Dag ind Maaneder igjennem at have vist en forsætligt urimelig og uelskværdig Opførsel overfor hende for at gjøre hende kjed af sig og saaledes forvandle det Smertelige i Bruddet til en Befrielse for hende. Det lykkedes ikke; det være sig nu, at han ikke var saa stor en Mester i Forstillelseskunsten, som han antog, men kun maadeligt udførte sit selvplagende Forsæt, eller at den unge Pige trods Alt hang ved ham. Saa brød han Forlovelsen og med den sit givne Ord, saa haardt end hans Stolthed krympede sig derved. (E. P. I 292).

Forgjæves erklærede den unge Pige, at det vilde blive hendes Død, lagde efter Kierkegaards Udtryksmaade «et Mord paa hans Samvittighed», forgjæves «gjentog en bekymret Fader høitideligen Forsikringen om, at det vilde blive Pigens Død», han maatte drage sig ud af Forholdet. *) Han maatte staae for hende som en Bedrager, saa meget han end brændte efter at meddele hende, at

*) E. P. II 431 smlgn. Stadier 2den Udg. 239, 306.

Bedraget, Grusomheden, kun var Omsorg. (E. P. I 295 og 427.)

Mere end een Gang gik den Tanke igjennem hans Sjæl at vende tilbage til hende, forsikre og forklare hende sin aldrig brudte Troskab og saa dræbe sig med egen Haand; thi leve med hende «i den rolige og tillidsfulde Betydning, som dette Ord har», følte han, at han ikke kunde. (E. P. I 290, 91.) — Han gjorde det ikke. Thi midt i al Kvalen var han optaget ved at alle Frembringelseskraftens Sluser aabnedes i hans Sjæl.

Men i det Øieblik Kierkegaard hævede sin Forlovelse, kom til den frygtelige, indre Collision hans første fjendtlige Sammenstød med Omverdenen. For første Gang kom hans fine, irritable, nervøse Natur i fjendtlig Berøring med Folkesnakken, eller hvad man pleier at kalde den offentlige Mening i Kjøbenhavn. Den handlede ilde med ham. Visse Træk af Urimelighed eller Haardhed overfor hans Forlovede, der, forsaavidt de vare sande, alle beroede paa hine Bestræbelser for at gjøre den unge Pige kjed af sig, stille sig i et slet Lys overfor hende og saaledes lette hende Bruddet, løb Byen rundt, og Mængden, som jo ingen Nøgle havde til hine Forunderligheder i Opførsel, udledede dem fra de sletteste Egenskaber: Hjærtenskulde, Tilbøielighed til at lege med et Menneskehjærte for, som det hed, at «gjøre Experimenter» med det, Noget, Spidsborgerne fandt saa

meget des forfærdeligere, jo mindre klart Begreb de havde om hvad de egentlig mente dermed. Kort sagt: det mest inderlige Forhold i hans Liv blev kastet paa Anatomibordet, hans Privatliv dissekeret, hans Forlovede beklaget, besnuset, bedømt. Han led derunder. Thi, saa ringe Skade som blotte Ord synes at kunne gjøre, det var haardt for ham at vide den Kvindes Navn, der var ham dyrebar, det Navn, han selv end ikke kunde høre uden, som han siger, at føle et elektrisk Stød igjennem sit Legeme, at vide det springende, viklet i Bygladder fra alle disse pjattende, besudlende Læber i en Atmosfære af uren Aande. Og det var haardt for ham, der ærekjær og streng mod sig selv og i mangel af Opofrelse redeligt ved enhver Handling undersøgte, om den lod sig forene med den Regel, han havde anlagt for sit Liv, om den kunde udføres uden at Ærens Skjold fik nogen Plet — det var haardt for ham at være Vidne til, hvorledes en hel By slog sine smudsige Kar ud over dette Skjold. Det var haardt at læse den vulgære Dom over sin Færd i frække og nysgjærrige Blikke, haardt at høre den Stumhed, som betegner, at der taltes om Ens intimeste Anliggender i det Øieblik man kom til.

Oprevet, som han var, af indre Kampe, udholdt han kun kort Situationen. Han reiste kort efter Bruddet til Berlin. Vel skriver han derfra, at han i fjorten Dage paa alle Maader udæskede

Kjøbenhavn, mens Ingen vovede at sige ham et Ord. Det vilde være mere correct at sige, at han kun i fjorten Dage udholdt Pinen. En Drift til Selvbesmykkelse overvandt han overhovedet aldrig helt.

Ligemeget: hans Vilkaar var tungt og hans Lidelse stor. Var han skyldig? Sin Lykke havde han jo saa gjerne villet dele med hende; sin Ulykke mente han ikke at kunne delagtiggjøre hende i. De forstode ikke hinanden.

Lad os Efterlevende, der ere blevne saa grundigt indviede i denne rent private Begivenhed, vogte os for at see ringe eller smaaligt paa denne Sag! Lad os see den efter dens Betydning! Denne unge Pige, det er mere end Kierkegaards Forlovede; seer man rigtigt paa hende, vil man see, at hun er hans Samtid i Danmark. Han nærmede sig den fra først af i den bedste Mening, han underholdt, fængslede, interesserede den i høieste Grad, og den nød hans Vid, men den forstod ikke hans Lidelse og hans Tungsind. Han gik da for at tjene den ud paa at misforstaaes, paa at gjælde for noget Ringere end han var, og han blev misforstaaet af den som af hende — ikke helt med Urette; thi han talte ikke med den rette Brudgoms Stemme og havde ikke hans Myndighed. Efter at have været den Beundrede af Slægten som af hende, forsøgte han saa at blive Sjælesørgeren for Slægten som for hende — men den

religiøse Modtagelighed fattedes, Slægten forstod kun daarligt, hvor han vilde hen, og de skiltes uden Forsoning. Hun giftede sig kort Tid efter med en Anden, og Slægten glemte hurtigt ham over ringere Aander.

Men hvor dybt bevæget Kierkegaards Liv nu var, derom foreligger det kraftigste Vidnesbyrd i den nu følgende gigantiske Production. Thi der er selvfølgelig ingen Følelse, ingen Lidenskab og ingen Lidelse i den, som ikke har levet i Forfatterens Hjerte. Floden kan aldrig stige høiere end dens Kilde laa. Og hvorledes maa ikke den have været ladet med Følelser og Tanker, som i faa Aar kunde give en saadan Rigdom deraf et saa veltalende Udtryk. Ja han har endog følt mere og dybere end den almindelige Læser aner. Thi det døde Papir er intet villigt Talerør; det forstærker ikke Lyden, det svækker den. For at Noget paa Papiret skal gjøre Indtryk af et Suk, maa det i Skribentens Sjæl have været en Hulken. Saaledes maa Skuespilleren paa Scenen tale skarpt for at Publicum skal opfatte en Hvisken. Overalt, hvor Følelsen er ægte og sand, ikke overdreven eller tilløiet, er det en hel Kjæde af Sindsbevægelser, der udmunder i den enkelte bevægede Sætning. Til Gjengjæld er da Bevægelsen oftest mindre varig og angribende hos den, som formaaer at give den Lindring ved at meddele dens Udtryk en Kunstform.

Der gives frembringende Aander, som behøve mange og store Skjæbner eller Oplevelser for at producere et lille Værk. Det er den Art Poeter, der af hundred Pund Rosenblade frembringe en Draabe Rosenolie. Og der gives paa den anden Side Talenter, hvis Natur er saa frugtbar, hvis indre Clima saa tropisk, at de af et ganske enkelt dagligdags Livsforhold, som de opleve med den høieste Energi, uddrage hele Rækker af betydelige Værker. De ligne hine træløse Øer i Sydhavet, paa hvilke Passagerer fra et forbiøeilende Skib glemme nogle Frugtkjærner, og som ikke mange Aar efter staae bedækkede med mægtige Skove.

Kierkegaard hørte til den sidste Art. Han var uimodtagelig for den store Mængde af Livsindtryk, fordi ganske enkelte tidligt betog ham saaledes, at han aldrig kunde slippe dem og de aldrig gav Plads for nye. Han havde Digterens Trang til at mangfoldiggjøre sig, til af sin Personligheds Lukke at udsende en Skare af forskellige Skikkelser uden samtidigt at have Digterens Kraft til ved en fuldstændig Omskaben af sine Livsindtryk at give dem selvstændigt Liv udenfor sig som Skikkelser, der optraadte i en Rigdom af ham personligt uvedkommende Former eller i ham personligt fremmede, brogede Situationer. Istedendfor Omskabning af Livsindtrykket fandt kun en lettere Omdigtning Sted; istedenfor at forvandle sig selv, formummede eller maskerede han sig. Han sam-

lede sig aldrig saa stærkt som den blotte Tænker, han splittede sig aldrig saa stærkt som den egentlige Digter gjør det. Det viste sig paa afgjørende Maade under den Productivitet, som fulgte paa Adskillelsen fra den unge Pige, han havde givet sit Ord. Man forbauses over Storheden og Kraften i den Aand, der kunde udspænde en saa vulgær Begivenhed som en hævet kjøbenhavnsk Forlovelse til Ramme om en hel Verden af Tanker, Sværmerier og Poesier. Saaledes forstod Dido efter Sagnet med en Oxehud at indhegne det uhyre Rum, paa hvilket Carthago blev bygget. Atter og atter grubler han sig ind i og digter han sig ud af sin Forlovelses- og Lidelseshistorie. Ethvert af dens Momenter bliver en Afhandling eller en Bog.

Han griber i dyb Sympathi Hendes Sorg, han omdigter den til andre Kvinders Smerte, han gjenfinder den i de af Digtere og Componister skildrede forladte og bedragne Pigers Ulykkeslod, og fra «Enten-Eller» slaaer et helt Chor af klagende Kvinder os imøde.

Han griber ned i den ondskabsfulde Bysladder om ham selv som en kold, hensynsløs Experimentator og Bedrager, og det morer ham, det tilfredsstiller ham at tegne denne Fanden paa Væggen noget bedre end Byen kunde gjøre det — det bliver «Forførerens Dagbog», og det mætter ham at give Opinionen denne Straamand at stikke til.

Han griber sine Digterlængsler bort fra den Elskede, sit Hang til at erindre hende og former den unge Poet i «Gjentagelsen» deraf, ham der fængslede den Elskede «som Prometheus, naglet til Klippen, medens Gribben hakker hans Lever, fængsler Guderne ved sin Spaadom.»

Han griber sin tidligere høieste Attraa, det Ideal, der havde foresvævet ham, det at udvikle sig til en rigtig god Ægtemand, der levede det ridderligste og lykkeligste Husliv — og Assessor Wilhelms faste Skikkelse opstaaer af disse taagede Længsler.*)

Han griber endelig Virkeligheden, den tungsindige Ensomme, hvis grændseløse Omhu for den lille Dame, han elskede, fik saa daarligt et Udfald, og han støber Frater Taciturnus's Helt deraf — den idealiserede men sikkert temmelig virkelighedstro Fremstilling af det, som var indtraadt og oplevet og af det ensomme Liv efter Bruddet, ganske helliget en Idee.

Men Samtiden skal ikke kunne forstaae dette som Bekjendelser; dens Nysgjærrighed skal pirres, men ledes fuldstændigt paa Vildspor. Det er ikke Bekjendelser — lad os kalde det Experimenter eller Skyggerids eller Afhandlinger eller dialektisk Lyrik. Snart er det gamle Papirer, fundne i en Secretær,

*) Det er ganske vist, at mit Ideal netop var at blive Ægtemand og leve blot for at være gift. (E. P. II. 721).

snart er det Hefter, fiskede op fra Bunden af en Sø i et Jernskrin.

Det er heller ikke ham, der er Forfatter af disse Sager. Det er Assessor Wilhelm, det er Frater Taciturnus, det er Johannes de silentio, der har skrevet dem ned.

Det er end ikke ham, der har udgivet dem. Det er Victor Eremita eller Hilarius Bogbinder, der har givet dem i Trykken.

Ved dobbelte Rækker af opkastede Palisader fjerner han sig fra sit Værk. Det angaaer ikke ham, han veed ikke deraf. Hans Forhold er, siger han selv (Afslutt. Efterskrift 481 ff.) langt anderledes end en Digters, der digter Personerne og selv dog i Forordet er Forfatteren. Han er snarere som en Souffleur, der digterisk har frembragt Forfattere, hvis Forord atter er deres Frembringelse, ja hvis Navne er det. Der er saaledes i de pseudonyme Bøger «ikke et eneste Ord» af ham selv, han har ingen Mening om dem uden som Trediemand «ingen Viden om deres Betydning uden som Læser, ikke det fjerneste private Forhold til dem». Hvor er han da i Værket? Han er helt udenfor. Hvad er han da som sidste Op-hav dertil? Han er, svarer han, «det Ligegyldige» : det er ligegyldigt hvad og hvorledes han er; med andre Ord, han er Gaaden, den store Gaade.

XI.

Det er et stort Øieblik i en Forfatters Liv, Modenhedens Øieblik, det Øieblik, da han gaaer ombord paa et Skib, han selv har construeret, for at seile Verden rundt — da han griber den Violin, han selv har tømret, for derpaa at spille en af ham selv componeret Melodi. Det var Kierkegaards Stilling, da han i 1842 begyndte Udarbeidelsen af «Enten-Eller». Fra det Øieblik af staaer han i sit Forfatterskab paa egen Grund uden Afhængighed af nogen fremmed Mester og tumler Sproget frit som sit eget Instrument.

Fra det Tidspunkt af da han erfarede, at hun var gift, følte han sig fri og som sin egen Herre. Man kan betragte den unge Digters dithyrambiske Udbrud under samme Situation i «Gjentagelsen» som Vidnesbyrd om Kierkegaards egne Følelser ved denne Leilighed: «Det er forbi, min Jolle er flot; i næste Minut er jeg atter der, hvor min Sjæls Higen var, der hvor Ideerne bruse med elementarisk Rasen, hvor Tankerne staae larmende op som Nationerne i Folkevandringen, der, hvor der til en anden Tid er en Stilhed som Sydhavets dybe Taushed Ideen tilhører jeg. Naar den vinker mig, da følger jeg, naar den giver Stævne, da venter jeg Dage og Nætter, der kalder Ingen paa mig til Middag, der venter Ingen med Aftensmaden Beruselsens Bæger rækkes

mig atter, jeg indaander allerede dets Duft, jeg fornemmer allerede dets skummende Musik — dog først en Libation til heude, der frelste en Sjæl, som sad i Fortvivlelsens Ensomhed: priset være kvindeligt Høimod! — Leve Tankens Flugt, leve Livsfaren i Ideens Tjeneste, leve Kampens Nød, leve Seirens festlige Jubel, leve Dandsen i det Uendeliges Hvirvel, leve Bølgeslaget, der skjuler mig i Afgrunden, leve Bølgeslaget, der slynger mig op over Stjernerne.»

Hint Bølgeslag er intet Andet end den mægtige Efterdønning i Fantasiens Forestillingsliv af det i Forholdet til hende virkeligt gennemlevede. Jeg har fremsat dette som Postulat, men jeg paa-tager mig at føre Beviset derfor. Der er visse af de Skikkelser, som de Kierkegaardske Pseudonymer tegne, om hvilke Enhver, saasnt det engang er sagt, kan indsee dette, saaledes f. Ex. hans forladte Kvinder. Ved disse skal jeg kun gjøre opmærksom paa de finere Eiendommeligheder, som en ukritisk Læsning kan overse. Men dernæst forekommer der Skikkelser, som tilsyneladende Intet-somhelst have med Kierkegaards Forloyelses- og Lidelseshistorie at gjøre, men som ikke desmindre kun forstaaes ved at henføres til denne. Det turde vise sig, at den ligger til Grund saavel for de rent æsthetiske og lidenskabsløse Undersøgelser, der synes altfor videnskabelige til at have Noget med Forfatterens Privatliv at gjøre, som for de

rent religiøse Stemningsbilleder, der synes at illustrere altfor fjerne, altfor fremmede Problemer til at have noget Forhold til hans personlige Collision.

Jeg tager først de Tilfælde, hvor Sagen er simpel. Lad os her belure hans Fantasi under dens Arbeiden og see Skikkelserne opstaae og svinde for ham. Marie Beaumarchais fra Goethes Clavigo! Ogsaa hun var kun forlovet og sørgede sig ihjel over, at Forlovelsen blev hævet. Ogsaa hendes Sorg havde sin Grund i et Bedrag. Ogsaa om hende staae Slægt og Venner rede med den Charakteristik af Clavigo, at han var en Skurk. Men hendes Hjærte finder ingen Trøst i denne tomme Forklaring. Hendes ulykkelige Kjærligheds Lidelse er denne, at Sorgen ikke kan finde sin Gjenstand. Dette, om det var et Bedrag, er Uroen i den. Atter og atter vil hun spørge sig selv: Var han en Bedrager? var han ikke en Bedrager? Og hendes Hjærte vil vixelvis frikjende og fordømme.

Saaledes bliver han selv i Forholdet Clavigo. Hvorledes Clavigo? For det Første ved sit Forhold til Omgivelserne, der altid have havt ham mistænkt: «Omgivelsen falder det ikke vanskeligt at tænke, at Clavigo var en Bedrager; thi den har aldrig elsket ham . . . og forsaavidt den maaskee har holdt af ham (Noget Goethe antyder med Hensyn til Søsteren) væbner denne Interesse den netop imod ham, og denne Velvillie, der maaskee

var lidt mere end Velvillie, bliver et ypperligt brændbart Stof til at vedligeholde Hadets Flamme.»*) Dernæst fordi Clavigo kun elsker Idee, Tanke, sin aandelige Magt, ingen ung Pige. Melham og Clavigo er der de ganske abstracte Lighedspunkter: Omgivelsernes Fordømmelsesdom og Kjærligheden til Idee og Aand. Men Clavigo er iøvrigt for ussel, for ringe, han forkaster dette Symbol.

Et andet Billede dukker op. Under sit Ophold i Berlin strax efter Forlovelsens Ophævelse var han for at søge Glemsel for sin Skæbne gaaet hen i Theatret at høre Don Juan, efter hans eget Udsagn bogstavelig det eneste Middel, ved Hjælp af hvilket han kunde glemme sin Reflexion. Han har hørt Ouverturen og de første Scener. Indtræder Elvira, en Sangerinde fra Wien og se det er Hende, hvis Minde han flyer. I Gang, i Høide, i Paaklædning en paafaldende Lighed med hende. Dette bliver Anledning til at han skildrer hende under Elviras Træk.***) Elvira synes vel at maatte være sikker nok paa at Don Juan bedrog hende,

*) Smlgn. Eft. Pap. II. 155. Under Titlen Privatisimer osv.

**) Hun har i Gang, Høide, Paaklædning (sort Silkekjole, bar Hals, hvide Handsker) en paafaldende Lighed med en ung Dame, jeg har kjendt. Det er dog et besynderligt Tilfælde. Jeg maatte ordentlig anvende lidt Magt mod mig selv for at fordrive dette Indtryk. (E. P. I. 300).

men hun fordrer under sit uroligt omflakkende Liv bestandig ligesom et yderligere Bevis derpaa. Reflexionens Spore bringer hende til at stirre paa det Paradox, om hun kan elske ham, uagtet han bedrog hende. Saaledes havde han netop drømt sig, at hans Elskede gjorde. Ogsaa hun kunde da ikke glemme ham, selv i sit Had ikke fordømme ham; hendes Tilgivelse var kun altfor redebøn. — Saa bliver han da selv i Forholdet Don Juan. Som den hele Generation af unge Digttere i Frankrig, Tydskland og Rusland havde han med sin Tanke bestandig kredset om dette Ideal. Mussets berømte Stanzer, Gautiers Ungdomspoesier, Grabbes Drama, Lenau's Fragment, Lermontow's «Vor Tids Helt» fremstillede i Byrons Spor Typen i moderne Skikkelse. I vor egen Literatur havde Heiberg og Paludan-Müller syslet med denne Op-gave. Poeterne drømte dengang om Don Juan som Politikerne nutildags beskjæftige sig med Bismarck. Mellem sig og Don Juan finder Kierkegaard den abstracte Lighed: Storheden, den dæmoniske Overlegenhed over den Elskede. Derfor Repliken: «Da Guderne vandrede paa Jorden og forelskede sig i Kvinder, vare de da de Elskede troe? Nei og dog falder Ingen paa at sige, at de bedrog dem.»

Men skulde Kierkegaard allerede fremdrage Momentet af den aandelige Overlegenhed overfor den unge Pige, da maatte hans Tanke naturligt

gaae fra Don Juan til Faust, der var saa forsøgt i Viden, saa forfaren i Kundskab, og som havde ikke blot elsket men tænkt. Men var han Fanst, saa blev jo hun i Forholdet Margrethe, en stakels lille Pige, der knækkes og forlades. En Lighed fandt han da: den religiøse Uoverensstemmelse, som den fremtræder i hin berømte Scene, hvor Gretchen udspørger Faust om hans Tro. Den maatte digtes om. Thi Margrethe har jo næsten Vished om Faust's absolute Vantro og Margrethe er oprigtigt og enfoldigt religiøs. Og han digter det om. Han skildrer vel Faust som Tvivler, men som en Kierkegaardsk Tvivler, det vil sige som en, der hemmelig er bange for sin egen Tvivl og derfor har aflagt et evigt Taushedsløfte med Hensyn til sin Vantro.*) Langtfra at ville berøve Gretchen hendes Tro, bestyrker han hende paa alle Maader i den. Men saa er han jo en Hykler? Nei, svarer Forf. med en lidt tvungen, men for Meget i hans eget Forfatterskab betegnende Vending: Hvad han foredrager som Tvivl, det virker paa hende som usvigelig Sandhed. Og nu kommer Hovedpunktet. Nu mister Margrethe Faust og med ham Troen, han indprægede hende. Hun kan ikke troe paa en Lære, der leder den, som bekjender den, til saadanne Skridt. Det kunde

*) Enten-Eller 2den Udg. 143 Smlgn. Frygt og Bæven 2den Udg. 110 ff.

vel synes, som om det, han lærte, ikke blev mindre sandt, fordi han ikke selv har troet derpaa og ikke handlet derefter. Og dog er det for hende saaledes. Thi det var gennem ham, at hun troede der paa.

Saaledes sees det alene ved et Blik paa den enkelte lille Afhandling «Skyggerids» (i Enten-Eller), hvorledes Kierkegaard incarnerer de forskjellige Momenter af sit Livs hidtil betydningsfuldeste Begivenhed. Clavigo — det er Ideen, som river ham bort fra den unge Pige, Elvira — det er den Bedragnes Beundring af sin Elskede som overlegen over alle Mænd, Faust endelig — det er ved en kunstig Omfortolkning Frygten forat Margrethe med sin Elsker skal tabe ikke blot sin Sjælsørger men selve den Tro, han stræbte at bestyrke hende i.

XII.

I alle disse Tilfælde var Omsætningen af det literære Studium i psykologisk Iagttagelse let. Jeg væger nu et Tilfælde, hvor Bekjendelsen skjuler sig i en videnskabelig Afhandlings dybere Incognito. Den Afhandling, der bærer Titlen: «Det antike Tragiskes Reflex i det moderne Tragiske, er sikkert en af de mest upersonligt holdte Afhandlingar i «Enten-Eller». Dens Idee lader

sig behandle i en rent æsthetisk Discussion; jeg selv har allerede i Aaret 1862 udarbejdet et lille Bidrag til Discussionen i et Prisskrift om Grækernes Skjæbne-Idee.*) Afhandlingens Grundtanke er kortelig den, at den græske Tragedie lod Helt eller Heltinde lide under Følgerne af en Skyld, som snarere hvilede paa Slægten end paa den Enkelte alene, at den moderne Tragedie gaaer glip af det sande Tragiske i det Øieblik den isolerer den Enkelte ud af Forbindelsen med Familie og Slægt og lader ham være sin egen Lykkes Smel og sin egen Ulykkes Ophav; men at Tragedien vilde gjenvinde det i Sandhed Tragiske, hvis den paany vilde optage det antike Element Pieteten, gennem hvilket Charakteren netop forholder sig til Samfund og Slægt.

Om Afhandlingens videnskabelige Værd vil jeg her kun sige det, at den moderne Tids hele naturvidenskabelige Opfattelse af Individet forlængst har bragt os til at tillægge alt det Nedærvede den Betydning, som Forf. blot vil have tillagt det, der aandeligt tages i Arv. Vi skulle aldrig mere Individet fra Slægten eller fra det Samfund, som har fostret det, vi see aldrig Slægten som fuldkomment angerløs overfor Individets Udaad, men give den sin Del af Skylden derfor; vi betrage aldrig

*) Æsthetiske Studier: Om Begrebet den tragiske Skjæbne.

Individet som absolut ansvarligt for sin Handling, men opfatte dets Ansvar altid som relativt.

Jeg har allerede berørt, hvorledes Kierkegaard i denne Afhandling construerede sig en ny Antigone, i hvis Bryst han nedlagde sin egen Sjælevaande ved Indblikket i Faderens Hemmelighed; man skulde da tykkes, at der i denne Kvindefigur ikke var nogen Plads tilovers for det andet store Grundfactum i hans Liv. Der var neppe nogen Mulighed for at gjøre ogsaa hende til en forladt og bedragen Kvinde som Elvira og Margrethe. Men da hun ikke kan blive den elskede Kvinde, saa maa hun blive ham selv, den elskende Mand. Han lader sin Antigone elske og bryde med den Elskede, hvem hun ikke tør indvie i sit Livs Hemmelighed, der falder sammen med Faderens, og med hvem hun efter sin Opfattelse ikke kan indgaae et ret Ægteskab uden at betroe ham den. Antigone spiller da altsaa her Mandens Rolle.

Hvor rigtig denne Opfattelse er, kan ses af en Dagbogsoptegnelse (E. P. I. 327): Jeg kunde nok danne en Ende paa min Antigone, naar jeg lod hende være et Mandfolk. Han forlod da den Elskede, fordi han ikke kunde beholde hende i Forening med sin egen Smerte. For at gjøre det rigtigt, maatte han gjøre hele sin Elskov til et Bedrag mod hende; thi ellers fik hun paa en aldeles uforsvarlig Maade Del i hans Lidelse. Denne Krænkelse opbragte Familiens Vrede; en Broder

f. Ex. traadte frem som Hævner. Jeg vilde da lade min Helt falde i en Duel.»

Han udførte som bekjendt ikke denne Plan, han kunde ikke udføre den, da det var blevet Clavigo-Historien om igjen med en Tilsætning af Frater Taciturnus. Men hvis man vil indsætte Værdierne: den gamle Hosekræmmers hemmelighedsfulde Skjæbne for Oedips, Kierkegaard for Antigone og Kierkegaards Elskede for Antigones Brudgom, da vil man let bag det videnskabelige Hylster og bag Ombytningen af Kjønnene opdage det os nu velbekjendte Thema, som atter og atter varieres.

XIII.

Dog egentlig interessant bliver Gjenfindelsen af det fra Kierkegaards personlige Handlemaade hentede Motiv først, naar vi gribe det eneste af hans fire første pseudonyme Skrifter, i hvilke der ingen Kjærligheds- eller Forlovelseshistorie forekommer, det iblandt dem, der bestemt danner Overgangen til hans religiøse Production og det, som ved det gammeltestamentariske Skjær der var udbredt over det og dets Forherligelse af Abraham som Troens Fader bevægede den fornemme og forsigtige Biskop Mynster til at vove sig frem med den eneste Anmeldelse, han gav af noget Kierkegaardsk Skrift. Se vi kritisk paa «Frygt og Bæven», viser det sig, at denne Bog staaer i

et lignende Forhold til det gamle Testamente som Afhandlingen om Antigone til Antiken. Grækenlands Myther og de gammelchaldæiske Sagn ere Forfatteren kun de vxlende og rige Costumer, i hvilke han hyller sin personlige Lidenskab og Smerte.

«Det var en aarle Morgen, Abraham stod tidlig op, han lod Æslerne sadle, forlod sit Paulun og Isak med ham, men Sara saa ud af Vinduet efter dem, ned igjennem Dalen, indtil hun ikke saa dem mere.»

Det lyder bibelsk nok og Forf. har efter Evne eftergjort det gamle Testamentets Fortællerstil ved at benytte hint «indtil», hvis fantastiske Virkning Kierkegaard beundrede saa meget paa et lignende Sted i Judiths Bog. (se E. P. I. 324).

«De rede tause i fire Dage, paa den fjerde Dags Morgen sagde Abraham end ikke et Ord, men opløftede Øiet og gik ene med Isak ved Haanden op til Bjerget.»

Er det nu virkelig om Abraham og Isak her er Tale? Lad os see. Abraham forsøger at forklare Isak hvad der forestaaer. Men Isak kunde ikke forstaae ham, hans Sjæl kunde ikke opløftes, han omfattede Abrahams Knæ, han bønfuldt ved hans Fod. — Da var Abraham tvungen til at bedrage. «Han greb Isak i Brystet, kastede ham til Jorden og sagde: Dumme Dreng! troer Du

det er Guds Befaling? Nei det er min Lyst?» Og Isak raabte i sin Angst til Gud om Forbarmelse. Men Abraham sagde sagte ved sig selv: «Herre i Himlene, jeg takker Dig; det er dog bedre, at han troer, jeg er et Umenneske, end at han skulde tabe Troen paa Dig.»

Man læse «Stadiernes» sidste Del og man vil finde, at det er nøie den samme Historie, den smerteligt Bekymrede, der fremstiller sig for den Elskede som et Umenneske, for at understøtte hende i den Lidelse han selv er tvungen til at tilføie hende og saa uendeligt gjerne vilde forskaane hende for. Derfor er det, at der under dette første Stemningstilløb til Abrahams Pris staaer disse nu gjennemsigtigt klare Ord:

«Naar Barnet skal vænnes fra, da sværter Moderen sit Bryst, det var jo og Synd, at Brystet skulde see lifligt ud, naar Barnet ikke maa faa det. Saa troer Barnet, at Brystet har forandret sig, men Moderen hun er den samme, hendes Blik er kjærligt og ømt som altid. Held den, der ikke behøvede forfærdeligere Midler for at vænne Barnet fra!»

Og anden Gang tager Stemningen Tilløb og der begyndes paany:

«Det var en aarle Morgen, Abraham stod tidlig op Taus lagde han Brændet i Orden, bandt Isak, taus drog han Kniven; da saa han Vædderen, som Gud havde udseet. Den ofrede

han og drog hjem. — — — Fra den Dag af blev Abraham gammel, han kunde ikke glemme at Gud havde fordret det af ham. Isak trivedes som forhen; men Abrahams Øie var fordunklet, han saa ikke Glæden mere.»

Dette er den Ensommles Gaaen i Rette med Gud, efter at han til ingen Nytte har udstaaet alle hine Kvaler; thi han sørgede over at have et Mord paa sin Samvittighed, og se, Ingen døde. Gud vilde slet ikke, at Nogen skulde døe, Gud fordrede end ikke Ofret af en Vædder. Ingen døde, og hun giftede sig med en Anden.

Og tredie Gang tager Stemningen Fart:

«Det var en stille Aften, da red Abraham ene ud og han red til Moriabjerget; han kastede sig paa sit Aasyn, han bad Gud at tilgive ham hans Synd, at han havde villet ofre Isak Han kunde ikke begribe, at det var en Synd, at han havde villet ofre Gud det Bedste, han eiede, det, hvorfor han gjerne selv havde ladet sit Liv mange Gange.»

Hvad er dette vel Andet end Hvirvelen i Kierkegaards Hjerne, naar de Øieblikke kom, da han ikke mere selv kunde forstaae det Hele, da han vexelvis anklagede sig for Skyld imod hende og atter ikke begreb, at det paa nogen Maade kunde være Synd, at han havde givet Afkald paa hende, naar han efter den redeligste og pinligste Overveielse ansaa det for sin Pligt. Det er, siger

han etsteds (E. P. II. 74) «den tungeste Anfægtelse, naar et Menneske ikke veed, om hans Lidelsses Grund er Sindssvaghed eller Synd».*) Dette er Skyldig-Ikkeskyldig, den bekymrede Tungsindiges ængstelige Spørgen, om han har handlet Ret eller Uret mod den Elskte og som kun finder Ro i den Tanke, som Slutningsprædikenen i «Enten-Eller» behandler, at mod Gud har Mennesket altid Uret.

Og for fjerde Gang stemmes Sindet til Abrahams Pris:

«Det var en aarle Morgen, Alt var beredt til Reisen i Abrahams Hus De rede endrægtigen sammen, Abraham og Isak, indtil de kom til Moriabjerget. Men Abraham beredte Alt til Ofret, rolig og mild, men idet han vendte sig og drog Kniven, da saa Isak, at Abrahams Venstre knyttede sig i Fortvivlelse, at der gik en Skjælven igjennem hans Legeme — men Abraham drog Kniven.

Da vendte de atter hjem men Isak havde tabt Troen.»

*) ene, i en Tilværelses Meningsløshed, uden at kunne, selv om jeg vilde det, gjøre mig forstaaelig for en Eneste — hvad siger jeg, gjøre mig forstaaelig for en Eneste, nei der var Tider, hvor det ikke manglede, saa man kunde sige „det manglede blot“, Tider, hvor jeg end ikke kunde gjøre mig forstaaelig for mig selv. Synsp. f. min Forfvrks. S. 54.

Han tabte Troen. Hvad er dette vel andet end den samme Bekymringens Frygt, der i «Enten-Eller» er udtalt under Titelen Margrethe, Frygten for, at Margrethe, naar Faust ofrer hende, skal tabe Troen paa den Lære, hvis Bekjender bærer sig saa grusomt ad. Og hverken Faust eller Abraham formaa at give det stakkels ofrede Barn en høiere Religiositet, der kunde styrke det i dets Krise.

Derfor følger som Omkvæd under dette sidste Stemningstilløb:

«Naar Barnet skal vænnes fra, da har Moderen den stærkere Føde ved Haanden, at Barnet ikke skal omkomme. Held den, der har den stærkere Føde ved Haanden!»

Og hvis der behøvedes noget yderligere Bevis for hvad det er for en Ofring, for en Prøvelse og for et Bedrag, der ligger bagved denne Fremstilling af Isaks Ofring, Abrahams Prøvelse og Abrahams kun tænkte Bedrag, da ere de Bidrag til Belysning af Abrahams Collision, som Forf. giver, høimælede nok: tre Collisioner der opstaae før et Bryllup.*)

Det første er en græsk Anekdot: Brudgommen, hvem Augurerne forudsige en Ulykke, der vil have sin Oprindelse af hans Giftermaal, for-

*) Frygt og Bæven 2den Udg. 88 ff.

andrer pludselig sin Plan i det afgjørende Øieblik, da han kommer for at hente Bruden.

«Hvad skal han nu gjøre? Tie og holde Bryllup, da er det med det Ansvar at drage Ulykken ned over sin Elskedes Hoved. Tie og lade være at holde Bryllup! «I saa Fald maa han gaae ind i en Mystification, hvorved han tilintetgjør sig selv i sit Forhold til hende». Eller skal han tale? Ja han bør det, hvis han kan. Men sæt nu at han ikke kan tale, det vil sige ikke gjøre sig forstaaelig, selv om han taler! sæt at Himlens Villie ikke er bleven ham offentlig forkyndt igjennem en Augur, men privat er kommen til hans Kundskab — saa ere vi ved Paradoxet, ved Abraham, da kunde han ikke tale, om han end nok saa gjerne vilde.

Det andet Bidrag er et nordisk Sagn: Sagnet om Agnete og Havmanden. Havmanden er en Forfører, som Agnetes Uskyld har beseiret. Det at han er Havmand «betegner en menneskelig Præexistens, i hvis Consequens hans Liv er hildet.»*) Han veed, at Agnete elsker ham. Kunde han fravriste hende denne Kjærlighed, da var hun paa en Maade frelst. Men hvorledes? At regne paa, at en aabenhjærtig Tilstaaelse skulde vække hendes Afsky, det er Havmanden for forstandig til. Han vil da see at hidse alle mørke Liden-

*) Frygt og Bæven 2den Udg. 96 ff.

skaber i hende, haane hende, spotte hende, gjøre hendes Kjærlighed til en Latterlighed, om muligt ægge hendes Stolthed. Han vil ikke skaane sig selv for nogen Kval. Ved Hjælp af det Dæmoniske vil altsaa Havmanden være den Enkelte, der som den Enkelte er høiere end det Almene. Det at han staaer udenfor Pligtens almindelige Regel, marttrer den Elskede og sig selv, det er Analogien eller Modstykket til Abrahams Paradox. Mere analogt vilde Tilfældet være, hvis han ligesom Abraham ikke kunde tale, men var henvist til Taushed. Forskjellen mellem ham og Abraham er den, at Abraham ikke ved Synd blev «den Enkelte», men ved at være Guds Udvalgte. Men ved at forstaae Havmanden gjøre vi et nyt Tilløb til at forstaae Abraham.

Det tredie Bidrag er en jødisk Legende: Historien om Sara og Tobias i Tobias's Bog. Sara er den unge Pige, der har været given til 7 Mænd efter hinanden, som alle ere omkomne i Brudehuset. Dette digtes om: hun er en ung Pige, der aldrig har elsket, men nu elsker Tobias af sit hele Hjerte. Dog er hun ulykkeligere end Nogen, thi hun veed, at den onde Dæmon, der elsker hende, vil dræbe hendes Brudgom i Brudenatten. Det fremhæves, at en Digter sikkert vilde lægge Alt an paa Tobias's Heltetmod, at ville vove sit Liv i en saa øiensynlig Fare, men Sara staaer dog for Forf. som en Heltinde i langt større Stil

ved sin Tro til at det Vovestykke at ægte hende vil lykkes. «Thi hvilken Kjærlighed til Gud hører der dog ikke til for at ville lade sig helbrede, naar man saaledes fra Begyndelsen af er forkvaklet uden Skyld, fra Begyndelsen af et forulykket Exemplar af et Menneske! Hvilken ethisk Modenhed for at tillade den Elskede et saadant Vovestykke! Hvilken Ydmyghed ligeoverfor et andet Menneske!» Analogien med Kierkegaards egen personlige Collision ligger her lige paa Overfladen. Men ved at beundre Saras Tro til at den Elskede ikke ved sit Bryllup vil miste Livet, ere vi saa nær som muligt ved at beundre Abraham, der endnu i det sidste Øieblik saae sig om efter Vædderen, rede til at ofre Isak, men dog bestandig haabende og troende, at Gud vilde lade ham beholde Isak. Sara er fra Begyndelsen af i det Paradox, hvortil Abraham i sin Alderdom kommer. At sige til Naturer som Sara: «Hvorfor udtrykker Du ikke det Almene og gifter Dig?» det vilde være en Spot; thi saadanne Naturer ere efter Kierkegaards Definition «fra Grunden af i Paradoxet.» At hun alligevel vover Forsøget, det beviser Styrken af hendes Tro.

Her staae vi ved Kierkegaards oprindelige Ideal af Tro: Haabet ogsaa for dette Liv. Derfor hedder det i hans Dagbog (I 420): «Havde jeg havt Tro, da var jeg bleven hos hende», og derfor skriver han sammesteds: «Troen haaber

ogsaa for dette Liv, men vel at mærke i Kraft af det Absurde, ikke i Kraft af menneskelig Forstand Troen er derfor, hvad Grækerne kaldte det guddommelige Vanvid. Dette er ikke blot en aandrig Bemærkning, men Noget, der ligefrem lader sig gennemføre». Der har tydeligt nok fra først af været en Vaklen og Usikkerhed tilstede i Kierkegaards Bedømmelse af sin egen Handlemaade. Snart har den forekommet ham et Vidnesbyrd om den sande Tro, om det absolute Forhold til det Guddommelige og i disse Øieblikke har han sammenstillet den med Abrahams Daad, snart har det staaet for ham, som om den rette Tro vilde have ledet ham til at ægte den Elskede og ikke bryde med hende. Men efter ikke lang Tids Forløb synes den første af disse Synsmaader at have fortrængt den anden, og bestemtere og bestemtere stillede det sig for ham, som havde han lig Abraham bragt Gud Offeret af det Kjæreste, han besad.

XIV.

Jeg vil ikke indlade mig paa det Spørgsmaal, om man har begaaet en Indiskretion ved Udgivelsen af Søren Kierkegaards efterladte Papirer og Journaler. Han synes iøvrigt selv at have ønsket denne Udgivelse. Jeg vil her ligesaa lidt i Almindelighed drøfte det Spørgsmaal, om en For-

fatter er tjent med et saadant Indblik i hans personlige Livsførelse, som herved aabnes. Kun dette: jeg finder det aldeles berettiget, aldeles naturligt, at enhver Skribent, saavidt det er ham muligt, søger at værne om sit Privatlivs Fred, at han hensynsløst brænder sine egne Papirer, at han søger at sikre sig deres Opbrændelse efter sin Død; jeg betragter det fremdeles som høist tvivlsomt, om man har Ret til, saasnart Skribenten har lukket sine Øine, at offentliggjøre Breve af ham, der have en absolut confidentiel Charakter; men derom kan der ingen Tvivl existere, at Kritikeren, naar slige Materialsamlinger engang foreligge trykte i Literaturen og udgivne af andre Hænder, er i sin Ret til at benytte og fortolke dem, ja at han vilde begaae en Undladelsessynd af utilgivelig Art, ifald han intet Hensyn tog til de engang foreliggende Documenter. Fremfor Alt gjælder dette om en saa personlig Forfatter som Kierkegaard, hvis dunkle Skrifter paa mange Punkter ere uforstaaelige uden de Vink, som Dagbøgerne give, ja hvis Pseudonymer «skrive for at misforstaaes» (Om Begrebet Angest, 12 Note). Naar jeg da med Omhu paaviser det personlige Element i disse Skrifter, da er det visselig hverken af Nysgjærrighed eller for at tilfredsstille Nysgjærrighed, men fordi man maa være trængt ind til dette dybest liggende Punkt for at forstaae alle disse Skrifter som Udstraalinger fra et Midt-

punkt. Det er først, naar man er naaet til den skabende Formel, at man begriber alle disse forskjellige Constructioner. Og som man i Naturvidenskaben viser, hvorledes de tilsyneladende forskjelligste organiske Former som Fisk, Fugl, Hund, Menneske lade sig føre tilbage til en og samme Grundform for Fosterdannelsen, saaledes har det sin Interesse hos en stor Forfatter som Kierkegaard at forfølge, hvorledes det er et og samme Grundæmne, der varieres gennem store Partier af «Enten-Eller», gennem «Gjentagelsen», «Stadierne», «Frygt og Bæven» saaledes, at det, som paa det første Stadium er Don Juan og Elvira, i sit sidste Stadium er forvandlet til Abraham og Isak uden derfor at være bleven omdannet anderledes end rent formelt.

Kierkegaard efterlod sig som bekjendt ikke blot et colossalt og ikke let overskueligt literært Monument, men desuden en arkitektonisk Plan til den hele vidtstrakte Bygning, ved Hjælp af hvilken enhver af dens Enkeltheder lod sig indordne paa sin Plads. Det Spørgsmaal ligger nær, om Planen virkelig har existeret forud for Bygningen, dette andet er endnu ikke bleven opkastet, om Planen virkelig stemmer med Bygningen?

Begge disse Spørgsmaal maa stillede saa skarpt, ubetinget besvares med Nei, skjøndt Kierkegaard sikkert meget hurtigt efter at have skrevet «Enten-Eller» er bleven klar over sin Hensigt og

sit Maal som Forfatter og har lagt sig sin Plan. Det for Kritikerens interessante er imidlertid ikke den abstracte Plan, men den Udviklings Natur, der leder Kierkegaard fra den ene Tanke og det ene Værk til det andet. Jeg søger derfor ikke saa meget at oplyse den logiske Idee, Værket efter Forfatterens Mening slutter sig sammen om, eller den religiøse Idee, i hvis Tjeneste det skal staae, som Værkets primære, constituerende Bestanddele.

Det interesserer mig derfor heller ikke saa meget at undersøge, hvorvidt de forskjellige æstetiske Arbejder — hvis Berettigelse Kierkegaard selv kun formaaer at hævde ved at kalde dem «en nødvendig Udtømmelse», «et helligt Bedrag»*) — lade sig forsvare som forberedende eller forsætligt vildledende Indledning til det religiøse Forfatter-skab; men det interesserer mig høiligt at see den paradox-religiøse Idee af sig selv og ganske naturligt bryde frem af en af de mange digteriske Omskrivninger af Forlovelshistoriens Kvaler, til hvilke vi ere naaede trinvis ud fra Marie Beaumarchais og Clavigo.

X Som Forlovelshistorien er den afgjørende Begivenhed i Kierkegaards Ungdomsliv, saaledes er i den hint Bedrag af den unge Pige, den absolute Fortien af Hemmeligheden og Faren for at

*) Synsp. f. min Forfvirks. 70.

berøve hende Livet det afgjørende, det springende Punkt. Under de talrige Forsøg paa i Omdigtninger at udtrykke dette, løfter eller skruer Kierkegaard sig tilsidst op paa en Høide, fra hvilken han øiner Abraham lige overfor sig, der ogsaa en Tid havde et Mord paa sin Samvittighed, ikke kunde forklare nogen Fremmed sin Handlemaade og nær havde dræbt den, han elskede høiest. Fra sit ensomme Stade øiner han Abraham, der jo til alle Tider havde gjældt for Troens Fader. Ogsaa han har da været bestedt i Troens Vaande, er endnu bestedt deri. Han havde selv, indfiltret i en aldeles eiendommelig konstrueret Ulykke, i Kraft af sin Naturs Hang til Skjulthed sluttet sig inde i Taushed, udsat sig for smertelig Misforstaaelse, handlet værst mod den, han vilde det bedst, ene, «næsten med det menneskelige Sprog imod sig». Han var i denne Tilstand naaet til en meget dybere Følelse af Ansvar end der fandtes i Slægten omkring ham. En sammensat Lidenskab som den, han bar paa, var vel skikket til gennem Sammenligning at aabne hans Øine for Omgivelsernes Upersonlighed og Lidenskabsløshed. Tiden var de filosofiske Eftersnakkeres Tid i Videnskaben, og i Politiken de politiske Eftersnakkeres Tid. Danmarks æsthetiske Periode var netop ved at gaae i sin Grav, dets politiske Periode ved at vikle sig ud af sit Svøb, og denne Combination frembragte en uhyggelig Blanding af

det Senile og det Puerile, i hvilken Kierkegaard ikke formaaede at opdage noget som helst Vederhæftigt. Menneskene vare efter hans Opfattelse blevne upersonlige, Mængde, Bande, Publicum, Generalforsamling, Klub. Han var et enkelt, isoleret Menneske, ene med sig selv og sit Ansvar, tænkende med sin egen Hjerne, handlende paa egen Haand. Han havde selv nylig saa dybt gennemlevet et enkelt Livsforhold, et af dem, i hvilke andre Mennesker pleie at jasje mest og uslest, et Kjærlighedsforhold, havde taget det saa alvorligt, at han mente ud fra det at forstaae Oldtid og Nutid, Poesiens og Kunstens store Hovedskikkelser, det gamle Hellas og det gamle Palæstina. Han havde følt, hvad man lærte af at leve med Inderlighed.

Idet han sammenligner sin Tilstand med Troens Faders, føler han, at den frygteligt anstrengende Krise, i hvilken han har levet, netop er Troens. Det er da altsaa denne Tro, som Slægten har fundet altfor enfoldig for sig og har forladt, det er den som Filosoferne betragte som et tilbagelagt Standpunkt, kun passende for tankeløse og barnlige Menneskers Udviklingstrin — denne alle Sjælens Evner anspændende Tilstand i den yderste Lidenskab, en Lidenskab som dens, der skal holde sig oppe trædende Vande paa 70,000 Favnes Dyb. Han føler sig som en Opdager eller rettere som en Gjenopdager. Han har

da gjenopdaget den Tro, som Slægten har glemt Veien til. Han havde visselig altid høiagtet det Religiøse, han havde seet op dertil som til det Overleverede, det Givne, den høitidelige, ærværdige Tradition, og han havde fra sin første Udtræden i Verden, af Pietet mod Faderen, opsøgt Argumenter derfor. Men i sin tidlige Ungdom havde han «paa en rent udvortes Maade», i Grunden «staaende aldeles udenfor Christdommen, kjæmpet for dens Sandhed» (E. P. I 154). Aldrig før havde han som nu fornummet det Religiøse i dets hele primitive Oprindelighed. Det var ham, som havde han opdaget Troens Kilder. Han, som aldrig egentlig havde været from, han følte til sin Lindring, at Troen, det var for den Intelligente og Dannede egentlig slet ikke den stille Fromhed. Han, som altid havde været lidenskabelig, ja mere end det: som havde forgudet Lidenskaben, han følte med Berusning, at Troen var en Lidenskab, den høieste Lidenskab, ja at dette var Troens Definition. Han, der altid havde villet bære det Tungeste og udrette det Vanskeligste, han indsaa som en St. Christopher med Smertens Nydelse, at Troen var det Tungeste, det Vanskeligste af Alt. Han havde ad nye Veie gjenfundet det gamle Vidunderland.

XV.

Naar vi nu blot kunde være rigtigt sikre paa, at det var det, han havde fundet!

Jeg vil ikke lægge Dølgemaal paa, at jeg troer, han begik en Forvexling. Var det ogsaa virkeligt til Traditionens gamle Mirakelland, at han ad nye Veie var kommen? Der kom som bekjendt en Tid, da Menneskeligheden var bleven utilfreds med den gamle Landvei til Indien, den i Aartusinder havde kjendt, og da enkelte dristige Aander begave sig ud paa det store ukjendte Ocean, paa de 70,000 Favnes Dyb, i det Haab at finde Søveien dertil. En af dem, den dristigste af de dristige, og ligesaa forstandig som dristig, gik efter mange Andres feilslagne Forsøg ombord og seilede længe uden at øine Andet end det vide Ocean, fra hvilket kun Tvivlen om nogensinde ad denne Vei at naae til Indien bares ham imøde. Endelig efter tusinde Farer og Sorger lød Raabet Land! Veien syntes funden. Men se! det var ikke den gamle Verdens Indien, det var den nye Verden, det var Amerika, hvortil man var kommen.

Da Kierkegaard forlod den gamle naive Landvei til Troen, fandt han da paa hint Skib, han selv havde bygget, Reflexionens ubanede Vei dertil? Nei, i det Øieblik han raabte Land, var det i Virkeligheden ikke Traditionens Indien, hvortil

han var naaet, men Personlighedens, den store Lidenskabs, den store Selvstændigheds Amerika.

Hans umiskjendelige Storhed er, at han opdagede dette Amerika, hans uheldbredelige Galskab var, at han haardnakket vedblev at kalde det Indien. Storheden og Galskaben ligge, som det gaaer, saa tæt op til hinanden, at der udfordres nogen Kritik til at skjelne dem. Men Kierkegaard har i ethvert Tilfælde indskrevet sit Navn blandt deres, der primitivt have gjenopdaget en af hine store elementære Sandheder, som Slægten med visse Mellemlum af Tider bestandig maa erindres om, som bestandig under megen Møie og Livsfare maa opdages paany og som synes saa simple, at man, naar man paany har faaet dem indpræget, undrer sig over, at de nogensinde have kunnet gaae Slægten af Minde.

Opdageraanderne føle bestandig, at deres Samtid kun har Øie for den ene Side af Verdenskuglen, lide bestandig under den indre Fornemmelse af at der mangler Noget, ja en hel ny Verden i den almindelige Ligevægt; de begive sig, som Hugo har skildret det i et Digt, paa Veien for at finde hin Modvægt, som Iugen kjender eller savner, og Samtiden beklager deres fixe Idee, mens den taber dem afsyne. Da dukke de pludselig frem paany, og som en Dykker stiger op fra Dybet med sin Perle i Haanden, bære de den nye Verden i deres Haand.

Kierkegaards nye Verden var Ideen: den Enkelte; «den Enkelte» var den dyrebare Perle, han bragte sin Tid.

Det var visselig stort og skjønt, at han i en lidenskabsløs Tid med fuld Oprindelighed gjenopdagede, hvad Lidenskab er værd, at han i en slap og pjattet Tidsalder paany mindede Verden om, hvad Inderlighed er, at han i hin Juste-milieu-Periode, da Menneskene med endnu større Selvtilfredshed end forhen, vrøvlede i Comiteer og paa Generalforsamlinger, abekattede hinanden efter, kastede Skyld og Ansvar over paa hinanden og skjøde Sidemanden frem, hvor det gjaldt at vove sin Trøie — det var stort og skjønt, at han i hin Tid nævnte Ordet: den Enkelte, slog til Lyd derfor og paa indtrængende Maade gjorde det gjældende for Enhver, der vilde høre derpaa og for Enhver, der ikke vilde, at det var gennem denne Snævring, gennem hvilken man kun kunde gaae en for en, at Slægten skulde tvinges og drives for at blive et sanddru og alvorligt Menneskekuld paany. Det var en stor og god Gjerning, at han i hin Tid, da næsten Ingen med sin Person stod inde for sin Overbevisning, da liberale Politikere opgave at forfægte deres Politik hellere end at udsætte sig for saa meget som at miste et Embede, da en vel aflagt Geistlighed uden at foruroliges af nogen advarende Stemme tog de døde Martyrer til Indtægt som Folk af samme

Art som de selv, paany mindede Slægten om det Enestaaende i frivilligt at lide for Sandhed.

Men det var en underlig Blindhed, en Sygdom, næsten en Sindssyge af ham at troe, at hint den store Selvstændigheds Amerika var Traditionens gamle Vidunderland, at den Enkelte var eet med den Christne, at hin Inderlighed var en rent specifik som en speciel positiv Religion havde forpagtet, eller, for at vende tilbage til vort Udgangspunkt, at hans egen ethiske Collision havde nogen Lighed med Patriarchen Abrahams i det gamle Testamente.

Vistnok er det skjønt at see den kraftige lyriske Begeistring for Troens Fader sprudle frem, stige op som et Vandspring af hans Værker, men hans Begeistring for Troen er ikke sely Tro, hans Begeistring for Abraham var kun en secundær, var kun en af de Former, den indre Advocat i hans Bryst iklædte sit Defensionsindlæg under Processen Skyldig-Ikkeskyldig.

Der ukritiske Læser, der seer, at en stor, en tænksom Forfatter, i vore Dage nærer en saadan, næsten hysterisk Beundring for Abraham, siger naivt til sig selv: Hvilken Tro paa det gamle Testamente endnu i vor Tid! og paa den Del deraf, som efter Theologernes Forklaring ved Legenden om Sønnens Ofring varsler om og præfigurerer det nye! Den kritiske Læser seer, at Kierkegaard, idet han lovsynger Abraham, i Virkeligheden idealiserer sin egen Handlemaade paa et

kritisk Tidspunkt, og at det gamle Testamente her kun er et af de mange Instrumenter, paa hvilke han spiller den Melodi, han i Begyndelsen af sin Forfattervirksomhed atter og atter varierer.

Det er godt nok at beundre Abraham. Men der er intet redeligt Menneske, som af Vane eller Magelighed vil kalde det stort hos Abraham, som han vilde stemple ganske anderledes, ifald det skete i vore Dage, ifald det f. Ex. udførtes af en stakkels udannet Haandværkssvend. Det sande Store er lige stort hos Alle. Hvad vi beundre hos en græsk Hærfører som Leonidas, Evnen til med smilende Heltemod at døe for sit Land, det beundre vi ogsaa hos en keitet finsk Rekrut som Sven Dufva. Kierkegaard, som ikke har noget godt Øie til Præsterne, forudsætter (Frygt og Bæven 21) at en eller anden Kirkegjænger, som var naiv nok til at tage Præsternes daarlige Prædikener for Alvor, «en Mand, der led af Søvnløshed» gik hjem og vilde gjøre som Abraham; han tænker sig den tragi-comiske Scene, der vilde følge, naar Taleren samlede al sin geistlige Værdighed og raabte: «Afskyelige Menneske, Udskud af Samfundet, hvilken Djævel har saaledes besat Dig, at Du vil myrde din Søn!» Kierkegaards egen Bog er meget langt fra at være nogen daarlig Prædiken. Men gjør det Tankeexperiment, at en Haandværkssvend — det vil sige et Medlem af de Klasser, med Hensyn til hvilke det endnu

er muligt at forudsætte at de vilde udføre noget Sligt, hvis de efter at have drømt derom, fandt at det var det Rette — sæt en Haandværkssvend fik fat i «Frygt og Bæven» og sæt han Dag og Nat tænkte paa Lovprisningen af Abraham som det store Mønster for Slægten. Sæt saa at han en Nat drømte, at Gud af ham fordrede, han skulde ofre ham sin Søn, eller som han i sit bibelske Sprog vilde udtrykke det: sæt Gud i Drømme aabenbarede sig for ham, talte til ham og fordrede, at han skulde ofre sin Søn. Sæt endvidere at han skjøndt modstræbende besluttede at følge Budet, skjærpede en Kniv for at skjære Halsen over paa sit Barn, opstablede Ved til at brænde det døde Legeme til Guds Ære, og sæt hans Hensigt blev opdaget i rette Tid, og han ført i Varetægtsarrest. Hvorledes troer man vel, at Dommen over ham vilde lyde? Først Dommernes Dom? Ja det er vel lidet tvivlsomt, at han fik Valget mellem Sindssygeanstalten og Tugthuset. Saa den offentlige Menings, Damernes, Grosserernes, Geistlighedens Dom? Jeg tænker, at Damerne vilde sige: Gud hvor skrækkeligt! og Grossererne: Han er jo gal! og Geistligheden: Det er uheldigt og meget at beklage! og derpaa vilde de næste Søndag i Kirken paany beundre Abraham og om Mandagen paany fortabe sig i Veklager og Fordømmelsesdomme og daarlige Vittigheder over Fritænkere og Fritænkeri.

Historien om Abraham er en af de flere gamle skjønne Legender, i hvilke Menneskeslægten paa sin Vandring gennem Historien har nedlagt sin Erindring om de ældste Tidens Menneskeofringers Overgang til Dyreofre, men er det redeligt, er det sundt, er det ethisk, at prise Abraham som det store ethiske Mønster for Slægten og som Troens Fader, naar man dog blot vil bruge ham til at udskamme en lidenskabsløs Samtid og til at stille sine egne indre Erfaringer i et elektrisk Lys?

En Tvivl er vel tilladt.*)

Men for at forstaae, at Kierkegaard kunde gjøre dette, er det nødvendigt at dvæle ved hans Forstands særegne Construction. Det var en Forstand, som ikke rastede før den kom til sin Grændse. Jeg brugte det Udtryk om hans Pande, at den led af en Kildren, som den kun kunde tilfredsstille ved at løbe mod en Mur. Man kunde paa lignende

*) Det er den ovenstaaende Udvikling og Kritik af Kierkegaards „Frygt og Bæven“, som det norske akademiske Collegium i det Communiqué, der tilsendtes Bladene for at forsvare min Udespærring fra Christiania-Universitetet, tillod sig (paa Grundlag af et tilfældigt svensk Avisreferat) at betegne som „en meget forargelig Behandling af en af de vigtigste og vakreste bibelske Fortællinger“. Hvad som heri er mest karakteristisk, det er det ærede orthodoxe Collegiums Anvendelse af Ordet „vakker“ (smuk) ved denne Leilighed. Man kunde ikke faae et bedre Vidnesbyrd om den moderne Orthodoxis skjønkrantende Holdningsløshed end dette. Med hvad

Maade sige om hans Følelsesliv, at han ikke egentlig følte Lysten, før den nærmede sig til og forvandlede sig til Smerte — Smerten blev ham en Lyst. Saaledes var det ogsaa med hans Forstand, han følte den ikke ret, før han stødte paa det Paradoxe.

I den daglige, muntre eller spøgende Samtale var Paradoxet i dette Ords lettere Mening ham en Art Livsfor nødighed, Underholdningens Salt eller Kryderi. I sin Betragtning af Livets almindelige Forhold havde han en Art Tilfredsstillelse af at opdage hvad man kunde kalde relative Paradoxer, Fænomener, som for den eller den Sindstilstand maatte staae som umulige at fatte. (Saaledes siges det i «Enten-Eller» (I 121) at et Bedrag er for Kjærligheden det absolute Paradox.) Thi han delte den hele romantiske Perodes Foragt for Oplysningstidsalderen og det dermed følgende

Ret Collegiet overfor det inspirerede Guds Ord vover at sondre mellem vigtige og uvigtige Fortællinger, var det allerede værd at erfare. Men fremfor Alt maa man vel spørge, med hvad Ret det understaaer sig til at anlægge denne æsthetiske Maalestok paa det Hellige, med hvad Ret det vover at tale om „vakrere“ og „mindre vakre“ Frugter af den guddommelige Inspiration, og give det Skin af, at Forargelsen steg eller aftog, eftersom man forgreb sig paa Facta af større eller mindre Skjønhed og Pyntelighed. Collegiet har stemplet sin egen Retroenhed ved denne leflende og frygtsomme Appel til Publicums æsthetiske Sands.

Had til det Forstaaelige som trivielt. Det blotte Ord Paradox virker oplivende paa hans hele Nerve-system, har en liflig Klang i hans Øren. 24 Aar gammel skriver han i sin Dagbog, at Paradoxet er «det intellectuelle Livs egentlige Pathos», og alt som hans Liv former sig mere og mere abnormt og viser Omgivelserne en Yderside, som er beregnet paa at vildlede, synes det ham mere og mere at have sit Midtpunkt i det Paradoxe. Derfor hedder det i hans Dagbog (I. 405): «Det er en af de vanskeligste ethiske Tvivl: naar jeg ved at fortie Noget, kan frelse et andet Menneske for en Smerte, har jeg saa Lov dertil, eller gjør jeg ikke et Indgreb i hans menneskelige Existens? Paa dette Punkt ligger mit Livs Paradox, mod Gud har jeg altid Uret, men er det en Forbrydelse mod Mennesker?»

Fra først af havde Paradoxet, der efter hans Opfattelse var de store Tænkeres Kjendemærke, ikke for ham havt nogen anden Betydning end den rent humane, Paradoxet var «den ufuldbaarne store Tanke» (E. P. I. 150). Men alt som hans Eiendommelighed udvikler sig, faaer ogsaa Paradoxet en stedse krassere og bogstaveligere Betydning for ham. Nogle Aar efter hedder det, at Paradoxet er Tankens Lidenskab og at den Tænker, som er uden Paradoxet, han er ligesom en Elsker, der er uden Lidenskab: en maadelig Patron. «Men, fortsættes der, enhver Lidenskabs høieste Potens

er altid at ville sin egen Undergang og saaledes er det ogsaa Forstandens høieste Lidenskab at ville Anstødet, uagtet Anstødet paa en eller anden Maade maa blive dens Undergang».*) Han forestillede sig Forstanden som ikke rastende før den var løbet ud af sine egne Love og til Afsindets, «det guddommelige Vanvids» Rand. Men det vilde være en Bevægelse som Mandens, der sprang og sprang for at springe løs fra sin egen Skygge. Saa umuligt som dette er, saa umuligt er det for den menneskelige Fornuft at gjøre Springet ud af sine egne Love og ind i det Paradoxe. Det betyder mindst, at Paradoxet ikke lader sig tænke, Ulykken er, at det ikke lader sig begrænde, ikke lader sig skjelne fra Nonsens og Selvmodsigelse. Det lader sig ikke skjelne derfra, det lader sig hverken tænke eller fastholde uden al Tanke i krampagtig Inderlighed, thi det er som antirationelt uforeneligt med det menneskelige Væsens og den menneskelige Tankes Natur — paa hvadsomhelst Vilkaar uforeneligt.

Det er nu mere end 10 Aar siden, at jeg i en lille Brochure «Dualismen i vor nyeste Filosofi» forsøgte paa at reducere Læren om det Paradoxe in absurdum, hvor det hører hen. Jeg udtalte der den Overbevisning, at den Tid vil komme, da Filosoferne tale om det Paradoxe og den Rolle,

*) Filosofiske Smuler S. 52.

det har spillet, som Chemikerne nutildags tale om Flogiston og Troen derpaa; jeg tilstod, at jeg kun havde liden Respect for Dyrkelsen af det Paradoxes Kategori hos de Mænd, der efter Kierkegaard have repeteret hans Ord. Men i Kierkegaards egen Mund indgyder denne Lære mig Respect, den Respect, som Sanddruhed og Ærlighed indgyder. Han maatte overalt opdage Paradoxet paa Grund af sin Tankes Natur. Paradoxet er ikke Tankens Lidenskab, men det var hans Tankes Lidenskab. Thi hans Tanke, saa mægtig den end var, var ikke normal, den var syg, den led af en Sygdom, som jeg kun kan betegne saaledes: der var gaaet Lyrik, gaaet Enthusiasme i hans Tanke. Men Lyrik og Enthusiasme, saa herlige Ting de ere i og for sig, og som Drivkræfter bag Tankelivet, saa ere de dog Betændelse for Tanken. Tanken selv er kold, naar den er sund, som Følelsen er varm, naar den er naturlig, men det er slemt, naar der gaaer Inflammation i Tanken. Den Ild, som driver Værket, bliver faretruende, naar den finder Vei til Værket selv, og det samme gjælder om Begeistringens Ild. Der udviklede sig i Kierkegaards Tanke Selvmorderinstincter og Selvmordertendenser; den opsøgte de høieste Steder for at styrte sig ned.

En Tanke, i hvilken der er gaaet Lyrik og Begeistring, den har en Betændelsens Glød, et guddommeligt Raseri, en Ild, et Sving, en Flugt, et Kast «snart ned i Afgrunden, snart op over

Stjernerne», som ingen anden menneskelig Tanke har. Men den er ikke det Instrument, hvormed den høieste Sandhed kan gribes; den er kun det Redskab, hvormed Aanden omfatter et uforstaaet Paradox. Den har udspilt sin Rolle i Verdenshistorien; thi Paradoxet kan vel kaldes Tankens Lidenskab, men kun hvis man tilføier, at det ikke er Tankens evige, men var dens historiske Lidenskab. Paradoxet er Tankens Korstog, dog vi leve ikke mere i Korstogenes Tidsalder, men i den intellectuelle Culturs.

XVI.

Det skal ikke glemmes, at Faa her i Danmark have bidraget saa meget til dens Fremme og Væxt som han, om hvem vi tale. Han er, som jeg engang har sagt det, vor Filosofis Tycho Brahe; han feilede i sin Opfattelse af Verdenssystemets Midtpunkt; han var paa mange Punkter hildet i sin Samtids Overtro, men han har beriget vort Aandsliv med en Rigdom af selvstændige Iagttagelser og Ideer.

Et Tilbageblik er nødvendigt for at overbevise os herom.

«Enten-Eller» udkom i Februar 1843, og det er med denne Bog, der iøvrigt med rivende Hurtighed fulgtes af «Frygt og Bæven», «Gjentagelsen», «Filosofiske Smuler», «Om Begrebet Angest»,

«Forord» og «18 opbyggelige Taler», der alle udgaves i det samme og det følgende Aar, at Kierkegaard gjør Epoche i dansk Literatur. Titelen allerede var et Geniblink, der æggede Læseren, vakte hans Nysgjærrighed og syntes at stille ham et Valg. Hvor man slog op i første Del, lyste Glimt af Aand og Vid En imøde, hist Udbrud af en coquet og besnærende Melancholi, her en selvforglemmende og Alt forglemmende Begeistrings vildeste Dithyramber, længere henne Dagbogsop-tegninger af en dæmonisk overlegen Aand, der med en egen frossen krystalklar Lidenskab betragtede Kvinder og Mænd som Gjenstande for sin Nydelse og sin Latter og der smidig, kold og glimtende som en Staalklinge formaaede at gaee ud og ind af alle de Mennesker, med hvem den kom i Berøring. Det var en Personlighed, som knuste Moralens fasteste og ubrydeligste Principer mellem sine Fingre med samme Ro og samme Ringeagt hvor-med hin stærke Konge sønderbrød en Hestesko, og som med lette Fjed i en Art nøgtern Berusning skred knusende frem over de Hjerter, han søndertraadte paa sin Vei. Og bladede man saa i anden Del, overalt mødte man streng Alvor, rolig Værdighed, en Sikkerhed, der søgte sin Styrke i sin Begrændsning, en Charakterfasthed, der hverken lod sig blænde af Aandrighedens Fyrværkerier, eller hilde i en overlegen Begavelses Hjærnespind eller forbause ved Viddets Gymnastik- og Jongleur-

kunster eller imponere ved Aplomb, men som var beskeden, stolt, dybsindig, forsonet.

Det var ikke blot en ny Bog, men en ny Art Bog her forelaa. Selv fraseet Indholdets Rigdom maatte de to Deles særegne Forhold til hinanden vække den største Opmærksomhed og Interesse, idet anden Del ikke fortsatte første Del, men modsigde og gjendrev den, første Del ikke forberedte anden, men trodsede den. De to Dele dannede ligesom en Ode og en Palinodi, ligesom et colossalt Replikskifte imellem to Personligheder i et uafsluttet Drama, af hvilke den første var Geniet, den anden Charakteren. Den hele Bog var som et sammenvoxet Tvillingbjerg med to himmelhøie og lige høie Tinder.

Underordnede Omstændigheder bidroge deres til at forøge den Opsigt, som Værket vakte: først dets Størrelse; thi den første Forundring over Bogen gjaldt den Omstændighed, at der gaves en dansk Forfatter, som havde Raad til at udgive 54 Ark paa eget Forlag, dernæst Pseudonymiteten, fordi der blandt de allerede optraadte Forfattere ikke just var mange at vælge imellem og fordi man med Hensyn til de endnu ubekjendte Skribenter paa Grund af den fuldstændige Stilhed, der var gaaet forud for Publicationen, savnede enhver Ledetraad, noget der var saameget des ualmindeligere som hertillands Slægt og Venner, Journalister og Literater længe forud pleie at være

indviede og at indvie andre. Men der havde neppe behøvedes disse Pirringmidler til at gjøre Bogen til en Begivenhed. Dens Idee var ligesaa simpel som stor, den nemlig i første Del at give Fragmenter af en Nydelsesfilosofi og et Nydelsesliv, i anden Del at fremstille det sædelige Liv og dettes Skjønhed og i Titelen at tilraabe Læseren sit: Vælg! I Slutningen af begge de Afhandlinger, der udgjøre anden Del, blev der saa enduu, uden at Læserne agtede synderligt derpaa, gjort Plads for en tredie, formentlig høiere Livsanskuelse.

Ville vi levende forestille os det mægtige Indtryk, Bogen maatte gjøre paa de Samtidige, da kunne vi kun gjenkalde os den Virkning, den ved den første Gjennemlæsning gjorde paa os selv. Jeg for min Del fik den for første Gang ihænde 18 Aar gammel og jeg husker endnu nøie det overvældende Indtryk. Aldrig før var jeg i dansk Literatur stødt paa en saadan Aandsoverlegenhed, en saadan Tankestyrke og (saaledes forekom det mig da) en saadan Verdenserfaring. Jeg havde — ligesom «Enten-Ellers» Samtid — dengang Hovedet fuldt af Heines Afhandlinger og Digte, hvis dybeste og mest berettigede Indhold jeg — atter som Bogens Samtid — ikke forstod, men hvis Trods blot som Trods betog mig; jeg havde i flere Aar allerede været stærkt optaget af Lermontows interessante, men for en Dreng lidet passende Roman «Vor Tids Helt», hvis Verdens-

mandstone imponerede mig, hvis Hovedpersons Mod, Prunkløshed, Blaserthed, Kulde og Skepsis syntes mig at gjøre ham til en Art melancholsk og forførerisk Ideal — da jeg hos Kierkegaard mødte denne langt dybsindigere og langt mere consequente Gjennemførelse af hin Bogs Principer, saae hvad der laa bag dem, hvortil de førte, og hørte dem modtage deres Dom, som jeg af ganske Hjærte maatte istemme. Og nu anden Del! Hvad havde jeg f. Ex. læst om Ægteskabet, der kunde lignedes ved dette: Jeg havde, som Flertallet af Bogens første Læsere flere Gange troskyldigt gennemlæst Sibberns troskyldige og elskværdige Skrift «Om Elskov mellem Mand og Kvinde», jeg havde enhver Ynglings instinctmæssige Afsky og Foragt for Conveniensgiftermaal — det var vel omtrent hvad jeg havde læst og tænkt over Sagen. Og nu denne Rigdom af Undersøgelser, af Overveielser, af nye Tanker i dette mandige Sprog, denne værdige Bestræbelse for at give enhver underordnet Form den Ret, der tilkom den, den ædle Blanding af Mildhed og Strenghed, hvormed den unge Mand, til hvem Brevet var stilet, vistes til Rette, det ikke glødende, men dæmpet lysende Billede af det ideale Ægteskab, som langsomt men sikkert oprulledes for Blikket, med den Dag ud Dag ind lige fuldkomne Ridderlighed mod den elskede Kvinde, med den under de lange Aars Samliv lige usvækkede gjensidige Kjærlighed, der paa een Gang var begges

første og sidste! Var første Del skikket til at vække Beundring ved Lidenskab og Vid, anden Del virkede nok saa dybt gennem Begeistringen for dens Adel. Jeg hørte Andre tale om, at anden Del var mindre vel skreven end første, at den havde øde Steder, at de bedste Partier maatte kaldes Oaser i Sandet — jeg havde aldrig følt det, jeg forstod Intet af disse Indvendinger. Indtrykket var overensstemmende med Forfatterens Ønske optaget som udeleligt eet i mit unge og lidet kritiske Sind, og fra da af tilegnede jeg mig med Lidenskab ethvert Værk af Kierkegaard, jeg kunde faa fat paa.

Af en lignende Styrke maa Virkningen have været paa opvakte Hoveder, som i 1843 gjorde Bekjendtskab med Bogen. Prof. Brøchner udtaler endog i sine efterladte «Erindringer om Søren Kierkegaard», at siden han første Gang læste Hegels Logik havde intet Skrift sat hans Tanker saaledes i Bevægelse som «Enten-Eller». Man kunde i Kjøbenhavn ikke forestille sig, at det hele Værk var forfattet paa een Gang og efter een Plan, man søgte ligesom at værges sig mod Indtrykkets Vælde ved at sætte den Anskuelse i Omløb, at «Enten-Eller» var Papirer, Forf. længe havde havt liggende i sin Pult.

Det er mod denne da gjængse Opfattelse, at Kierkegaard flere Steder med Stolthed gjør gjældende, at det hele Værk blev skrevet i kun 11

Maaneder, anden Del først, og at der, før det begyndtes, ikke forelaa andet end et Par af de indledende Aforismer.

Hvad nu Tiden angaaer, som overhovedet spiller en altfor stor Rolle for Kierkegaard med Hensyn til hans Forfatterskabs Værdsættelse, da gjælder Misanthropens gamle Ord hos Molière:

Le temps ne fait rien à l'affaire.

Hans Flid, som maaskee kun overgaaes af Balzacs eller George Sands, fortjener visselig al Beundring, og det er fremdeles utvivlsomt, at en enkelt Plan strengt sammenholder «Enten-Eller», men der ligger i Kierkegaards Fremhæven af Tidens Korthed et uberettiget og ikke virkelighedstro Forsøg paa at give sin hele Production Charakter af at være fremstaaet i Kraft af en Villiesact paa halv overnaturlig Maade uden at have behøvet Undfangelse og Væxt som ethvert andet Naturproduct. Bogen skal ikke have udviklet sig naturnødvendigt af tidligere Spirer og Anlæg; derfor erklæres det, at der ikke forud existerede noget Afsnit af den. Bogen tør ikke helt være hans eget Værk; thi han har under Udarbeidelsen sporet Forsynets For kjærlighed for ham og dets hjælpende Haand; den kan ikke heller helt og udelukkende være Verdensstyrelsens Arbeide, dertil har han et altfor stærkt Indtryk af sin egen Genialitet; han taler derfor oprigtigt, om end natur- og fornuftstridigt om

Styrelsens Part i hans Forfatterskab. (Synsp. f. m. Forfvirks. 49 ff.)

At Værket imidlertid ikke har kunnet undrage sig Naturproducters almindelige Tilblivelseslove, var ikke blot forud sikkert nok, men lader sig uigjendriveligt bevise. Opbevarede Udkast vise os, at Afhandlingen om Don Juan var undfanget i Aaret 1837, altsaa fulde 6 Aar før Enten-Eller kom ud; de saakaldte Diapsalmata ere, med yderst faa Undtagelser, let omarbejdede Dagbogs-Aforismer; Planen til Afhandlingen om det antike Tragiskes Reflex var gammel, og Grundanlægget til det hele Værk var allerede tilstede i Bogen «Om Begrebet Ironi». Hertil kom saa, som jeg har paavist, de befrugtende personlige Erfaringer og Indtryk fra Forfatterens Forhold til sin Elskede, hvilke paa saa mange Maader omdigtedes og bearbejdedes allerede i dette første Værk. Det forekommer mig da, at det er lykkedes mig at godtgjøre, baade at og hvorledes Productionen i Kierkegaards som i enhver anden menneskelig Hjerne blev til ved den af en naturlig Ideeassociation foraarsagede naturlige Væxt.

Om den levende Antipathi, Kierkegaard i sin Egenskab af Naturfornægter havde imod den naturlige Tilblivelsesmaade foreligger et humoristisk Vidnesbyrd i en Aforisme (E. P. II. 75), som kan opfattes symbolsk:

«Hvor utaalmodig jeg i Grunden er, seer jeg

bedst deraf, at en frugtsommelig Kvinde forekommer mig det forfærdeligste at være, fordi det netop skal være ni Maaneder, og saaledes al Villie, al Lidenskab, den yderste Kraftanstrengelse Intet formaaer.»

Trods al hans Utaalmodighed, al hans Anvendelse af Drivhuscultur underligger hans egen Production imidlertid de samme Love, som alle andre menneskelige Frembringelser. Det vilde ikke have forøget dens Værd, om den var kommen fuldfærdig til Verden, det berøver den ikke heller en Unze af dens Værdi, at den har groet og voxet paa naturlig Maade i Forfatterens Sind.

Første Del af «Enten-Eller» var stillet fristende frem for Læseverdenen som et festligt dækket, blomstersmykket Taffel, rigt besat med duftende og krydrede Retter. De indledende Diapsalmata vare saa at sige det Appetitbord, som var beregnet paa at vække Nydelseslysten ved lette og pirrende Bagateller. Af Alt, hvad Kierkegaard har skrevet, er Intet blevet saa populært som disse smaa glimrende og fantasifulde Humoresker, der stabilt ere blevne eftergjorte i enhver Bog, en af hans Beundrere har skrevet. I al deres Korthed ere de Mesterværker.

Under Indtrykket af sin aandelige Ufærdighed havde Kierkegaard i et Brev fra Juli 38 skrevet disse Ord: «Det jeg behøver, er en Stemme, gennemtrængende som et Lynceus-Blik, forfærdende

som Giganternes Suk, udholdende som en Naturlyd, af Omfang fra den dybeste Bas til de mest smeltende Brysttoner, moduleret fra den mest hellig-sagte Hvisken til Raseriets ildsprudende Energi. Det er det, jeg behøver for at faae Luft, for at faae udtalt det, der ligger mig paa Sinde, for at faae Vredens og Sympathiens Indvolde rystede.» Da disse Ord fem Aar efter forelaa trykte blandt «Enten-Eller»'s Aforismer, indeholdt de snarere en Definition af Forfatterens Evner end af hans Savn. Ønsket var nøiagtigt gaaet i Opfyldelse. Den, som da Ordene bleve skrevne, endnu havde fremlallet og fremstammet sine Udbrud mod Andersen, havde i Mellemtiden som Demosthenes øvet sig saa haardnakket, at al Stammen var forsvunden og han havde naaet en Veltalenhed af den høieste Art. Hans Stemme var som den græske Talers bleven styrket i Ensomhed ved Raab, der overdøvede Stormes Brag og Bølgers Brænding.

Man kan imidlertid være temmelig sikker paa, at Mange, som da hine Aforismer kom ud, fandt dem vittige og beundrede dem mest, kun forstode lidet af det, de selv fandt saa ypperligt sagt, og det saa meget des mindre, som der gjennem disse Blade gaaer en Bestræbelse for at være pirrende og glimrende selv paa Forstaaelighedens Bekostning. Udtrykket for mangan en Stemning, som

oprindelig var følt, er ved den tilspidsede Stil kommet til at see ud som en blot Ordmanøvre.

Tag f. Ex. følgende Diapsalma: «Jeg siger om min Sorg, hvad Engelskmanden siger om sit Hus: min Sorg is my castle. Mange Mennesker ansee det at have Sorg for at være en af Livets Bekvemmeligheder.»

Det Gaadefulde i den sidste Sætning forsvinder, naar man af Dagbogen seer, hvad det er, Kierkegaard har sløifet for at tilstudse Sætningen til et Paradox. Begyndelsen lyder der som i «Enten-Eller»; men saa følger: «Men der er mange Mennesker, som naar de have Anledning til Sorg, (o: bære Flor om Hatten) fordre Deltagelse, ikke saa meget for at lindre Sorgen, som for at man skal dægge lidt for dem, som derfor i Grunden ansee det for en af Livets Bekvemmeligheder at have Sorg.»

Det lader sig forstaa, det forbauser mindre, men det er sandt.

En anden af de berømteste Aforismer lyder saaledes: «Jeg gider slet ikke. Jeg gider ikke ride, det er for stærk*en Bevægelse; jeg gider ikke gaae, det er for anstrængende; jeg gider ikke lægge mig ned; thi enten skulde jeg blive liggende, og det gider jeg ikke, eller jeg skulde reise mig op igjen og det gider jeg heller ikke. Summa Summarum: Jeg gider slet ikke.»

Det er yderst pudsigt sagt; naar det blot

ikke klang saa fordømt arrangeret! det seer ikke ud som det var Alvor eller følt, men som en humoristisk Stilprøve, nedskreven i Spøg. Man sammenligne nu den virkelige Dagbogsnotits i dens uforfalskede Naturlighed.

»Jeg gider slet Intet. Jeg gider ikke gaae — det anstrænger, jeg gider ikke lægge mig ned; thi enten vilde jeg da ligge længe og det gider jeg ikke, eller jeg vilde reise mig strax op igjen og det gider jeg heller ikke. Jeg gider ikke ride, det er for kraftig en Bevægelse i Forhold til min Apathi. Jeg gider blot kjøre, mageligt, jævnt rystet lade en Mængde Gjenstande glide forbi mig, dvæle ved ethvert smukt Parti blot for at føle min Mathed»

Hvor fuldstændigt føler man ikke her, at Ordene ere mente og ikke blot pudsigt sammenstillede for at opnaae en Effect; hvor tydeligt er det ikke her at den Skrivende er et Menneske med Kjød og Blod og Nerver, med et virkeligt Legeme og ikke som Æsthetikeren i «Enten-Eller» en skyggelignende Aand, der selv død og begravet holder Foredrag for sine «Medbe gravede» i et fingeret Rum og en fingeret Tid!

Eller man tage dette aldeles barokke Diapsalma:

«Det Uproportionerede i min Bygning er, at mine Forben er for smaa. Som Haren fra Ny-Holland har jeg ganske smaa Forben, men uendelig lange Bagben. I Almindelighed sidder jeg

ganske stille; gjør jeg en Bevægelse saa er det et uhyre Spring til Forfærdelse for alle dem, til hvem jeg ved Slægtskabs og Venskabs ømme Baand er knyttet.»

Dette er mindst lige saa dunkelt som morsomt. Forben! Bagben! hvad vil det sige?

I Dagbøgerne staar etsteds disse Ord (I. 230):

«Derfor er min Gang gennem Livet saa usikker, fordi mine Forben (Forhaabninger o. s. v.) ere i min tidlige Ungdom blevne svækkede ved at overforceres.» Og et andet Sted (I. 337), hvor Aforismen er udkastet, slutter Lignelsen om Haren fra Ny-Holland saaledes: «I Almindelighed sidder jeg ganske stille i Øieblikket — gjør jeg en Bevægelse, saa er det et uhyre Spring Jeg springer da hele den nærværende Tid, det nærværende Liv, kort alt det Nærværende over — og er fraværende futurisk.»

Det burleske Diapsalma betyder altsaa simpelthen: I min Ungdom spændte jeg mine jordiske Forhaabninger for stærkt. De gik ikke i Opfyldelse, de svækkedes, og naar jeg nu handler, da skeer det ikke i Kraft af et jordisk, men af et himmelsk Haab, og min Handling vækker derfor naturlig Forbauselse som uproportionel med den Verden, hvori jeg lever.

Denne Betragtning passede efter sin Mening ikke ind i Nydelsesfilosofens Mund. Men fremstilt

i en uforstaaelig men snurrig Form klang den bizart og kunde passe ind hvorsomhelst.

XVII.

Aforismerne glimrede som en Sværm af brogede og pragtfulde Sommerfugle i Sollyset. Afhandlingen om Mozarts Don Juan, som fulgte, havde en Flugt, som Falkens, der stiger fra Jægerens Haand. Den bidrog sit til den Lykke, «Enten-Eller» gjorde. Den aabenbarede for første Gang Kierkegaards særegne Gave som Kritiker, der kan betegnes som Evne til at forvandle Kritikens Gjenstand til et Ideal i sin Art. Han savnede den Begavelse at give et Værk eller en Personlighed den rette Plads i det Ensemble, hvortil de høre, og ikke mindre den at benytte Gjenstandens Fortrin og Mangler saaledes, at de hverken optælles efter hinanden eller afveies mod hinanden eller opsluge hinanden, men Fortrinene forvandles til Gjenstanden selv og Manglerne til dens sikre Grændser eller Conturer. Han formaaede som sagt med stor Skarpsindighed og begejstret Lyrik at idealisere. Han isolerede sin Gjenstand saa fuldstændigt, han formaaede, fra dens hele historiske Sammenhæng, forklarede den saa i dette Ords dobbelte Betydning og løftede dens forklarede Billede høit op over det Niveau, i hvilket andre Mennesker saa den. Han kastede

sig med tilbedende Gestus ned foran det beundrede Værk, han forvandlede sig til dets Tjener, dets Offerbringer, dets Præst, og medens han i lidenskabelig Henrykkelse svang Røgelsekarret foran det, istemmede han en Hymne til dets Ære. Hans Beundring er imidlertid saa reflecteret, saa tankerig og sindrig, at den ikke som anden Beundring smitter eller frastøder, men vinder og overbeviser. I den kritiske Gjenconstruction han foretager med Gjenstanden, ere alle dens Deles indbyrdes Proportioner, alle dens Forhold indadtil rigtigt beholdte, men samtidigt alle dens Forhold udadtil, til Omverdenen, ja til dens egen Ophavsmand forsvundne eller forrykkede, saa overspændt og i Luften svævende er hans colossale Construction. Han formaaer at give det Værk, han forherliger og forklarer, en overordentlig Værdi for Læseren, men han bærer sig ad som en Kong Midas, der forvandler Alt hvad hans Haand berører til Guld, saa Værket straalere i en Gyldenglorie for Læserens Øie; men han formaaer ikke det fuldt saa Vanskelige at give Alt deri dets rette, dets naturlige Farve.

Afhandlingen om «Det Musikalsk-Erotiske» har flest af disse Fortrin og færrest Feil, fordi Gjenstanden, Mozarts «Don Juan», virkelig er et saa beundringsværdigt Kunstværk, at den for-gudende Kritik ikke ægger Læseren til Modsigelse.

I Afhandlingen om Scribes «Den første Kjær-

lighed», som er affattet med lige saa stor Virtuositet, behandler han det givne Værk, som en Taskenspiller den Gjenstand, der rækkes ham. Han uddrager en Rigdom af Herligheder deraf, Ideer, der straale som Juveler, diamantlignende, i talrige Facetter glimrende Indfald; man seer med Forundring, at alt dette kunde rummes i Stykket; men man er ikke saa vis paa, at han ikke selv tildels idetmindste har bragt det ind deri. Det bør imidlertid ikke glemmes, at det ikke er Kierkegaard selv, men hans Æsthetiker, hvis Replik denne Afhandling er, og at Kierkegaard selv kunde see med ganske andre Øine paa Scribe.

Jo mere han udvikledes som Aand, des mindre nær holdt han sig, naar han optraadte som Kritiker, til sin egentlige Gjenstand. Den var ham nærmest Vehikel for hvad han selv ellers i det givne Øieblik havde at sige sin Samtid, eller Anledning til at ride sig en Extratur paa en eller anden af sine kjæreste Kjæpheste. Kritiken fra hans Haand vedblev at være absolut beundrende, men Beundringen overfor de endnu levende Personer havde ikke mere den friske, Alt forglemmende Charakter, som Enthusiasmen har i «Enten-Eller»'s Kritiker. Jeg sigter til Afhandlingen om Fru Gyllembourg's «To Tidsaldre» og Artiklerne «Krisen og en Krise i en Skuespillerindes Liv» der uden at nævne Fru Heibergs

Navn strøer Virak for hendes Fødder. Kierkegaard led af en Art ulykkelig Kjærlighed til Heiberg og det Heibergske Hus, og disse to Arbeider ere Ytringsformer af denne. Den Del af dem, som holder sig til Sagen, den egentlig kritiske, er en Strøm af fortræffeligt skrevne og fint udtænkte Complimenter. Det Øvrige deri er Charakteristik af Samtiden i Kierkegaards sædvanlige Stil, altsaa lige det Modsatte af Complimenter. Fru Gyllebourgs «To' Tidsaldre», en meget talentfuld Novelle, indeholder en Art Defensionsindlæg for den Tid, da Forfatterinden selv var ung, Revolutionstidsalderen nemlig, som sees i et poetisk Lys, og en yderst ensidig og bitter Anklage mod Datiden. Forsvaret tager Kierkegaard med visse Forbehold til Indtægt, fordi Revolutionstiden besad den Lidenskabelighed, han for-guder, (og dog er det lidet tvivlsomt at han, hvis han havde været samtidig med den, vilde have dømt den som Oprør mod alt Ærværdigt og Helligt) Angrebet er fuldstændig Vand paa hans egen Mølle. Han tager deraf Anledning til en sand Tordentale imod «Nutidens» Lidenskabsløshed, Misundelse, Nivelleresyge, Overfladiskhed og Lefleri. Den anden Afhandling om Fru Heiberg er skreven i Anledning af hendes Gjenoptræden paa Theatret som Shakspeares Julie, efter at hun i 14 Aar ikke havde spillet denne Rolle. Den indeholder næst enkelte fortræffelige Bidrag til

Skuespilkunstens Æsthetik en Skildring af Forskjellen imellem den Art Genialitet, der kun er Ungdom, og den Genialitet der er Inderlighed, Ungdom anden Gang — med hvilken Kierkegaard af naturlige Grunde sympathiserede langt mere. Den giver fremdeles (i Anledning af Vanskeligheden ved at bevare et Publikums Yndest og Anerkjendelse 14 Aar igjennem trods det Opmærksomheden Sløvende i stadig at være synlig for Alle) en Skildring af Modsætningen mellem deres Liv, der for at vedligeholde en tom Prestige, skjule sig for Mængden, og Sandhedsvidnernes Maade at leve paa: «de ubetinget uegennyttige Sandhedens Tjenere have, siger han her, altid havt for Skik at færdes meget imellem Menneskene, de have aldrig leget Skjul med Mængden . . . de have tvertimod altid vist sig ret egentligen i daglige Klæder, levet med den menige Mand, talt paa Gader og Stræder, givende Afkald paa al Anseelse . . .» Artiklen bøier saa fra denne Diversion tilbage til Fru Heiberg, hvis Geni han lader vederfares fuld Retfærdighed, ifald der ellers gives Retfærdighed uden individualiserende kritiske Træk. Hans Methode gjør ham det imidlertid umuligt at anføre slige, han nævner end ikke noget Navn, det er en Skuespillerinde i Almindelighed, han skildrer, eller rettere en vis Type af Skuespillerinder, og en Type som saadan spiller aldrig daarligt. Kierkegaard besad en vis Art uskyldig

Malice som ved denne Leilighed kan spores. Han omgikkes Fru Nielsen, hvem han høilig beundrede som Kunstnerinde, og roste gjerne hende paa Fru Heibergs Bekostning. Til andre Tider bar han sig lige omvendt ad. Som Skribent gav han først Fru Heiberg Complimenter i «Enten-Eller», saa fik Fru Nielsen en lang temmelig haartrukken Lovtale i «Stadierne» midt i Afhandlingen om Ægteskabet, saa endelig fik Fru Heiberg nogle Aar efter sin Opreisning i denne store Afhandling, i hvis Slutning han da ligesom paa Dril indflettede en Compliment til Fru Nielsen.

Som sagt, i hans senere Aar er hans kritiske Studier af mindre Betydning end de første i «Enten-Eller» vare, om Methoden end er den samme. Hine første Afhandlinger ere uovertrufne af ham selv som af Andre.

Det er ved sit skønne Sværmeri at den om «Don Juan» staaer saa høit, det Sværmeri for Kunsten, som var en af den romantiske Retnings ædleste Eiendommeligheder. Det er en Enthusiasme, som den med lignende Veltalenhed om end med mindre Tankestyrke ytrer sig i Bettinas Epistel-Hymner over Beethoven og Goethe eller i den Hoffmann'ske Kreislers Fortolkninger af de største Componister. Iøvrigt er Afhandlingen om «Don Juan» bygget paa en nu rent forældet metafysisk Æsthetik af Hegelsk Tilsnit. Operaens Fortrinlighed forklares ved Sammentræffet og Over-

ensstemmelsen mellem de to Abstractioner Stof og Form, hvilken Overensstemmelse efter Forfatterens Definition udfordres til Classiciteten, der ikke føres tilbage til nogen Evne hos Mozart. Det bedste musikalske Værk siges at maatte opstaa, hvor den abstracteste Idee traf Musikens abstracte Medium, og gennem det besynderlige Postulat at «den sandelige Genialitet» er den abstracteste Idee, der lader sig tænke, naaes der saa til Hovedpostulatet, at vi i Mozarts «Don Juan» have den fuldendte Enhed af denne Idee og den dertil svarende Form.

Jeg har andensteds skildret denne Bestræbelse i Tidsalderen efter at finde absolute Mønstre eller Fuldkommenhedsidealier.*) Den var et Arvestykke efter hin af Kierkegaard selv saa stærkt bekvæmpede det Absolute Filosofi. Man skyede det Historiske og det Relatives Idee. Den historiske Opfattelse, der ingen absolute Mønstre kjender, blev skudt tilside. Man studerede hverken Kunstneren eller hans Tid; men det store Værk (eller den store Personlighed) blev Type, der consequent betragtet synes at maatte afslutte Kunstens hele Udvikling ligesom den absolute Filosofi, Hegelianismen, mentes at afslutte Filosofiens Historie. Saaledes blev Shakspeare eller Calderon for Romantikerne den absolute Digter. Heiberg havde

*) Hovedstrømninger I. 269.

da nylig bevist, at Oehlenschlägers «St. Hansaftenspil» var den fuldkomneste Realisation af det umiddelbare Drama i lyrisk Form. Martensen havde efter Datidens Opskrift eftervist at Oldtid, Middelalder og Nutid hver havde sin absolute eller speculative Digtning, Oldtiden i Johannes' Aabenbaring, Middelalderen i Divina commedia og Nutiden i Faust, og det havde sandsynligvis foresvævet Kierkegaard at behandle et lignende Sujet, om end paa en langt genialere Maade*). Nu var Faust optaget, og han concentrerede sin Kraft paa Don Juan.

Han var ikke særlig musikalsk; havde han været det, er det sandsynligt, at han havde fundet langt mere af sit dybeste Væsen hos Beethoven, hvem han aldrig nævner, end hos den sorgløse og sprudlende Mozart. Men beundringsværdig, dobbelt beundringsværdig er han for at han uden at være musikalsk formaaede at trænge saaledes ind i Musikens Sjæl. Selve Forgudelsen af Musiken var et fællesromantisk Træk og jeg har allerede for flere Aar siden forsøgt at vise, hvilke Berøringspunkter der er mellem Afhandlingen om Don Juan og den almindelige romantiske Stræben efter at omsætte musikalske Stemninger i Ord.**)

*) Og hvor ulykkelig er jeg ikke — Martensen har skrevet en Afhandling om Lenau's Faust. Juni 1837.

***) Hovedstrømninger II. 146 ff.

Men jeg veed ikke af, at der nogensteds i Literaturernes Historie foreligger en Redegjørelse for Aanden i noget Musikværk, der taaler en Sammenligning med alt det i denne dybsindige og begejstrede Panegyrik, der ikke er abstract æsthetisk Theori men Parafrase og Fortolkning af Musiken. Jeg vil f. Ex. gjøre opmærksom paa hvad der her er sagt om Ouverturen, netop fordi det er mig umuligt at sætte den saa høit som den af Kierkegaard sættes, og fordi jeg er overbevist om, at de fleste Musikkjendere ville være enige i at finde den mindre betydelig, i ethvert Tilfælde langt mindre fuldendt end han gjørdet. Men det gaaer hermed som jeg sagde: skjøndt han overdriver sin Gjenstands Proportioner udadtil, seer han indadtil alle dens Forhold:

«Ouverturen begynder med enkelte dybe, alvorlige, ensformige Toner, da lyder første Gang uendelig fjernt et Vink, der dog, som om det var kommet for tidlig, i samme Øieblik tilbagekaldes, indtil man senere atter og atter hører, dristigere og dristigere, mere og mere hørøstet, hin Stemme, der først underfundigt, coquet og dog som i Angest slap med ind, men ikke kunde trænge igjennem. Saaledes seer man stundom i Naturen Horizonten mørk, skyfuld; for tung til at bære sig selv hviler den sig paa Jorden og skjuler Alt i sin dunkle Nat, enkelte hule Toner høres, dog ikke i Bevægelse, men som en dyb Mumlen ved sig

selv — da seer man ved Himlens yderste Grændse, fjernt i Horizonten et Blink; hurtigt iler det hen langs Jorden, i samme Nu er det forbi. Men snart viser det sig igjen, det tiltager i Styrke, det belyser momentant hele Himlen med sin Flamme, i næste Øieblik synes Horizonten endnu mørkere, men hurtigere, endnu mere glødende blusser det op, det er som om Mørket selv tabte sin Ro og kommer i Bevægelse. Som Øiet her i dette første Blink aner Ildebranden, saaledes aner Øret i hint hendøende Buestrøg den hele Lidenskab. Der er en Angst i hint Blink, det er som om det i det dybe Mørke fødtes i Angst — saaledes er Don Juans Liv.»

Det er, som den Læser, der ikke kjender Afhandlingen, strax vil see, slet ikke fra den tekniske Side, at Kierkegaard tager Sagen, han prøver end ikke rent æsthetisk Mozarts Evner og Mangler som dramatisk Componist; Wagner'ske Indvendinger vilde han neppe engang forstaae. Forelsket som han er i Tanken om en absolut Autoritet lyder han sit taknemmelige Hjertes Trang til at gjøre Mozart til en saadan, og giver sin Naturs Tilbøielighed til ydmyg og tilbedende Underkastelse frit Løb. Han vil mindre bedømme Mozart end gjøre opmærksom paa ham, gjøre Plads for ham, slaa Fløidørene op og melde: Keiseren. Derfor culminerer hans Kritik af Don Juan i Lyrik:

«Hør hans Livs Begyndelse; som Lynet vikler

sig ud af Tordenskyens Mørke, saaledes bryder han frem af Alvorens Dyb, hurtigere end Lynets Fart, ustadigere end denne og dog ligesaa taktfast; hør hvor han styrter sig ned i Livets Mangfoldighed, hør hvor han bryder sig mod dens faste Dæmning, hør disse lette dandsende Violintoner, hør Glædens Vink, hør Lystens Jubel, hør Nydelsens festlige Salighed; hør hans vilde Flugt, sig selv iler han forbi, stedse hurtigere, stedse ustandseligere, hør Lidenskabens tøilesløse Begjæring, hør Elskovens Susen, hør Fristelsens Hvisken, hør Forførelsens Hvirvel, hør Øieblikkets Stillehed — hør, hør, hør Mozarts Don Juan.»

XVIII.

Afhandlingen om «Det Musikalsk-Erotiske» er skreven i en Stemning af den ædleste Kunstbegeistring. Den om Den første Kjærlighed er, som Assessor Wilhelm siger, forfattet med «en næsten fortvivlet Enthusiasme»; thi den er skrevet i Hjertets Bitterhed, inspireret af hin uvilkaarlige Foragt for Kvinden, som var Kierkegaard naturlig, som han kun hvor han skriver som Moralist har formaaet at overvinde, men som bryder igjennem paany, hvor han optræder som religiøs Reformator; det er en Production, som er undfangen med Kulde og fostret med Spot, og det Brillant, hvormed

den glimrer, er Forstandens glitrende Rimfrost, der ligger tæt og køligt over den.

Man har undret sig over Opfattelsens Vilkaarlighed, over det Væsen, Kierkegaard har gjort af en Scribe'sk Bagatel. Men for ret at forstaae denne Vilkaarlighed, er det nødvendigt at betragte Afhandlingen i det Lys, hvori Ingen kunde see den ved dens Fremkomst, men hvori Kierkegaards samtlige Forfatterskab stiller den. Den forstaaes først helt ved at sammenholdes med «Gjentagelsen», med Constantins og Victors Tale i «In vino veritas» og med Frater Taciturnus's Skrivelse til Læseren, hvormed «Stadierne» slutter.

Paa samme Tid som Kierkegaard havde Trangen til at fremstille sin Smerte ved at have faaet den Elskedes Død paa sin Samvittighed fra den tragiske Side i «Frygt og Bæven» og «Skyldig-Ikkeskyldig», pintes og pirredes hans Sind af den braaddede Komik i al den overflødige Pine og Plage, han havde gjort sig for en ung Piges Skyld, der langt fra (som hun havde ment) at tage sin Død over Adskillelsen fra ham, meget hurtigt var bleven en Andens lykkelige Brud. Det var umuligt Andet end at han med sit ualmindelige Blik for det Komiske snart maatte føle det Latterlige heri. Han var tilstrækkelig Humorist til at see den latterlige Rolle, han selv havde spillet. Frateren er udtømmelig i Spotterier over sin som Elsker bedrøvelige Helt: hans Bekymring for Pigen er rent Sværmeri,

latterligt i sig selv, comisk ved at han gjør det Allergaleste. Han, der i Forhold til hende har paataget sig at ville afskaffe Skjæbne og Tilfælde, har habiliteret sig selv til bestandig at blive tagen ved Næsen, ligesom han er det ved adskillige Ytringer om hendes Fremtid, som han til sin egen Ulykke har lokket ud af hende, og som hun ikke har tænkt stort ved, da hun sagde dem, medens han føler sig evigt forpligtet til repeterende at ville tænke Alt derved. Han frembringer i det Udvortes slet ingen Virkning uden hvad ethvert Mandfolk kunde gjøre lige saa godt, at en Pige vil døe o. s. v., han kan ikke engang gjøre en Pige ulykkelig. Hun derimod frembringer en uhyre Virkning. Han er til Nar ved sin ydmyge Ærbødighed.

Men snart tvinger Sagens Natur og Selvopholdelsesdriften Kierkegaard til mere og mere i sit stille Sind at vælte Latterbyrden over paa hende og ligesom mætte den Trang, der var i ham til «altid at beholde Latteren paa sin Side» ved at see hendes Færd imod ham, hendes høitidelige Forsikringer, hendes Troskab, da han vilde bryde, og hendes trods alle de store Ord snart indtraadte Forbindelse med en anden som en Hvirvel af Latterligheder. Og med sit Hang til at generalisere udstrækker han i visse Stemningsøieblikke sin Opfattelse af disse relativt uskyldige og elskværdige Latterligheder hos den Enkelte til at gjælde ogsaa de andre unge Piger, alle unge Piger, hele Kvinde-

kjønnen, og i saadanne Øieblikke haanleer han over al den megen Passiar om evig Kjærlighed og den første Kjærlighed som evig. I et saadant Øieblik er det at Afhandlingen om Den første Kjærlighed er blevet til med hele det Uveir af Latter, den samler over Hovedet paa den af Naturen elskværdige, men ved Romanlæsning opdragne og forskruede Emmeline.

Anlagt som han var til atter og atter at dreie og vende en forholdsvis meget lille Begivenhedsrække i sit Sind, seer han nu saa at sige ethvert Punkt i sin Lidelseshistorie afvejlende i pathetisk og comisk Belysning. Det afgjørende Vendepunkt i «Lidelseshistorien» er dette: (Stadier 306).

«Store Gud . . . jeg finder en Billet affattet med en fortvivlet Lidenskab; hun kan ikke leve uden mig, det bliver hendes Død, hvis jeg forlader hende, hun besværges mig for Guds, for min Saligheds Skyld, ved hvert Minde, der binder mig [øiensynligt Faderens], ved det helige Navn, jeg kun sjældent nævner, fordi min Tvivl har forhindret mig fra at tilegne mig det, om end netop derfor min Veneration er for det som for intet andet [naturligvis Christi Navn]. Saa er jeg da altsaa viet til hende.»

Man sammenligne hermed denne Dagbogsnotits (E. P. I. 437):

Replik.

«En humoristisk Individualitet træffer sammen

med en Pige, der engang har forsikret ham, at hun vilde tage sin Død, hvis han forlod hende; han træffer hende forlovet. Han hilser paa hende og siger: Maa jeg takke Dem for den Velgjerning, De har bevist mig; maaskee tillader De, at jeg viser min Erkjendtlighed (han tager af sin Vestelomme 2 Mk. 8 Sk., som han rækker hende). Hun bliver stum af Forbitrelse, men bliver dog staaende og vil imponere ham ved sit Blik; da vedbliver han: Intet at takke for, det er til Hjælp til Udstyr, og den Dag, da De holder Bryllup og først kroner Deres Velgjerning, forpligter jeg mig til ved alt hvad Helligt er, for Guds Skyld og Deres evige Salighed, at sende Dem andre 2 Mk. 8 Sk.»

Den direkte Parodi er tydelig nok. Intet har øiensynlig pint Kierkegaard mere end hin Besværgelse og derfor lader han allerede i «Lidelses-historien» sin ideale navnløse Helt, der bindes af den, væрге for sig med den mest burleske Karrikeren:

«Det vilde tilfredsstille min Vrede, hvis det var en Anden, at see det vitterligt, at disse stærke Ord og edelige Besværgelser hverken vare mere eller mindre end, reverenter sagt, nogle slemme Opstød, lidt Hikke, foranlediget maaskee ved formegen Romanlæsning, at disse Dødstanker vare Drømme, ikke som Julies hos Shakspeare,

efter at have taget Giften, men som Grete faaer dem hos Wessel, efter at have spist Ærter.»

Mindre bittert og mere koldt seer Frateren selv, den opdigtede Forfatter, paa den unge Piges Fremgangsmaade; han bemærker kun, at havde hun været tragisk lidende, saa havde hun tiet og forholdt sig rolig; nu er hun gaaet til den modsatte Yderlighed og har paa unge Pigers Vis taget Munden saa fuld som muligt, har plaget sig selv med at ville være en ulykkelig Elskerinde efter den største Maalestok. Han gjør tillige opmærksom paa, at Helten rimeligvis vilde see Sagen høist pathetic som et «Brud med Ideen» ifald hun giftede sig med en anden, men at hun dog i Virkeligheden ikke da gjorde Andet end at hun «sine ira et studio» fik sig en ny Kavaleer paa Livets Bal, «naar man nemlig ikke kan faae den Ene, saa tager man den Anden, ugenert af Idee- Vidtløftighed, og derfor netop elskværdigt.» Man fornemmer Ringeagten bag de overlegne Ord.

Det er med saadanne Følelser i sit Hjærte, med saadanne Tanker i sit Hoved, at Kierkegaard paa den Tid, han gik til Udarbeidelsen af «Enten- Eller» har siddet i det kongelige Theater og seet paa «Den første Kjærlighed». Man begriber derfor saare vel, hvad Forf. til Afhandlingen i Virkeligheden mener, naar han siger: «Scribes Stykke har paa mangfoldig Maade berørt mit personlige Liv.» Det har været ham det befriende Pust

hvortil Harmen og Spotten i ham trængte. Han ladede ligesom fra Tilskuerpladsen af Stykket med alle sine personlige Erfaringer i Kapitlet om Kvinden og om den første Kjærligheds Betydning og saae det med Henrykkelse synke i et Hav af Ironi. Han kendte den jo saa godt, Emmelines indholdsløse Lidenskab, saa godt disse Reminiscentser af Romanlæsning, og han forstod det saa godt, at hendes høist elskværdige men meningsløse erotiske Gebærder bringe Omgivelserne i haabløs Forvirring.

I «In vino veritas» lader han sin Constantin sige, at ingen Yngling har halvt saa megen Idealitet som en ung Pige, men at al hendes er Illusion, kun tilstede i Fantasi-Øieblikket og derfor i Virkeligheden Spas, saa at Formelen for enhver kvindelig Existens er denne: forhen Keiserinde i Elskovens vide Overdrev og Titulærdronning af alle Fjantetriets Overdrivelser, nu Madam Petersen paa Hjørnet af Badstuestræde. Emmeline i Scribes Stykke illustrerer denne Sætning; thi fra først til sidst er hun i uafbrudt Illusion og hele Stykket en Spot over hendes Sentimentalitet og forlorne Romantik.

Han lader sammesteds Constantin sige: «I erotisk Henseende troer man hende [enhver Kvinde] absolut troer absolut alle hine Udbrud af en ubrødelig Romantik, i hvilken hun formodentligen vilde omkomme, hvis man ikke anbragte en

Sikkerhedsventil, gennem hvilken Sukket, og Røgen og Romantikens Aria [Hentydning til Wessel] strømmer ud og lyksaliggjør den Tilbedende». Det er denne Situation, som Emmeline i Stykket illustrerer; thi langt fra at Verden skulde gaae hende imod, ere alle Forhold lagte saaledes til Rette, at hun kan svælge i romantiske Forsikringer og Formularer uden at føle den Ironi, der svæver i Atmosfæren om hende.

Et af Hovedpunkterne i «Lidelseshistorien» var den unge Piges Vedhængen ved sin Elsker, i det Øieblik han vil trække sig tilbage fra hende. Atter og atter i Kierkegaards Skrifter stilles denne Vedhængen i et høikomisk Lys. Saaledes i «Gjentagelsen» hvor det i samme Anledning hedder: «Stor er kvindelig Trofasthed, især naar den frabedes, undgrundelig og ubegribelig er den til alle Tider». Næsten ligelydende siger Constantin i »Stadierne»: «Ubegribelig stor er Kvindens Troskab, saalænge hun ikke er sikker paa den Elskede og noksaa ubegribelig stor, saasnaart han frabeder sig hendes Troskab.» Men i Scribes «Den første Kjærlighed» fandt Kierkegaard netop en fuldfærdig Type paa den Latterlighed, han var saa opsat paa at tydeliggjøre og stemple, og derfor er det, at Forf. af Artiklen i Enten-Eller med Jubel udbryder: «Emmelines Trofasthed bliver aldeles parodisk. For ingen Pris vil hun opgive ham, hun lader sig hverken skræmme af Ild eller Vand; Charles's

Forlegenhed bliver stor og større, da han ønsker at blive hende kvit. En saadan Trofasthed er ganske i sin Orden; thi en lille Jomfru som Emmeline pleier altid at være mest trofast, naar den Elskede ønsker at blive hende kvit.»

Dog det egentlig springende Punkt i «Lidelses-historien» det var jo ikke blot hin lidet ønskede Trofasthed, men det usalige Ord af den unge Pige [det være nu i Virkeligheden sagt eller ei], at hun vilde tage sin Død over Bruddet. Paa samme Tid som Kierkegaard i «Frygt og Bæven» lægger Tragedie efter Tragedie om denne Replik, bygger et helt Mausoleum over den, et pragtfuldt Kenotaf, kronet med den unge Piges sørgende Statuette, paa samme Tid vækker denne Replik hans vildeste Haan og bringer ham, hver Gang han mindes den, til i sande Latterparoxysmer at begrave den under en Hagl af raadne Æg og et Bombardement af ildelugtende Appelsiner.

Man høre blot Constantin Constantius fortælle om hvorledes han møder sin Afdøde paa Gaden. Godt er det, tænker han, for Pigerne, at de ikke skulle begraves, hver Gang de døde. En Afdød er ham en af de morsomste Figurer, man kan træffe sammen med i Livet, hun præsterer Alt hvad man med Billighed kan forlange af Bidrag til det Morsomme. Hun dør af Elskov, det er vist, thi hun har selv sagt det. Men skulde hun ikke derfor kunne elske igjen? Hvorfor ikke? Dersom man

ellers kan faae hende tillive igjen. Da er hun jo et nyt Menneske, og et nyt Menneske, et andet Menneske elsker atter første Gang og deri er Intet paafaldende. O Død, udbryder han, stor er din Kraft; ikke det heftigste Vomitiv, ikke det stærkeste Laxativ kunde virke saa udfeieude!

Men her under Opførelsen af «Den første Kjærlighed» saa Kierkegaard netop ogsaa denne sin komiske Yndlingssituation paa Scenen: den unge Pige, som forsikrer ikke at kunne leve uden sin første Kjærlighed, Peer, og som i al Elskværdighed 10 Minutter senere rækker hans Efterfølger Poul Haanden med den Forsikring, at det Tidligere var en Feiltagelse og at først denne er hendes første Kjærlighed. Derfor Artiklens Ord: «Den dybe Ironi i Situationen ligger da i Emmelines ubrødelige Trofasthed, der for ingen Pris kan opgive Charles, da det vilde koste hende Livet, saavel som i Charles's stigende Forlegenhed, der ikke kan blive hende kvit.»

Men endnu et sidste Berøringspunkt var der mellem Kierkegaard og Stykket af en egen og ganske besynderligt uhyggelig Art. Hvad er nemlig hin Charles, som Emmeline af pur Illusion ikke vil opgive, mon en naturlig Gjenstand for romantisk Troskab? Nei. «Man faaer næsten ondt, naar man vil fæste Blikket paa den uendelig ferske Dumhed, der er præget i hans Ansigt. Og dog er det ikke en umiddelbar Dumhed, hans Blik

har endnu et Sværmeri, der i sin Fjollethed minder om en Fortid». Det er af pur romantisk Orthodoxy og Pjattethed, at Emmeline ikke vil give ham løs. Men hvad har Kierkegaard med denne latterlige Kumpan at gjøre, vil man spørge. I sin egen Skikkelse visselig mindre end Intet. Men «Lidelseshistoriens» Helt har idetmindste en stærk Lighed med ham, da han — skjøndt forgjæves — ifører sig Bedraget for at gjøre sin Elskede fri. Mærk dette Udbrud: (Stadier 308).

«Saa grib mig da med al din Magt, du vældige Lidenskab, du Falskner, der er Sandhedens Skifting, men i Bedraget ikke til at skille fra denne . . . Forvandl al Kval i mit Bryst til Fjas paa Læberne, al Pathos derinde til Vrøvl, naar det gives ud. Tag bort, tag det bort, skjul hvert Træk, hver Mine, hver Følelse, hvert Vink om en Følelse, der kunde behage hende, saa sikkert, at ingen Sandhed glimter igjennem Bedraget. Skab mig om, lad mig sidde, naar jeg sidder hos hende, som en nikkende Pagode, med et tankeløst Smil om Læben, omdunstet af Vaas!»

Var det ikke latterligt, til Fortvivlelse latterligt, at til en Charles havde han omskabt sig og forgjæves? Emmeline havde behaget sig selv i ligefuldt at ville blive ham tro og da hun tilbørligt havde martret ham med Troskab, havde hun elskværdig og ugenert taget Rinville. Begriber man

den sitrende Lidenskab med hvilken hans bidende Pen har nedskrevet disse Ord:

«Alt, hvad Emmeline siger, viser sig at være Pjat, Ægteskabsløftet med iberegnet. Hendes gamle Forelskelse i Charles er Pjat, hendes nye i Rinville er ogsaa Pjat; hendes Sværmeri er Pjat, hendes Vrede er ogsaa Pjat; hendes Trods er Pjat, hendes gode Forsæt er ogsaa Pjat.»

Den lille romantiske Gazelles sande Væsen viser sig at være «det uendelige Pjat.»

Afhandlingen om «Den første Kjærlighed», overgivent vittig som den er og besjælet af en negativ og parodierende Enthusiasme, er da Satyrspillet, der svarer til den tredobbelte Tragedie, som formes af «Gjentagelsen», «Skyldig-Ikkeskyldig» og «Frygt og Bæven».

XIX.

Paa Titelbladet til «Enten-Eller» staae to oversatte Vers af den engelske Digter Young:

Er da Fornuften alene døbt,
Ere Lidenskaberne Hedninger?*)

en Udtalelse, som man let forstaaer i en saadan halvpietistisk Digtters Mund, men som man kunde

*) Are passions then the Pagans of the soul
Reason alone baptized?

The complaint IV. v. 630.

undres over at see en Aand som Kierkegaard gaae ud fra, Men seer man rigtigt paa disse Ord, da opdager man et af de dybeste Charaktermærker i Kierkegaards Forfatterskab.

Han gaaer ud fra at Fornuften er døbt. De utallige fine Undersøgelser og Analyser, der ligge bagved hans uden Overdrivelse enorme og gigantiske Værker ere ikke udførte forudsætningsløst eller fordomsfrit. Intet Ord formaaede jo ogsaa i den Grad at udæske Kierkegaards undertiden vittige, undertiden næsten scurrile Spot og Haan, som Filosofernes store Grundsætning: Man bør tvivle om Alt. Den Fornuft, som her prøver, er en døbt Fornuft, døbt med Ild, men døbt — det er en Fornuft, som forud har aflagt et Løfte med Hensyn til de Resultater, hvortil den vil komme, og som selvfølgelig ikke kommer til andet Resultat. Den veed, ligesom Disciplen, der har kigget i Lærerens Regnebog, hvad Facit er, inden den begynder Regnestykket, og faaer det derfor ud af enhver som helst Regning. Det nye Testamente, opfattet som Orthodoxien læser det, er Regnebogen, hvori alle Opgavers sande Løsning er given.

Jeg behøver neppe at sige, at hos andre Landes store og veivisende Aander i dette Aarhundrede er dette ganske anderledes: hos Littré og George Sand, hos Goethe og Hegel, hos Shelley og Stuart Mill er Fornuften udøbt. Til Gjengjæld er hos dem — billedligt talt — Lidenskaberne

døbte. De iblandt dem, der skildre Lidenskaberne digterisk, lade dem vel nu og da komme tilorde i hele deres oprindelige Vildskab, men ikke et helt Kunstværk igjennem, i Regelen ere de mildnede, adlede, spændte for Aandens Triumfvogn som vælige, men lydige Heste.

Lige modsat hos Kierkegaard. Som Fornuften hos ham er døbt, ere Lidenskaberne i hans Skildringer udøbte, og dette giver dem af hans Productioner, i hvilke han fremstiller den «æsthetiske» Existenssfære, Nydelseslivet, Kvinden som Gjenstand for Mandens Attraa, en saa særegen Charakter. Den mest bekjendte af disse Productioner er den, i hvilken første Del af «Enten-Eller» culminerer, Forfæderens Dagbog, og til den slutter sig første Afdeling af «Stadierne»: In vino veritas. Det er to Mesterværker af høieste Rang, men to uhyggelige, foruroligende Mesterværker. Vakte det uforlignelige Drikkegilde i «Stadierne» paa Grund af Publicums Sløvhed, liden eller ingen Opmærksomhed, da Bogen udkom, saa gjorde til Gjengjæld Dagbogen en desto større Opsigt ved «Enten-Ellers» Fremkomst, fordi det Publicum, der skyer vanskelige Bøger men snuser i alle, hurtigt opdagede at den ubekjendte Forfatters Papirmonstrum foruden alle sine Tiltaler til Symparanekromenoi og sine høitidelige Afhandlinger om det Æsthetiske og det Ethiske, der øiensynligt vare skabte til at springes over, tillige indeholdt For-

førerens Dagbog, hvoraf man allerede paa Forhaand kunde love sig en Himmelbid.

Det var i Virkeligheden ogsaa en høist genial Frembringelse, et af hin rige *Periodes capitale* Arbejder i dansk Skjønletteratur. Men det var en underlig Art Forfører man her lærte at kjende, det var egentlig Skyggen af en Forfører, fantastisk som en Skygge, blodløs som en Skygge. Der var i denne Dagbog ingen skjøn og lykkelig Sandselighed som under Grækernes dagklare Himmel, ingen mild og ædel Sandselighed som den fremtræder i Goethes klare, gjennemsigtige Maanelys, ingen vildtblomstrende Sandselighed som i Byrons gnistrende Stjerneskuudsnat, ingen Sandselighed i egentlig Forstand overhovedet. Men en aand-aristokratisk Stolthed, en umættelig Forfængeligheds evigt hungrige Længsel efter Næring og en Attraa, der molochsagtig udstrækker glødende Arme efter sin Gjenstand for at svide den, fortære den, tilintetgjøre den i sit Favntag.*)

Man forstaar Bogen bedre, naar man ogsaa har læst »*In vino veritas*,» hvor dens Hovedperson optræder paany. Læser man Beskrivelsen af dette Drikkegilde i den rette Stemning, hvad ikke er ganske let, naar man har læst den tidt,

*) Om Forholdet mellem Forførerens Dagbog og beslægtede europæiske Fænomener se Hovedstrømninger II. 49.

da er det for En, som stode de Talende ikke i en oplyst Sal, men i Mørke, og som sloge blaa Luer dem ud af Munden ved deres Ord. Det er dybt eiendommeligt for Kierkegaard, at han med saa overordentlige poetiske Gaver aldrig har kunnet eller villet give et uskyldigt eller dog skyldfrit Billede af det evigt Foraarsagtige i menneskelig Elskov — hans Ægtepar har et Stenk af Filisteri — men altid har maattet slynge den jordiske Glæde tilbage i Fortvivlelsen. Det er betegnende, at det ikke er lykkedes ham at give andre Personligheder nogenlunde Synlighed for Øiet end Fortvivlelsens Apostle. Det laa i, at han trods sit Forsøg paa at indkile den sædelige Sfære mellem den æsthetiske og den religiøse, i Virkeligheden kun troede paa to Muligheder: Hedonisme eller Askese, Nydelsens eller Forsagelsens Liv; begge Livsformer voxede for hans Blik til en saadan Magt, at de trykkede den mellemliggende naturlige og humane Væreform ihjel. Derfra det Uhyggelige i hine Mesterværker. Læser man «In vino veritas» kritisk, føler man hvorledes Foredragets Totalstemning vexelvis er Klosterlængslen efter Kvinden som det forbudne Gode og — Munkehadet til Kvinden som det urene Væsen, hvis Berøring fornedrer. Til disse to Grundstemninger lade alle Udbrud sig føre tilbage. maaskee alene med Undtagelse af «det unge Menneskes» Tale, der er rent neutral og kjønsløs.

Bag disse pragtfulde og overdaadigt aandrige Taler skimtes ligesom i vage Omrids en ideal Personlighed, der snart fæster sit klapperslangeagtige Blik paa Kvinden i Attraa, snart slynger hende bort fra sig i Væmmelse med katholsk Præstehovmod og Præsteforagt — som afvexlende er ren Dæmon og ren Aand.

Forførerer er afvexlende det Samme. Derfor siger Cordelia om ham: «Stundom var han saa aandelig, at jeg følte mig tilintetgjort som Kvinde, til andre Tider saa vild og lidenskabelig, saa attraaende, at jeg næsten skjælvede for ham,» altsaa vexelvis Aand og Dæmon. Og som Citatet siger: Heltens Lidenskab er ikke Ungdommens vindende og indtagende Lidenskab, men en Lidenskab, for hvilken Kvinden skjælver, en udøbt, en hedensk.

Men heri ligger tillige disse Frembringelsers dybe og enestaaende Originalitet. De ere sikkert det i literær Henseende Ypperste, Kierkegaard har skrevet. Det er Arbeider, som skrevne paa et af Europas Hovedsprog havde gjort deres Forfatter verdensberømt, især som de fremkom, ikke isolerede, men som Led i et Hele af modsat Aand. Hvis man sammenligner Forførerers Dagbog med Schlegels bekjendte Lucinde, hvorfra Motivet som alt berørt er taget, og hvis man betænker, hvor berømt dette svage og paa alle Punkter utilstrækkelige Arbeide er blevet, saa

føler man, hvilken Uret Skjæbnen gjorde mod Kierkegaard ved ikke at lade ham fødes i et større Land. Og tager man *In vino veritas* og holder den op imod Platons Symposion, som hvis Modstykke den fremtræder, da maa man med Beundring sande, at den taaler Sammenligningen saa godt som overhovedet en moderne Composition kunde gjøre det. Der gives neppe en større Ros.

I «Forførerens Dagbog» sætter jeg Episoderne over Resten; saadanne et Par Sider lange Skizzer som Zephyrernes Leg med de unge Piger paa Gaden eller Tjenestepigerne paa Frederiksberg ere smaa Vidundere af Iagttagelsesevne og Fremstilling. De have intet af det Kunstlede, som den planmæssige Forførelseshistorie har, intet af det frastødende Raffinerte som Johannes' mange Breve og Billetter ikke at tale om Cordelias pedantiske Efterligninger deraf; de ere saa øiensynlig udførte efter Virkelighedsmotiver, at man her undtagelsesvis hos Kierkegaard føler at man har Jordens egen Grund under sine Fødder. Midt i den abstract-dæmoniske Sfære, hvori Forføreren har hjemme, give de En de fortræffeligste Livsbilleder fra Datidens Kjøbenhavn, smaa, men malte med en fantasirig Flothed og Storhed i Stilen.

I «*In vino veritas*» er af lignende Grunde Modehandleren den bedste Figur, han er den eneste, som ikke er lutter Abstraction, den eneste,

som har anden Profession i Livet end den at være ung, Eremit, Iagttager eller Forfører. Det skal ikke dermed være sagt, at han er afluret nogen Virkelighed; en saa idealistisk fortvivlet Modehandler skulde man nok søge længe om, og kjøbenhavnsk er han allerede af den Grund ikke, at vore Forhold vare meget for smaa til at frembringe et saadant Overcivilisationens Product. Men det er betegnende for Kierkegaards aandelige Skarpblik, at denne Skikkelse, som i Danmark var en Fantasi, i Frankrig var meget nær ved at være en Virkelighed. Man kan finde spredte Paralleler til ham og hans Tale rundt om i den moderne franske Literatur. Naar Modehandleren her siger: «Der er ikke et distingueret Selskab, uden mit Navn er det første og det sidste, og der er ikke et borgerligt Selskab uden at mit Navn, naar det nævnes, indgyder hellig Ærefrygt som Kongens, og der er ingen Dragt saa vanvittig, at den jo, naar den er fra min Butik, ledsages af en Hvisken, idet den gaar gjennem Salen», saa finder man en Parallel dertil i Parisermodehandleren i Taine's «M. Graind'orge» som ikke modtager nogen Dame, der ikke først er præsenteret for ham.*) Naar Modehandleren

*) Ce petit être sec, noir, nerveux, qui a l'air d'un avorton roussi au feu, les reçoit en vareuse de velours superbement étalé sur un divan, le cigare aux lèvres.

i «Stadierne» taler om sine Syjomfruer, paa hvis Toilet han Intet sparer, for at Modens Dogmer kunne forkyndes med Eftertryk i hans Butik, naar han skildrer det fornemt nonchalante Blik, hvormed han maaler den indtrædende unge Pige, den Maade hvorpaa hun fremdeles maales og taxeres af hans afrettede Haandlangere, da er dette kun en hysterisk-fantastisk Overdrivelse af den Fremgangsmaade, som anvendes af Balzac's virkelighedstro Gaudissart og hans Commis'er.*)

Il leur dit: „Marchez, tournez-vous; bien; revenez dans huit jours, je vous composerai la toilette, qui vous convient.“ Ce n'est pas elles qui choisissent, c'est lui, elles sont trop heureuses. Encore faut il une introduction pour être servi de sa main.

*) Ces Gaudissarts émérites se sont mesurés avec mille caprices par semaine, ils connaissent toutes les vibrations de la corde-cachemire dans le cœur des femmes. Quand une lorette, une dame respectable, une jeune mère de famille, une lionne, une duchesse, une bonne bourgeoise, une danseuse effrontée, une innocente demoiselle, une trop innocente étrangère se présentent, chacune d'elles est aussitôt analysée par ces sept ou huit hommes, qui l'ont étudiée au moment où elle a mis la main sur la bec de cane de la boutique Frémissez! Jamais ce sanhédrin de Gaudissarts, présidé par le patron, ne se trompe. Puis les idées de chacun sont transmises de l'un à l'autre avec une rapidité télégraphique par des regards, des tics nerveux, des sourires, des mouvements de lèvres . . .

Balzac: Gaudissart II.

Droz's smaa Pariserskildringer vise, at end ikke det Træk, at der gives egne Modedragter til Kirkegang, mangler i Frankrig, og Scenerne hos Modehandleren i Zola's «La curée» afgiver en alvorlig Commentar til den Kierkegaardske Modehandlers Skildring af Maaderne, hvorpaa den kvindelige Lascivitet forraader sig i hans Etablissement. I «Stadierne» er Modehandleren som sagt kun tænkt som en uvirkelig, uhistorisk Abstraction, Johannes Climacus giver endog senere Recepten for ham, han er «dæmonisk Fortvivlelse i Lidenskab.»*)

I den virkelige Verden var han paa hin Tid en selskabelig Magt, og historisk seet i Juste-milieu-Perioden ovenikjøbet en politisk Magt af første Rang, i Frankrig valgbar, decoreret og inviteret til Middag i Tuilerierne hos Borgerkongen Louis-Philippe.

Forførerens Dagbog og Drikkegildet, de to Arbejder, i hvilke den Gruppe af Kierkegaards Skrifter, der fremstille Nydelseslivet, culminere, er sikkert det i sproglig Henseende mest Fremragende, han har forfattet. Sproglig talt ere de Monumenter varigere end noget af Bronze. Aldrig før havde den danske Prosa udført saadanne Underværker. Det danske Sprog, der efter Kierkegaards egen Charakteristik, skjøndt ikke uden Ud-

*) Afslutt. Efterskr. 225.

tryk for det Store og Afgjørende «har en yndig, en takkelig, en livsalig Forkjærlighed for Mellem-tanken og Bibegrebet og Tillægsordet og Stemningens Smaasnakken og Overgangens Nynnen»*) blev her udviklet i en lige ordrig og tankerig Lidenskabs Tjeneste. Der fremvoxede under denne Forfatters Hænder ikke blot «en Literatur i Literaturen» men et Sprog i Sproget, et Sprog, hvis Stil var saa fjern som mulig fra Lapidarstilens Ro og fra Nationalstilens Renhed, en ophidset, overlæst, udpenslet og snirklet Stil, i hvilken Adjectivet, som gjør Foredraget bredt, spiller en større Rolle end Verbet, som gjør det kraftigt, og Stemningen en større Rolle end Konturen, men hvor Alt var Lidenskab — et Sproglegeme, hvor Alt var Puls. Hvor ornamenteret end Udtrykket var, den Lidenskab, det udtrykte, var ikke derfor mindre dæmonisk og mindre følt. Det var et flammebugtet Sværd med maniereret Haandtag og stærkt forsiret Klinge, men dræbende i sit Stød. Lykkeligvis blev det aldrig brugt til at gjøre Skade.

Stilen her er en Stil, der sjældent er egentlig talt som den korte Replik er det, og sjældent er egentlig skrevet som en Bog, det er en Stil midt imellem, omtrent som Brevstilen, der har Noget af Talesprogets Fortrolighed og Fynd, Noget af Bogsprogets Periodebygning og Arrangement.

*) Stadier 459.

Det er derfor en ren Virtuos-Stil, som leger med Sproget, gjør Kunster med Ordene, slaaer dem i Knude eller slynger dem i Sløife. Den henvender sig — i Modsætning til den yngre europæiske Prosastil — mere til Øret end til Øjet, den eftertragter en vis recitativisk Rytme, som smigrer Høresandsen.*) Kierkegaard hugger ikke Sproget

*) Der er f. Ex. enkelte af Forførerens Billetter, der ere udarbejdede saa rytmisk, at de godt lade sig nedskrive som Vers af samme Art som dem Oehlenschläger har i „Oldingen ved Werthers Grav“.

Min Cordelia!

Snart, snart er Du min!
 Naar da Solen lukker
 Sit speidende Øie,
 Naar Historien
 Er forbi
 Og Mytherne begynde,
 Da kaster jeg ikke blot
 Min Kappe om mig,
 Men jeg kaster Natten
 Som en Kaabe over mig,
 Og iler til Dig,
 Og lytter for at finde Dig,
 Ikke efter Fodtrin,
 Men efter Hjertebanken.

Din Johannes.

Et Blik paa det første Udkast til denne Billet (E. P. I. 295) viser Umagen for at faae det Rytmiske frem.

ud til en Statue, han forvandler det til et uendeligt Panorama, som under et musikalsk Accompanement næsten for hurtigt drages forbi Øiet.

Det er Lidenskabens Sprøg, thi der er Lidenskab i den ætsende Ironi som i den dybt bevægede Undren, Lidenskab fremfor Alt i den urolige Fortvivelse, der hugger ind i Spidsen for et Cavalleri af Prædicater, det ene kjækkere og raskere end det andet og som svinger af, parerer midt i strakt Carrière, hvad der frembringer et Indtryk som om Stemmen under den uhyre Sindsbevægelse slog om.*)

Hvor skjærende klinger det f. Ex. ikke, naar Constantin siger: «Forklaringen er ikke vanskelig, naar man virkelig gjør Alvor af at sætte ulykkelig Kjærlighed og Døden i Forhold til hinanden, naar man har Alvor til at fastholde denne Tanke, og saa megen Alvor bør man altid have — for Spasens Skyld.» Hvor gribende virker det ikke, naar «det unge Menneske» ender sin dybttænkte og tungsindige Tale, en Jomfrutale i enhver Betydning af dette Ord, der ligesom svæver i Luften paa aldrig berørte Sommerfuglevinger, med Udbruddet: Er der Ingen, som leer? — Og hvormange Digtere formaae vel som Kierkegaard at give den kolde Fortvivlelses Charakter i en

*) E. P. II. 709.

enkelt Replik! Man læse f. Ex. den Billet som Selvmorderen i Enten-Eller sender sin Broder:

Høistærede Hr. Justitsraad!

Jeg skriver Dem til, fordi De paa en Maade er mig den Nærmeste, paa en anden Maade er De mig ikke nærmere end andre Mennesker. Naar De modtager disse Linier, er jeg ikke mere. Skulde Nogen spørge Dem om Grunden, saa kan De sige, der var engang en Prindsesse, som hed Morgenskjøn, eller noget andet Lignende; thi saaledes vilde jeg selv svare, hvis jeg kunde have havt den Glæde at overleve mig selv. Skulde Nogen spørge Dem om Anledningen, kan De sige, at det var i Anledning af den store Ildebrand. Skulde Nogen spørge Dem om Tiden, kan De sige, at det var i den for mig saa mærkelige Juli Maaned. Skulde Ingen spørge Dem om nogen af Delene skal De Intet svare

Med Højagtelse

Deres ærbødige.

Men man tør ikke vove at begynde paa Citeren af det stilistisk Fortræffelige i Kierkegaards digteriske Productioner, man blev da aldrig færdig. Men jeg maa for at forklare Aarsagen til at disse Værker med alle deres Fortrin forholdsvis have fundet et saa ringe Antal Læsere, gjøre opmærksom paa endnu en stilistisk Eiendommelighed ved dem. Det er Foredragets Uensartethed. Den reneste Lyrik er her blandet med en filosofisk Terminologis skjæreste Abstractioner. Billeder

saa varme og sandselige, som havde Christian Winther undfanget dem, vexle med Skoleord saa tørre, som vare de indforskrevne fra et eller andet nordtydsk Hegeliansk Katheder.

Man tage f. Ex. det Sted i «Forførerens Dagbog» hvor han samler sine Iagttagelser og Tanker angaaende Kvinden. Hver har Sit, siger han, det muntre Smil, det skjælmske Blik, det attraaende Øie, det hængende Hoved, det overgivne Sind, det stille Vemod, den dybe Anen, det varslende Tungsind, den jordiske Hjemvee, de uskriftede Rørelser, og nu fortsætter han længe, længe endnu med smaa korte Sætninger, om hvilke Kierkegaard selv engang med retfærdig Stolthed sagde til Prof. Brøchner, at der i hver af dem var Motivet til en Sónet. Men en halv Side længere nede beslutter Forføeren pludselig «selv kold at ville tænke Kvinden kold.» Nu søger han hendes «Kategori,» og finder den: hun er «Væren for Andet.» Som Væren for Andet er hun den rene Jomfruelighed. «Jomfruelighed er nemlig en Væren, der forsaavidt den er Væren for sig egentlig er en Abstraction og kun viser sig for Andet. Man kan derfor sige, at Kvinden i denne Tilstand er usynlig.» Og atter fortsættes der længe i samme Professorstil.

Mest stødende bliver denne Blanding af Sandselighed og Pedanteri, hvor den findes i een og samme Sætning, hvad ikke sjældent skeer.

Man læse f. Ex. Forførerens ellers skønne og poetiske Charakteristik af Kvinden i den entusiastiske Tale, han ved Drikkegildet holder:

«Saa dannede Guderne hende fin og ætherisk som af Sommernattens Taage, og dog fyldig som den modne Frugt; let som Fuglen, skjøndt hun bærer en Verdens Attraa i sig, let fordi Kræfternes Spil er enet i et negativt Forholds usynlige Centrum, i hvilket hun forholder sig til sig selv, slank i Skuddet, bestemt tegnet og dog for Øiet svulmende i Skjønhedens Bølgelinier, fuldendt og dog som blev hun bestandig nu først færdig, kølig, liflig, forfriskende som nyfalden Sne og dog rødrende i stille Gjennemsigtighed, lykkelig som en Spøg, der lader En glemme Alt, beroligende som det Maal, hvortil Begjæringen er, tilfredsstillende ved selv at være Begjæringens Incitament.»

Man agte nøie paa Ideeassociationernes underligt slentrende Gang i denne typiske Sætning. Billederne ere skønne i og for sig, men de samle sig ikke til noget Hele, tvertimod de fordrive hinanden. Kvinden er som Taagen, som Frugten, som Fuglen, men Taage, Frugt og Fugl høre hver sin Verden til. Lige med Et aabner saa midt i Stilens Blomstersti en Afgrund sig af filosofisk Dybde, vi stirre ned i «et negativt Forholds usynlige Centrum;» Blikket hæver sig paany og klamrer sig til «Skjønhedens Bølgelinier,»

dvæler ved Sne og Rødme, haaber paa et samlende Slutningstableau, da følger «det Maal som er Begjæringens Incitament,» og Sætningen slutter. Det er, som jeg sagde, ikke en Statue vi see, men et Panorama af hinanden jagende Billeder, der drages forbi os. Dog bag denne af Poesi og Reflexion underligt blandede Veltalenhed ligger hin udøbte Lidenskab, der bryder sig lidet om sine Midler, naar den blot opnaaer at komme til Orde, hørligt at banke i hvert malende eller forklarende Tegn.

XX.

Naar man fra første Del af «Enten-Eller» gjør Springet over til anden, da er det, som kom man fra en fortryllet Have ud paa en Hedestrækning. Det er ikke for Intet, at anden Del udmunder i en Prædiken, holdt paa den jydsk Hede; det Hele er et Pust fra Heden. Da Kierkegaard i sit 28de Aar besøgte sit Fædrenejhem, følte han ligesom de Magter nærværende, der havde paavirket hans Faders Sjæl og derigjennem paa anden Haand hans egen, og han skriver i sin Dagbog (E. P. I. 263): «Heden maa netop være skikket til at udvikle kraftige Aander; her ligger Alt nøgent og afsløret for Gud.» Hans Forestilling om det for Udviklingen af aandelig Kraft mest egnede Element beholdt altid noget

Hede- eller Ørkenagtigt; og det er derfor intet Under, at da han for første Gang gav sig til at skildre det sædelige Liv og dets Skjønhed, selve Værket da fik noget af Hedens Alvor, dens store Former, dens Nøgenhed og dens Monotoni.

Allerede i Bogen «Om Begrebet Ironi» var det, i Modsætning til det formentlig Poetiske i at være dunkel og gaadefuld for sig selv, hævdet, at den sande Poesi som den sande Moral omvendt laa i at blive aabenbar for sig selv og for andre, blive sig selv klar i sin egen absolute og evige Gyldighed.*) Anden Del af «Enten-Eller» er den videre Udførelse af denne Tanke.

Hovedslaget leveres her i den første Afhandling om «Ægteskabets æsthetiske Gyldighed,» med hvilken anden Del af «Stadier paa Livets Vei» paa det Nøieste corresponderer. Den umiskjendelige Begeistring, som bærer disse Afhandlingers Argumentation, udelukker ikke, at de sete fra Kierkegaards eget Synspunkt lide af en væsentlig Mislighed. Hvad der siges til Bedste for Ægteskabet og det sædelige Liv overhovedet, har efter Kierkegaards egen Definition sit Værd derved, at Begeistringen derfor ikke er en blot Digterbegeistring, men har «overvundet Tiden» og beroer paa lutter oplevede Indtryk. Derfor maa han ogsaa digte, at det er en Mand, som har oplevet, hvad

*) Om Ironi 318.

han forherliger, en Ægtemand, som taler. Hvad en Mand med saa megen Varme siger til Ægteskabets Pris, vil selvfølgelig, hvis Bevisførelsen ikke er matematisk, have betydeligt ringere Kraft til at overbevise, i det Tilfælde, at han ikke selv er gift. Det er da fra det Kierkegaardske Standpunkt seet en Ulempe, at Ægtemanden her kun er en fingeret Person og det, han siger, Bugtaleri af en Ungkarl, der tilmed er sprunget tilbage fra et indledet Ægteskab.*) Til en Digterbegeistring for Ægteskabet kunde den digtede Forfatter af «Enten-Ellers» første Del ogsaa meget godt have drevet det i den Tid, som udfordredes til at skrive en 5 til 6 Ark Prosa, han vilde have kunnet udmale Ægteskabets Poesi med en Guldbrudgoms ærværdige Erfaring, ja det havde maaskee været ham en Nydelse at uddanne sig til en mandlig Giftekniv — kun at han forbeholdt sig selv det Privilegium at forblive ugift for med mere uhindret Iver at kunne hellige sig til Omhuen for Ægteskabernes Trivsel og til Udbredelsen af Ægteskabets Pris. Hvad skulde han desuden have imod at forherlige Ægteskabet? hans Cha-

*) Smlgn. Stadier 159 hvor der af Undtagelsen, der staaende udenfor Ægteskabet skal kunne tale til dets Pris, udtrykkelig fordres, at han skal have været Ægtemand.

rakter er jo udtrykkelig bestemt som egoistisk og sympathetisk Tungsind.

Det bør da fastholdes, at det er en ren Digterbegeistring, som ligger bagved Afhandlingen om Ægteskabet i »Enten-Eller», og Kierkegaard har godt kunnet tænke paa den, da han lod sin Æsthetiker nedskrive dette Diapsalma:

«Forgjæves strider jeg imod. Min Fod glider. Mit Liv bliver dog en Digter-Existens Jeg kan skildre Haabet saa levende, at enhver haabende Individualitet vil vedkjende sig min Skildring; og dog er den et Falsum; thi medens jeg skildrer det, tænker jeg paa Erindringen.

Et lykkeligt Ægteskab havde været hans Haab, og vil man her indsætte mere betegnende Ord end Haab og Erindring, saa kunde Æstheten have sagt: «Jeg kan skildre Ægteskabet saa levende, at en lykkelig Ægtemand vilde vedkjende sig min Skildring, og dog er den et Falsum, thi medens jeg skildrer det, tænker jeg paa Coelibatet.» Tanken paa dette ligger bagved, det viser sig tilfulde paa Afhandlingens sidste Sider, hvor den direkte bryder igjennem, det kunde man desuden sige sig selv, naar man kjender Kierkegaards Lære om de tre Existenssfærer.

Der gives, lærer han,*) tre Existenssfærer,

*) Se f. Ex. Stadier 447.

den æsthetiske, den ethiske og den religiøse. Ved det Æsthetiske forstaaer han det i Manden, hvorved han umiddelbart er det, han er; ved det Ethiske det, hvorved han bliver det, han bliver; ved det Religiøse den absolute Omdannelse af Existensen (Forsagelse, Lidelse, Tro) med det Formaal for Øie at erhverve en evig Salighed. Som man seer, er det Moralske blot Overgangsled, og den hele Moral culminerer i Angeren, der gjør Overgangen til det Religiøse. Skulde der imidlertid med Rette tales om et andet Studium, en anden Sfære, var det nødvendigt at denne havde faaet en vis Selvstændighed. Skulde det virkelig være lykkedes Kierkegaard at holde de tre «Existenssfærer» om end kun rent begrebsmæssigt ude fra hinanden, saa maatte den moralske Sfære strengt være afgrændset mod den religiøse, end-sige da imod den christelige eller paradoxe. Kierkegaard maatte med andre Ord i anden Del af Enten-Eller og Stadierne have givet Grundridset til en rationel Moral, en human Ethik. Slemst nok vilde det vel i ethvert Tilfælde være, at denne rationelle Moral kun opførtes for umiddelbart derefter at slaaes til Jorden og afsløres i sin Intethed af den paradoxe Religiøsitet. Men værre er det dog, at den overhovedet intetsteds er holdt ude fra det Christelige, aldrig fremtræder ren, men altid støtter sig til en fremmed Autoritet.

Det er da saa langt fra, at det, Assessoren i «Enten-Eller» lærer om Ægteskabet, virkelig har nogen selvstændig ethisk Gyldighed, at han tvertimod paa hver Side argumenterer ud fra de christelige Synsmaader, christelige Dogmer o. s. v. og bestandig taber den rationelle Moral afsyne, hvis han ellers overhovedet troer paa en saadan. Det er høist karakteristisk for Kierkegaards aandelige Habitus, at det end ikke falder Assessoren ind, at hans unge opsætsige Ven kunde ville vægre sig ved at betragte den traditionelle religiøse Synsmaade som Autoritet, og lige saa lidt, at han kunde fordre sig stillet for den humane Ethiks Tribunal, hvis han allerede skal dømmes. Saa lidet paavirket er Kierkegaard af den moderne europæiske Videnskabs Gang, at Moralen kun synes ham Moral, naar den bliver baaret af positiv Religion. Han begrundet den bestandig paa Theologien uden at mærke at endog hans Gudsbegreb kun er sammensat af humane ethiske Bestemmelser, som han har forgudet. Selv naar hans Assessor udbryder (Stadier 137): «Det Ethiske er saa ubestikkeligt, at hvis vor Herre selv havde maattet tillade sig en lille Mislighed ved at skabe Verden, saa vilde Ethiken ikke lade sig forstyrre, uagtet dog Himmel og Jord med Alt, hvad som derudi findes, er et ganske artig Mesterstykke» — selv da føler Forfatteren ikke, at han naivt deducerer Theo-

logien af Moralen, medens han mener at bære sig lige modsat ad. Det kan da ikke undre, at han under sit Forsvar for Ægteskabet bestandig tyer ind under saadanne ærværdige Fæstningsruiner som at Ægteskabet er «den Gud velbehagelige Stand» eller den at «Ægteskabet stiftes i Himlen.*) Det kan ikke undre, at Ægteskabet gjennemgaaende fremstilles ikke som en ethisk, men som en specielt christelig Institution, der paa det nøieste hænger sammen med denne positive Religion, beskyttes af den o. s. v.

Det kunde visselig ikke falde nogen moderne Apologet af Ægteskabet ind at gaa saaledes tilværks; han vilde alene af de sidste 20 Aars politiske og videnskabelige Udvikling have lært, at man ikke kunde gjøre Ægteskabet nogen slettere Tjeneste end den at knytte dets Værd og Bestaaen til en enkelt bestemt positiv Religion. Dog herved er der ingen Anledning til at dvæle. Men hvad der er des mere Grund til at fremhæve, det er, at den Anskuelse af Ægteskabet og Christendommen, som Assessor Wilhelm foredrager, er en ganske anden end den, hvortil Kierkegaard selv senere kommer, ja den stik modsatte, saa at Kierkegaard ender med i sit eget Navn i de hensynsløseste Udtryk at fordømme den Christendomsopfattelse, som han her

*) Enten-Eller II 40.

øiensynligt stræber at sætte i det gunstigste Lys. Thi hvad Assessoren her gjør gjældende, det er netop den sødlige og blødagtige Christendom, som Kierkegaard ender med at erklære for «den mest qualificerede Ugudelighed», for «Nederdrægtighed», for «idel Løgn», for «et Dyb af Afskyelighed og Nonsens». — Allerede af den Grund er det tankeløst, at ansee «Enten-Eller» for en beregnet Forberedelse til de senere religiøse Skrifter.

Afhandlingen om «Ægteskabets æsthetiske Gyldighed» turde være det Svageste, Kierkegaard nogensinde har forfattet. Hvis virkelig anden Del af «Enten-Eller» er skrevet før end første og og følgelig denne Afhandling allerførst, da kan man kun anerkjende de store Fremskridt, Forfatteren under Udarbeidelsen af sit Værk har gjort. Afhandlingens Tyngdepunkt er ikke ethisk, men rent theologisk. Udgangspunktet er dette, hvor skjönt det dog vilde være for den Christne, om han turde kalde sin Gud Kjærlighedens Gud saaledes, at han ogsaa derved tænkte paa «hin uudsigelige salige Følelse, hin evige Magt i Verden — den jordiske Kjærlighed.» Forfatteren tænker sig Indvendinger derimod. Man kunde indvende, at de Christnes Gud er Aand og at det f. Ex. ikke er nødvendigt for den Christne «at Christus skal have været en jordisk Skjønhed,» hvad endog vilde have været meget sørgeligt, «thi hvorledes maatte de Troende da ikke længes

efter at se ham.» Men fortsættes der, man mene ikke derfor, at Christendommen udelukker eller tilintetgjør det Sandselige; gjorde den det, vilde, siger Forfatteren, jo selv Sundhed blive mistænkelig — et uheldigt Argument, da dette er Noget, Sundheden som bekjendt altid for Christendommen har været. Kierkegaard anfører jo selv allerede i «Stadierne (431) Feuerbachs og Pascals samstemmende Vidnesbyrd for, at den Christnes Liv er en bestandig Lidelseshistorie.

Da Christendom, naar dette Ord ikke tages i en strengt begrebsbestemt Mening, jo imidlertid er noget saa Mangetydigt, at der ikke er den Opfattelse, man ikke kan finde et Skriftsted for, saa beraaber Assessoren sig til Bedste for sin Opfattelse, at det Sandselige «i dets Uskyldighed» godt kan optages i Christendommen, paa den Omstændighed, at Christus selv helbredede Syge. Var Sundhed ikke christeligt et Gode, burde de Spedalske jo have frabedt sig Helbredelse. Der er da Intet i Veien for den Antagelse, at Ægteskabet er et Himlens Værk. Det er interessant at sammenligne denne Synsmaade med Kierkegaards senere, at Præsten «hvis han ikke er en Løgner og Meneder, som paa den nedrigste Maade tjener lumpne Penge,» har at erklære Brudeparret, at det i Grunden er ligesaa besynderligt af det at henvende sig til ham, som det vilde være at gaae til Politidirektøren for at spørge

ham, hvorledes man bærer sig ad med at stjæle. Det er lærerigt med Hensyn til Mangesidigheden af de Retninger i hvilke det Christelige lader sig fortolke, at høre Den, som i «Enten-Eller» har ladet en Pseudonym, med hvem han dengang stemte overens i næsten alle Punkter, atter og atter kalde Ægttestanden den Gud velbehagelige Stand, kun 12 Aar senere skrive: «Oprigtigt talt, jeg fatter ikke, hvorledes det er faldet noget Menneske ind at ville forene det at være Christen med det at være gift.»*)

Det er en Følge af Afhandlingens hele theologiske Anlæg, at Ægteskabets borgerlige Væsen end ikke kommer paa Tale. Det er derfor heller ikke den vildfarende Ynglings Uvillie mod Ægteskabet overhovedet, det for Assessoren gjælder om at overvinde, men hans Sky for den kirkelige Vielse med dens theologiske Formularer. Det har vel forekommet Kierkegaards autoritetselskende Sind som om hans Bog vilde mangle Prikken over i'et, ifald den ikke mod Æsthetikerens tøilesløse Aandrighed stillede denne Led for Led gennemførte Apologi og Forherligelse af en bestemt Confessions Vielsesritual.

Æsthetikerens Indvendinger imod dette specificeres. Han forarges over, at han høitidelig

*) Enten-Eller II. 20, 34, 40 Smlgn. Øieblikket Nr. 7.

skal indsættes til sin Hustrus Herre, og med en Række af antidiluvianske Synsmaader retfærdiggjøres dette Ord; det oppirrer ham, at hans Brud betegnes som Synderinde, og den strenge Assessor føler sig ikke for god til som en smidig katholsk Pater at gjøre den unge Mand opmærksom paa, at der i det Udtryk Synderinde, «ligger en Hemmelighed, som kaster et interessant Lys over hende;» den halsstarrige Yngling oprøres ved Vielsens Forkyndelse af, at Synden kom ind i Verden ved Ægteskabet [Ægteskabet mellem Adam og Eva!] og Assessoren svarer med Værdighed, at det dog vel maa ansees for et Gode, at Kirken ikke smigrer med et forføngeligt Haab; Æstetikeren ømmer sig endelig ved at skulle høre det erklæret for Syndens Straf, at Kvinden skal føde Børn med Smerte, og langtfra at indrømme det Oprørende i at en saa naturstridig og fornuftstridig Lære forkyndes som udrustet med guddommelig Autoritet, gjør den hypertheologiske Assessor gjældende, at det netop er en Forklarelse af Menneskelivet, at Alt det betræffende henføres under Bestemmelsen Synd, og at Kvinden derfor i en vis Forstand er fuldkomnere end Manden netop derved at hun har mere Skyld.*)

Efter at Vielsesritualet nu saaledes er bleven paa det kraftigste forsvaret, drøftes Spørgsmaalet,

*) Enten-Eller II. 37, 63 ff.

om Brylluppet bør være stille eller publict, og Assessoren holder paa Kirkebryllup, og paa at den hele Familie indbydes. Han fremhæver det skjønne i at Præsten spørger Brudgommen, om han har raadført sig med Venner og Bekjendte, det Skjønne i, at Menigheden paakaldes, og endelig forsvarer han ikke uden Sentimentalitet selve den Profanation, som ligger i Brylluppets Publicitet, ved at pege hen til de mange affældige, ensomme, forulykkede Væsener, af hvilke enhver Familie har nogle, hvem Tilstedeværelsen ved en saadan Familiefestlighed kan fornøie.*)

Til disse filistrøse Overveielser slutter sig en ligesaa filistrøs og triviel som yderst godmodig Polemik imod visse Opfattelser af Ægteskabet, hvilke man ikke skulde troe det nødvendigt at spilde Ord paa, som den Anskuelse, at man bør gifte sig, fordi Ægteskabet er en Skole for Charakteren eller den, at man bør gifte sig for at bidrage sit til Menneskeslægtens Formering. Herimod gjøres saa meget sundt om end ikke meget

*) I en Familie, hvor jeg kommer, ser jeg ofte en gammel Jomfru, som er samtidig med Konen i Huset. Hun mindes endnu saa levende Bryllupsdagen, ak maa-skee mere levende end Fruen selv. Vilde Du nu berøve alle saadanne Mennesker den Leilighed til at glæde sig, som Du kunde forskaffe dem?

overraskende gjældende, at man bør gifte sig af Kjærlighed.

Som man seer er der endnu ikke givet noget alvorligt Svar paa nogen alvorlig Indsigelse, der kunde tænkes rettet mod det kirkelige Ægteskab. Den alene kunde synes at kunne faae nogen Vægt for Assessor Wilhelm, at skjøndt Ægteskabet jo, som han lærer, burde hvile paa Kjærlighed, det dog factisk i en Mangfoldighed af Tilfælde ikke gjør det og kaldes lige helligt for det. Men fra denne Indvending snoer Assessoren sig meget behændigt. Han opstiller et Dogme, der som Dogme naturligvis ikke motiveres psykologisk, men betragtes som givet. Det er dette: Man elsker kun een Gang. Ved Hjælp af dette Dogme gaaer Forsvaret for det kirkelige Ægteskab af sig selv: «Man elsker kun een Gang. For at realisere dette, træder Ægteskabet til, og dersom Folk, der ikke elske hinanden, faae i Sinde at gifte sig, saa kan Kirken jo ikke gjøre derfor.» Han glemmer, at Kirken ligeligt helliger Kjærligheds- og Conveniens-Ægteskabet, ja ligeligt træder til, enten Parret troer paa den kirkelige Vielses Betydning eller ikke har det ringeste aandelige Fællesskab med Kirken.

Ak ja! det er en smertelig Skuffelse man oplever ved at studere denne Afhandling igjennem som Mand, naar man erindrer hvor ideal og overlegen den forekom En, da man var Yngling. Der er noget i, hvad Hugo etsteds har sagt:

at man lige saa lidt burde gjensee de Ideer som de Kvinder, man sværmede for i sit 18de Aar.

Lykkeligvis staaer og falder Assessor Wilhelms Indlæg for Ægteskabet ikke med dette umodne Arbeide. I «Stadierne» tager han Æmnet for sig paany og skjøndt han gaaer ud fra samme Grundsyn derpaa, er hans Blik paa Sagen dog her langt dybere gaaende og langt mindre theologisk hildet. Her er Midtpunktet ikke mere en Besvarelse af det Spørgsmaal, om Ægteskabet beskyttes af Christendommen eller ikke; her ligger Tyngdepunktet i det rent Humane, i den Beslutning som optager Forelskelsen i sig, ligesom overtager Forelskelsen, og som ved denne Act constituerer Ægteskabet. Her findes den fortræffelige Henvisning til Aladdins herlige, af virakblandede Faklér belyste Bryllup, med Udbruddet: «Stor er Aladdin; han holder Bryllup; rigtigt, men han gifter sig ikke. Dertil savner han en Beslutningens Aand, og kun Beslutningen kunde borge for Aladdin.»

Medens Afhandlingen i Enten-Eller var holdt i en høitidelig, om støvede juridiske Acter mindende Stil, synes denne forfattet i en af Assessorens Retsferier, dens Tanker have en rappere Gang, dens Tone er humoristisk, dens Stemning udfordrende. Den seer ud som den var skreven af en lykkelig Mand, tilfreds i sit Husliv, glad ved sin Hustru, som tilfulde vidste at vurdere det

Gode, han besad, af en over al denne Medbør noget overmodig Mand, der i sin Glæde over at kunne bruge en Vending af Hamann siger Bæh! til mangan Indvending, der maaskee dog fortjente et mere articuleret Svar. Forfatteren røber sig paa een Gang som en noget pietistisk anlagt Moralist, der i et og samme Aandedrag læser Goethe Texten for Mangel paa Pathos og roser Young for hans Fynd — en Egenskab Young visselig aldrig har udmærket sig ved — og som en varmblodig, begeistret Mand, der med ægte Kierkegaardsk Sværmeri for det Paradoxe samler sin religiøse Opfattelse af det Erotiske i disse dristige Træk: «Saaledes er Forelskelsens Vidunder ført op i Troens Vidunder, Forelskelsens Absurditet i guddommelig Forstaaelse med Religiøsitetens Absurditet. Frisk Mod! Et simpelt skikkeligt Menneske, der respecterer sund Menneskeforstand, kan godt forstaae, at det Absurde er til, og at det ikke lader sig forstaae.»*)

Det er neppe nødvendigt at sige, at en Mand, der holder saa stærkt paa alt det Overleverede som Assessor Wilhelm, i Et og Alt deler den traditionelle Opfattelse af Kvinden, der i de sidste Decennier er begyndt at rokkes overalt i Europa. Efter hans Opfattelse er Kvinden udelukkende til for Mandens og Børnenes Skyld: At Kvinden vil

*) Stadier 145.

emanciperes er ham et af vor Tids mange uskjønne Fænomener, hvori Mændene ere Skyld, og kun en emanciperet Kvinde kunde det efter hans Opfattelse falde ind at have noget mod Ægteskabet i dets overleverede Form. Imod de «uanstændige Forsøg paa at faae Kvinden emanciperet» stiller han Paulus's bekjendte Befaling til Kvinden om i al Underdanighed at tage mod Lærdom i Stilhed. Imod «al den afskyelige Tale om Kvindens Emancipation» vil han blot sige til «den Dosmer, der prædiker Emancipationen»: «Se, der staaer hun i al sin Ufuldkommenhed, et ringere Væsen end Manden, har Du Mod, saa klip de rige Lokker af, overhug disse tunge Lænker — og lad hende løbe som en Vanvittig, en Forbryderske, til Rædsel for Menneskene.»*)

Stuart Mill vilde neppe føle sig bragt til Taushed af dette Forsvar for Kvindens Samfundstilling i henfarne og henfarende Tider, et Forsvar, som støttes paa Skjønheden af hendes lange Haar, hvilket vel neppe Nogen vil benegte hende Ret til at decorere sig med som hun vil og lyster. Men Stedet er karakteristisk som Vidnesbyrd om Kierkegaards Mangel paa Evne til at begribe en i streng Forstand moderne Idee.

Ligesom Michelet har han saa til Gjengjæld for sin Undervurdering af Kvindens Evne til selv-

*) Enten-Eller II. 15, 37, 48, 218, 219. Stadier 107.

stændigt Liv et Galanteri overfor den ældre Kvinde, der i denne Form kun kan findes hos en Mand af «den gamle Skole.» Michelet paastaaer i sin Bog om «Kjærligheden» at der ingen gamle Kvinder gives, at Kvinden aldrig bliver gammel; Kierkegaard overbyder ham næsten med den spiritualistiske Paastand, at Kvindens Skjønhed tiltager med Aarerne (Stadier 115), og Udviklingen heraf er ligesaa ridderlig og smuk som absurd.

Opfattelsen af Kvinden staaer i nærmeste Sammenhæng med Opfattelsen af Ægteskabet. Det var umuligt, at Assessoren med friere og mere selvstændige Anskuelser om Kvindens sociale Ret kunde have været en saa stor Beundrer af Ægteskabet i dets dengang factisk foreliggende Form. Og det var umuligt at han med denne Beundring kunde forbinde Sympathier for Kvindens sociale Ligestilling med Manden.

Der er ingen Tvivl om, at disse Assessorens Afhandlinger allerede ere gaaede over til kun at have historisk Værdi, men det er ikke derfor mindre let at begribe det dybe Indtryk de maatte gjøre paa Forfatterens Samtid. De virkede i Kraft af Contrastens souveraine æsthetiske Lov. Det kom mindre an paa, at deres Argumenter vare overbevisende, end paa at de ved Tonens Alvor og Forfatterens Sikkerhed stode i den grelleste Modsætning til den flagrende, dandsende Stil i de æsthetiske Indlæg, de gjendrev. Den

hele Bande af fortvivlede Ungkarle, som hos Kierkegaard rettede Angreb paa Ægteskabet, kom ved det Glimt af Morgensol, der fra Assessorens Afhandlinger faldt hen over dem, til at see ud som forvaagede Natsværmere i Morgenbelysning. Og tog man de Kierkegaardske Under søgelser og Skildringer af Ægteskabets Idealitet under Et — og det var naturligt at de snart kom til at staae som en Enhed for Forfatterens Samtid — da var det ogsaa langt mere ved det i dem, der var Billede, end ved det i dem, som var Bevisførelse, at de trængte igjennem. Et Bevis virker jo overhovedet aldrig saa stærkt som et Exempel. Billedet af den ridderlige Assessor, der sidder og skriver til Ægteskabets Forsvar, medens hans Hustru uden at vide hvad han foretager sig gaaer ud og ind i hans Stue, fulgt af hans forelskede Blikke; Billedet af Assessoren og hans Frue om Morgenen ved Thebordet i Løvhytten; Billedet af det nygifte Par i «Forord», hvor den unge Kone er saa uimodstaaeligt elskværdig, Manden saa humoristisk lykkelig under den fineste Tøffel — disse Billeder talte høiere Ægteskabets Sag end de tvivlsomme Argumenter. Den lille Bog «Forord», i hvilken Kierkegaard har nedlagt saa meget af sit bedste Vid, giver maaskee det nydeligste af disse Billeder og turde i det Hele være Perlen iblandt hans populære Skrifter, en af de yndigste og vittigste blandt

alle smaa drilske Bøger, der nogensinde er skrevet paa Dansk.

Af de tre Stadier paa Livets Vei var jo imidlertid det andet Stadium, Sædelighedens, Ægteskabets, kun Overgangsled. Lovprisninger deraf var kun midlertidig. Hvor upersonlig en Forfatter end er — og Kierkegaard var langt fra at være upersonlig — i Længden vil han aldrig lovprise hvad der ikke stemmer med hans Væsen og hans Natur. Kierkegaards moralske Arbejder samle sig om den Sætning at det er ethvert Menneskes Pligt at blive aabenbar.*) Det er høist naturligt, at Pligten maatte formulere sig saaledes for en fra Barndommen af saa indesluttet Natur. Det var Pligt at deltage i de almene Samfundsopgaver, Pligt at gifte sig og stifte Familie og ved Ægteskabet at tilhøre «Staten og Fødelandet og Medborgeres fælles Anliggender.» (Stadier 100); det var ethvert Menneskes Pligt at have en Ven (Enten-Eller 225), altsammen fordi det var ethvert Menneskes Pligt at blive aabenbar.

Men selv var han skjult og uigjennemsigtig fra Fødselen af — selv var han ogsaa nu efter at have gennemgaaet sin afgjørende aandelige Krise skjult og uigjennemsigtig, ude af Stand til

*) Afhandlingen om Ligevægten mellem det Æsthetiske og Ethiske i Personlighedens Udarbejdelse. Enten-Eller II. 225.

at have en Ven, vis paa ikke at ville have nogen Hustru, fast bestemt paa ikke at ville have det Fjerneste at gjøre med Fødeland, Samfundsanliggender eller Statssager. Paa Papiret kunde han vel nedskrive en Moral, der paabød ethvert Menneske «at realisere det Almene,» men Ingen troer i sidste Instans paa en Moral, der fornægter hans Natur, og vil tvinge ham til at af føre sig denne. Naturligt anlagte Mennesker vige af denne Aarsag tilbage for den positivtchristelige Moral og slutte sig om den humane. Hans abnormt anlagte og opdragne Personlighed veg netop af denne samme Aarsag tilbage fra den humane Moral og tyede ind under den paradoxe. Ved Slutningen af enhver af sine moralske Afhandlinger holdt han en Plads aaben for «Undtagelsen», hvem Intet af det kunde forpligte, der var Reglen, Veien og Livet for de andre Mennesker. Han reddede saaledes sig selv med sit hele gaadefulde og uigjennemsigtige Væsen over i det tredie Stadium fra det første. Hvad der paa det første Stadium var syndigt — det Gaadefulde, Skjultheden, Incommensurabiliteten med den sædelige Lov — og hvad der paa det andet Stadium blev forbudt og fordømt, det blev atter tillødt paa det sidste og høieste Stadium, ja blev til den høiere Inderlighed og Uforstaaelighed for Omverdenen, som efter hans Fremstilling constituerer den religiøse Undtagelses Liv. Og til

denne paradoxe Inderlighed svarede da som Troens Gjenstand det absolute Paradox.

XXI.

Vil man finde Spirene til de Tanker, Kierkegaard har udviklet om dette tredie Stadium paa Livets Vei, da maa man søge tilbage til hin tidlige Afhandling «Om Begrebet Ironi», der er hans Forfatterskabs sande Udgangspunkt. Sokrates var denne Afhandlings og Kierkegaards Helt, men Sokrates var i Tidernes Løb atter og atter, senest af Baur, bleven sammenstillet med Christus, og det var selvfølgelig uundgaaeligt, at den danske Forfatter maatte gruble over deres indbyrdes Forhold. Mod den Lighed, man har villet finde mellem den græske Ironiker og den jødiske Religionsstifter, protesterer Kierkegaard og hans første Thesis i Diputatsen gaaer ud paa at hævde Uligheden mellem dem.*) Han beklager kun, at en nærmere Indgaaen paa Sagen der ikke vilde være paa sin Plads (Om Ironi S. 9 Anm.) Men tre Aar efter optager han Traaden paany i sit sindrige lille Skrift «Filosofiske Smuler eller en Smule Filosofi», og idet han paa den ene Side fremdrager den gamle skønne græske Forklaring af

*) Similitudo Christum inter et Socratem in dissimilitudine præcipue est posita.

al Læren som en Erindren, til hvilken Læreren kun bliver Anledning men ikke Ophav, paa den anden Side, orthodox som han er, fastholder Orthodoxyens Opfattelse af Christus som Guden, der paa eengang er Lærer og Frelser. faaer han Mod-sætningen mellem det Humane og det Christelige til at staae skjærende og grel for Læserens Øie. Naar Sandheden skal læres, da skeer det efter den græske Opfattelse saaledes, at Læreren, idet han vækker Lærlingens Selvvirksomhed, stræber at gjøre sig selv overflødig, udsletter sig selv mere og mere og tilsidst forsvinder som den tilfældige Anledning til at Lærlingen blev klar over det Sande. Han frygter fremfor Alt at staae spærrende mellem sin Discipel og Sandheden. Stik modsat forholdt Alt sig paa det christelige Omraade. Naar Sandheden her skal læres, da er det saa langt fra at Læreren er ligegyldig og tilfældig, at han tvertimod selv er Sandheden som Gud og som Frelser, følgelig, langt fra at udslette sig selv, fremstiller sig som Tilegnelsens Gjenstand. Men som den i Tiden eksisterende Sandhed, som den under visse historiske Forhold i et ringe Menneskes Skikkelse paa Jorden fødte Gud, som Læreren, der ikke blot meddeler Sandheden, men tillige Betingelsen for at tilegne sig den (Tro), som Gjenstanden for uundgaaelig, naturnødvendig Forargelse er dette Vidunder «det absolute Paradox.» Og med stor Styrke, med uigjen-

drivelig Dygtighed godtgjøres det nu, at Gudens Fremtræden i Tiden ikke er den mindste Smule mindre paradox for hans senere Disciple end for hans samtidige.

Det pinte vel Kierkegaard med hans logiske Sands, at dette Paradox i al sin Guddommelighed ikke var fuldstændigt. I sine Dagbøger for 1843 skriver han etsteds meget rigtigt: «At Guds Søn blev Menneske, er vistnok det høieste metafysiske og religiøse Paradox, men det er endnu ikke det dybeste ethiske Paradox Christi Liv havde et negativ-polemisk Forhold til Kirke og Stat. Det høieste ethiske Paradox vilde være, naar Guds Søn gik ind i hele denne Virkelighed, blev et Led deri, bøiede sig under dens hele Smaalighed» og et andet Sted udfører han Tanken videre: »Det absolute Paradox vilde være, at Guds Søn blev Menneske, kom til Verden, gik saaledes omkring, at slet Ingen mærkede det, blev i strengeste Forstand et enkelt Menneske, der havde en Næringsvei, giftede sig. Det guddommelige Paradox er, at han bliver bemærket, gjør Mirakler o, s. v.»*) Denne Tanke har øiensynlig gjort Kierkegaard meget Bryderi; naar man allerede sværmer for Paradoxer, ønsker man at see dem saa complete, saa absolute som muligt, og det var en Skuffelse for ham, at den

*) E. P. II. 404 og 413 smlgn. Fil. Smuler 80.

Christnes Gud ikke havde anlagt Paradoxet saa fuldstændigt, som det følgerigtigt maatte tænkes, omtrent som han senere i «Øieblikket» vrider sig under, at det nye Testamente kun «anbefaler» enlig Stand, og ikke absolut forbyder Ægteskabet som Dødssynd — men ingen positiv Religion er selvfølgelig saa consequent som dens Idee, og Kierkegaard maatte saavel i Dogmatiken som i Ethiken nøies med ufuldstændige Paradoxer.

Men det lykkedes ham i ethvert Tilfælde at befæste sin uanseelige «Smule Filosofi» som en Brander til det klodsede Linieskib, der under Navnet Den speculative Dogmatik laa paa Fløien af den Hegelske Flaades Høire, og Følgen var, at Forsoningen mellem den christelige Viden og den christelige Tro gik i Luften.

For at forfølge Seiren udsendte han saa nogen Tid efter i «Smulernes» Kjølvand sin colossale Orlogsmænd «Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift til de filosofiske Smuler, mimisk-pathetisk-dialektisk Sammenskrift, existentielt Indlæg af Johannes Climacus.» Efterskriften var, som man pleier at sige det om Efterskrifter i Kvindebreve, nok saa vigtig og betydelig som det, der gik forud for den; den bestod af 480 Sider i stort Oktav og danner Midtpunktet i Kierkegaards Production.

Den fortsætter «Smulernes» Tankegang. Den affærdiger først det objektive Problem om Christen-

dommens Sandhed. Kierkegaard er selvfølgelig Tænkter nok til at indsee, at det at der har existeret Menigheder, som have tillagt forskellige Følelser og Dogmer Navn af christelige, intet Bevis er for Sandheden af den christelige Religion. Den Grundtvigske Hypotheses Svaghed blotter han paa et Par Sider. Om hele den moderne Religionsvidenskab, om den sammenlignende Mythologi, om de historiske Studier over den ældste christelige Tid, hvilket altsammen netop da begyndte og som i Løbet af en Snes Aar har forandret den hele Opfattelse af Religionens Væsen, har han ingen Anelse. Han havde overhovedet liden eller ingen Sands for det som var i Frembrud og Gry. Istedetfor at berøres af det Vordende, udtømmer han sig i en Strøm af Polemik mod det Forbigangne, mod den Hegelske Religions-speculation, med hvilken et Par Aar derefter intet Menneske mere beskæftigede sig.*) Og saa kommer han da til sit eget, sit afgjørende Problem, det subjective Forhold til Christendommens Sandhed, eller med andre Ord det Spørgsmaal, hvorledes jeg, Johannes Climacus kan blive delagtig i det Gode, kaldet en evig Salighed, som

*) Selv udbryder han etsteds — jeg husker ikke Stedet — triumferende: „Og nu efter 48, hvem tænker nu paa „Systemet“?“ og føler ikke, at netop dette rammer ham.

Christendommen forjætter? Og Svaret lyder: Ved at blive subjectiv.

Der lægges ikke Dølgemaal paa, at Forestillingen om en evig Salighed er den lokkende Bevæggrund som ligger bagved alle de aandelige Anstrengelser, Jeget underkaster sig for at blive i streng Forstand «Subject», og det kan ikke nægtes, at dette udvortes Motiv berøver disse Anstrengelser en betydelig Del af det Fortjenstlige, de ellers kunde have. Det ligger imidlertid ikke blot i den Rigdom af Ideer og Erfaringer der stode til Kierkegaards Raadighed, at 31 Ark af hans Pen, som udelukkende dreie sig om Erhvervelsen af et Gode, der for mangen Læser staaer som et blot mythisk, lade sig læse med levende Interesse. Men det beroer fremfor Alt paa Fremstillingsformen, paa Meddelelsesmaaden.

Det er Stilens uimodstaaelige Nærgaaenhed, der med sin uafbrudte Polemik mod «Speculanterne» giver Bogen en næsten dramatisk Interesse. Hvis en af Shakespeares Clowner havde studeret Hegelsk Filosofi, vilde han have drillet og tiltetgjort dens Tilhængere og Eftersnakkere i dette Sprog. Aldrig er vel «den stundom bedrøvelige Professorskikkelse» bleven maltraiteret paa Prent med mindre Respect for Professorværdigheden. De Ord, der pleie at være absolut forviste fra en filosofisk Discussion, som Nittengryn, Fuglekonger, Pensionister etc., de Ordformer, der

kun forekomme i Børnenes og Clownernes Sprog som f. Ex. «Mænd og Koner,» Anekdoter, der netop da løb rundt i Kjøbenhavn, som f. Ex. Boghandler Soldins: «Rebekka, er det mig som taler?», Vendinger, der ellers undgaaes i Bogsproget som f. Ex.: «hvor Satan skulde der kunne være et Enten-Eller i Metafysiken!» dristige Citater af Holberg, Indblanding af tyske og latinske Ord, Sammenligninger hentede fra de mest dagligdags Fænomener som Sildestimer og Dyrehavsture, det er det Kryderi, hvormed den theologisk-filosofiske Discussion er saa stærkt oplivet, at man vilde kunne nyde selv en endnu mindre nærende Ret, naar den var saa pikant serveret.

Medens de æsthetiske Arbejder udmærkede sig ved Stilens Lidenskabelighed, lede de nys gennemgaaede moralske Afhandlinger under en kunstlet Høitidelighed og Værdighed i Foredraget. Saa originalt Kierkegaards Udtryk for Lidenskab end er, saa affecteret kan hans Pathos klinge. Han havde faaet sit Ideal af pathetisk Stil fra den daarlige gamle danske Bibeloversættelse, hvilken han var for autoritetstroende til ikke at respectere og efterligne, og derfor bruger han i høj Stil Ordformer, som «naturligen», «værdeligen», «haver» og andre hieratiske Udtryk i den Mening, at det klinger pompøst. Ja han ynder i de moralske Afhandlinger en saa stivbenet Stil,

at han f. Ex. lader sin Assessor, efter at have udviklet Doctrinen om at Kvindens væsentlige Skjønhed først kommer med Aarene, gjøre Overgangen til et følgende Afsnit med denne Vending: «Nu forlader jeg den Bedagede, hvis Selskab jeg dog visseligen ikke flyer» — et Afskedsbuk for de gamle Damer og en Slutningsreplik som naar en gammel Kavalier undskylder sin Bortgang med Hjertesukket: Hvor behageligt Selskabet end er, saa maa jeg dog tilforladeligt videre idag.

Johannes Climacus anslaaer en anden Tone.

Den archaistiske Stil passede ikke, hvor det gjaldt at drille og kilde og pirre de dogmatiske Sjæle; de docerende Vise, indtil de nøs og sprang og vred sig og lo og forraadte, at de langt fra at være den rene Tænken kun vare stakkels belæste Spidsborgere, der paa Hegelsk Vis forsonede eller «medierede» de største verdenshistoriske Modsætninger som Hedenskab og Christendom, Religion og Filosofi paa Papiret uden selv at have oplevet det Ringeste, der kunde bringe dem til at kaste sig over paa en af Siderne, da de i Virkeligheden ikke vare blevne til andet end «Skriverkarle i Tjeneste hos en fantastisk Tæknings Stundesløshed». Hør i hvilken Tone han examinerer dem om deres Forhold til denne lovpriste Medieren og Forsonen af Modsætningerne: «Man taler bestandigt om Mediationen og Mediationen; er da Mediationen et Menneske ligesom Peer Degn an-

tager at Imprimatur er det? Hvorledes bærer et Menneske sig ad med at blive noget saadant; læser man sig til denne Værdighed, dette store Filosoficum; eller bortgiver Magistraten den ligesom Klokke- og Gravertjenester? Man forsøge blot paa at indlade sig med disse og andre saadanne skikkelige Spørgsmaal af et skikkeligt Menneske, der jo ogsaa gjerne vilde være Mediationen, naar han kunde blive det paa en lovlig og ærlig Maade, og ikke enten ved at sige ein zwei drei kokolorum eller ved at glemme, at han selv er et eksisterende Menneske, for hvem altsaa det at eksistere er noget Væsentligt og det ethisk-religiøst at eksistere et passende quantum satis. En Speculant vil det maaskee forekomme abgeschmact at spørge saaledes.» (Afls. Eftskr. 146).

Hvilken Formastelse at tiltale en velopdragen Universitetslærd, der selv udtrykte sig i det reneste Professordansk i et saadant Kaudervælsk! at sammenligne en Doctor i Theologien med Peer Degn! at betegne den Hegelske Tredeling og Trilogi som en Børneremse og kalde den Kokolorum! Men der er Humør og det godt Humør i denne Stil, (som da ogsaa er indarrangeret under Recepten eller Existensstadiet «Humør» i Kierkegaards System) og man læser med Nysgjærrighed, hvad en Mand føler Trang til at sige i et saa overgivent og hensynsløst Sprog.

Og dette er: At ethvert Menneske bør blive

«subjectiv», og at dette er den høieste Opgave for Enhver. Paa andet Dansk: at Ingen bør stræbe direkte efter at udrette noget i den udvortes Verden eller klage, hvis en udvortes Virkning af hans Handling udebliver, men blot ville, af yderste Evne i Kraft af Frihed ville det Gode. At være subjectiv vil sige at være individuel, være enkelt; derfor betyder hint Ord «det Gode» i Kierkegaards Mund heller intet Objectivt. Det Gode er selve den Enkeltes Frihed; Broen mellem ham og Omverdenen er ethisk-religiøst seet overhugget. Og saaledes forsøger da Kierkegaard at hævde en afgjørende Modsætning mellem Ethik og Historie. Han henviser enhver Enkelt til sit eget Indre og bliver aldrig træt af at spotte Speculanterne og Speculationen, der over Betragtningen af det Verdenshistoriske efter hans Opfattelse glemme Moral og Inderlighed. Han søger at løsrive det Godes Idee fuldstændigt fra Slægtens kulturhistoriske Formaal, uden hvilke den i Virkeligheden kun er en Abstraction uden Værd. Han indseer ikke, at disse kulturhistoriske Formaal lige saa fuldt omfatte det private Liv og den beskedneste Virksomhed til Bedste for Forældre, Hustru og Børn som det offentlige Liv i Videnskaben, Kunsten eller Staten. Det kommer ham kun an paa Individets fuldkomne Underkastelse i Lydighed under det formentlige (subjective) ethiske Bud, slet ikke paa hvad Resultatet af

denne Lydighed udvortes bliver. Og det er derfor ikke for meget sagt, at hine Munke, som i den ægyptiske Ørken tilbragte deres Tid med at vande tørre Stokke for praktisk at vise den menneskelige Virkens Betydningsløshed overfor den overnaturlige Verden i Grunden virkeliggjøre hans Idéal af ethisk anstrenget Existens.*)

Men ligesaa uethisk som Bestræbelsen for at blive «verdenshistorisk», synes selve Contemplationen af det Verdenshistoriske ham. Den filosofiske Betragtning af Historien er ham moralsk forstaaet kun Tidsspilde, ja den værste Tidsspilde, da den beroer paa et Falsum, det Falsum, at der i Historiens Gang lader sig efterspore en Nødvendighed. Allerede i «Smulerne» stræber han at godtgjøre, at en Historiens Filosofi er umulig, fordi, som han udtrykker sig, intet kan blive til ved Nødvendighed, men kun ved Frihed, saa det Forbigangnes tilsyneladende Nødvendighed er en ren Illusion. I «Efterskriften» slutter sig saa naturligt hertil en Argumentation, der skal godtgjøre det Meningsløse i at betragte Slægtudviklingen som det Højeste og i som Følge deraf at sætte sig det at medvirke til denne Udvikling som Formaal.

Her som overalt hos Kierkegaard kan den moderne Læser ikke undgaae at føle Sorg ved at

*) Smlgn. H. Høffding? Den humane Ethik 101 ff.

characteriseres med det mindeværdige Udbrud: «Jeg gider slet ikke».

Til Indsigelsen imod den historiske Determinisme er det, at Indvendingen mod Generationsudviklingen som det Høieste, det vil sige mod Slægtens kulturhistoriske Formaal som de væsentlige, knytter sig.

«Indvendingen er denne, skriver Kierkegaard med spærret Skrift: hvorledes man, hvis man blot statuerer Generations- eller Slægtsudviklingen, eller dog statuerer den som det Høieste, hvorledes man da forklarer den guddommelige Ødselhed, der bruger den uendelige Skare af Individier i den ene Generation efter den anden for at faae den verdenshistoriske Udvikling i Gang. Det verdenshistoriske Drama gaaer uendelig langsomt frem. Hvorfor haster Gud ikke, dersom det blot er det, han vil? Hvilken udramatisk Langmodighed, eller rettere, hvilken prosaisk og kjedelig Udtværen! Og dersom det blot er det han vil: O Rædsel, tyrannisk at ødsle Myriader af Menneskeliv!» (Afslutt. Efterskr. 115).

Her som saa ofte viser det sig, at de i den positive Religions Mening mest religiøse Aander ere de i almindeligere Forstand mest irreligiøse. Det virkelige Liv, den virkelige Udvikling, Tilstanden, som den er og altid har været, synes den fromme Betragter et Virvar af Rædsel og

Tyranni, og istedenfor med Resignation at bøie sig under Tilværelsen, som den møder os, istedenfor at arbeide paa, at den kan vorde blidere for følgende Slægter, oprøres han mod den factiske Verdensorden og danner sig en fingeret til Erstatning. Som ovenfor argumenterer Kierkegaard ud fra en fast Forudsætning, der ikke prøves, fordi den betragtes som aabenbaret Sandhed. Han opfordrer Filosofen til at forklare, hvorfor Gud ødsler med Individerne, hvorfor Gud ikke haster mere. Hvad om Filosofen svarede ham, at han ikke har modtaget nogen Aabenbaring om Gud og Guds Eremgangsmaade, men at Erfaringen viser ham og enhver Iagttager, at Naturen ødsler med Individerne og at den historiske Udvikling nu eengang ikke synes at rette sig efter vore Ønsker eller have nogen Hast. Ulykken er, at den moderne Videnskabs Naturbegreb er Kierkegaard ganske fremmed og han derfor nødes til at paa-dutte sine Modstandere sit eget theologiske Gudsbegreb.

Denne Mangel paa Naturbegreb kunde spores allerede ved Begyndelsen af hans Forfatterbane paa et Punkt som ovenfor af andre Grunde blev fremhævet, men som nu kan sees i en ny Sammenhæng; jeg tænker paa Kierkegaards Angreb paa Andersens Theori om Geniet. Andersen mente, at Geniet særlig behøvede Pleie, Kierkegaard svarte, at det maatte kunne overvinde enhver Art

Modgang eller Modstand, og Svaret var forklarligt nok i hans Mund. Men i Virkeligheden har den ene af de Stridende ikke mere Ret end den anden. Naturen bærer sig, naar Talen er om Menneskeliv, ganske saaledes ad som med de laveste Dyr- og Plantearter, den udsaaer Tusinder af Spirer, af hvilke det kun ved sammenstødende gunstige Omstændigheders Magt lykkes enkelte af de mest levedygtige at naae til den høieste Blomstring.

Da nu ethvert Blik udefter, til Slægtens Formaal, til det Historiske er den Enkelte forbudt, da den Retning, i hvilken Individets Stræben ledes, alene er indefter, i Inderlighed og til Inderlighed, følger allerede deraf, at der for Kierkegaard ikke gives nogen objectiv Sandhed. Det er umuligt objectivt at bevise Bibelens Sandhed, umuligt objectivt at godtgjøre Bibelgudens Existens.*) Hvad nytter det desuden om En tankeløst og lidenskabsløst og plaprende eller som en Erasmus Montanus i tom Forfængelighed fremsagde objective Sandheder? Var han vel i Sandheden, hvis hans Forhold til disse Sandheder ikke var sandt? Nei uden Tilegnelse, uden Inderlighed gives for en Existerende ikke nogen Sandhed. Paa Forholdet kommer det an. Og «naar blot

*) Jeg betragter Naturen for at finde Gud, jeg seer jo ogsaa Almagt og Visdom, men jeg seer tillige meget Andet som ængster og forstyrrer. Summa summarum heraf bliver den objective Uvished. Joh. Climacus.

dette Forholds Hvorledes er i Sandhed, saa er Individet i Sandhed, selv om det saaledes forholdt sig til Usandheden». (Afls. Eftskr. 146).

Med Rette synes man at kunne indvende, at ved den blot subjective Bestemmelse af Sandheden blive Galskab og Sandhed ikke til at skille ad. Kierkegaard afbøder Indvendingen ved den Bemærkning, at Inderlighedens Udebliven ogsaa er Galskab. Og for at stemple denne fortæller han en Anekdote fra et Sindssygehospital. En Patient i et saadant har isinde at løbe bort og springer rigtigt ud af Vinduet. Han befinder sig nu i Anstaltens Have og er netop klog nok til at betænke, at man rimeligvis vil transportere ham ind igjen, hvis han ikke ved at sige noget uomtvisteligt, objectivt Sandt, tilfulde kan overbevise enhver Mødende om, at hans Forstand er aldeles i Orden. Som han gaaer og tænker over dette, seer han en Keglekugle ligge paa Jorden. Den tager han op, putter den i Lommen paa sit Kjoleskjød og hver Gang den rammer ham bagpaa, siger han: «Bum, Jorden er rund!» Netop dette bliver Anledning til hans Paagribelse. «Men, udraaber Kierkegaard, er da Jorden ikke rund, fordrer Daarekisten endnu et Offer for denne Antagelses Skyld som i hine Tider, da Alle antog den for at være saa flad som en Pandekage?» Nej, men der seer man, hvorlidet Udtalelsen af en objectiv

Sandhed betyder for Individets personlige Stilling til det Sande.

Af Rædsel for dette Extrem styrter Kierkegaard sig da ud i det Modsatte: Subjectiviteten er Sandheden, eller hvis han allerede tvinges til at definere, saa svarer han: Sandheden, den høieste Sandhed for en Existerende, er den objective Uvished, fastholdt i den mest lidenskabelige Inderligheds Tilegnelse. (Afsl. Eftskr. 150). Men denne Definition paa Sandhed er kun en Omskrivning af Tro. Tro er netop Modsigelsen mellem Inderlighedens uendelige Lidenskab og den objective Uvished. Den objective Uvished er de 70,000 Favne Vand, paa hvilke den Troende holder sig oppe, og troer — Paradoxet. Men hvad er Paradoxet? Det er, at den evige Sandhed er bleven til i Tiden, at Gud er bleven til, er født, har voxet o. s. v. (anf. Sted 155).

Der ligger for Kierkegaard den yderste Vægt paa at alt dette troes historisk og udvortes at være skeet. Man skulde troe, at det for en Tænker af denne Rang var ligegyldigt om han havde en saakaldt historisk Christus eller Christus blot som ideal. Selv siger han jo i «Stadierne»: «Hjælper det nu til Troen paa det Store, at man veed det er historisk? Nej slet Intet. Denne Viden hjælper En blot ind i et Sandsebedrag, der bedaares af det Stofagtige. Hvad er det, jeg veed historisk? Det er det Stofagtige. Idealiteten veed jeg ved

mig selv, og veed jeg den ikke ved mig selv, saa veed jeg den slet ikke, al historisk Viden hjælper ikke.»*) Saaledes siger han selv undertiden; men naar han taler saadan, da tænker han kun paa den saakaldte profane Historie; den «hellige» Historie tilhører for ham en anden Verden. Og nu udvikler han paa hundreder og atter hundreder af Sider, hvorledes dette, at Individets evige Salighed afgjøres i Tiden ved Forholdet til noget Historisk, der ydermere kun i Kraft af det Absurde er historisk, skal og bør omdanne Individets hele Liv. En objectiv Sandhed gives der ikke; thi Sandheden er Inderlighed, og da ingen mere lidenskabelig Inderlighed lader sig tænke end den, der hører til at ville lade sit Liv for sin Overbevisning, saa naaer han consequent til Martyriet som Sandhedens egentlige Vidnesbyrd.

Men dette Kriterium turde være et fuldt saa slet som den enkelte Sætnings objective Rigtighed. «Jorden er rund» det kan ganske vist siges af en Gal, men Tusinder af Mormoner have med Heltemod opgivet Aanden som Blodvidner for en af Taabeligheder sammensat Religion. Der eksisterer idealt betragtet ingen Splid mellem det, som i og for sig er sandt, og det, som er Sandhed for mig.

*) Stadier 411, smlgn. Afsl. Efterskr. 246, hvor Sætningen gjentages, og Renan: Etudes d'histoire religieuse 214, hvor samme Tanke er udtrykt.

Thi til noget i og for sig Sandt, som ikke er det for vor Opfattelse, er det Menneskeaanden umuligt at trænge ind. Hvad jeg da ikke kan undlade at tænke uden at min Bevidsthed forstyrres og mit Væsen kommer i Splid med sig selv, det er netop det, der for Menneskeaanden er det i og for sig Sande. Til Paradoxet er der ingen Plads.

For Kierkegaard fyldte det imidlertid snart Horizonten.

XXII.

Jeg brugte det Udtryk, at hans Fornuft var døbt. Det er neppe muligt kortere at betegne det Dogmatiske i hans Analyser. Den forbausende Gave, han besad til stringent og følgerigtig Tænkning, anvendte han udelukkende til at drage correcte Slutninger ud fra sine fixe Forudsætninger, og den Uvillie mod det Dogmatiske, som filosofisk-kritiske Anlæg naturnødvendigt føre med sig, og som han bestandig bar paa, den ledede han, da Autoritetstroen forbød ham at angribe Dogmer, udelukkende over paa det Dogmatiske i Meddelelsesmaaden, hvilket han uafbrudt persiflerer og stempler som et ufeilbarligt Kjendetegn paa Aandløshed og Dumhed. Saaledes gik det til, at han i et saa lidet dogmatisk Foredrag som muligt formede et rent dogmatisk Indhold.

Vil man gjøre sig hans Begrændsning klar,

behøver man blot at fæste Blikket paa hans Forhold dels til Naturen dels til Historien i hans modnere Manddomsaar.

Der udviklede sig hurtigt hos ham det Had til Natur og Naturudvikling, som Kjærligheden til det Paradoxe og Naturstridige avler. Mest eiendommeligt røber dette Had sig i den dogmatiske Afhandling «Begrebet Angst.» Her optræder Kierkegaard som den rene Joseph de Maistre, kun udrustet med en Skarpsindighed og en psykologisk Iagttagelsesgave, for hvilken de Maistre staaer langt tilbage. Midt under dybsindige psykologiske Udviklinger falde de største dogmatiske Cruditeter som Klatter fra hans Pen. Han afgjør her, at Nedstamning fra flere Menneskepar er umulig, at Sproget har en overnaturlig Oprindelse, at Døden er Straf for Synd, at ved Fortærelsen af Kundskabens Frugt «kom Differensen mellem Godt og Ondt ind i Verden, men tillige den sexuelle Forskjellighed som Drift» (2det Oplag 75). Ja han spotter over, at man i vore Dage «bliver sentimental og følsom» ved Tanken om at man ikke mere har Hexeprocesser eller Inquisitionens Baal og Brand. Den Medlidenhed med Sjælen, den Villie til at sikre dens Frelse ved alle Midler, som afstedkom hine strenge Forholdsregler, synes ham langt værdigere, ethisk «af en bedre Bonitet» end «vor oplyste Tids» Medlidenhed med Ofrenes Lidelser, og han lovpriser Augustinus, fordi han

endnu var altfor ubekjendt med den moderne Tids Tolerancebegreb til at nære saa slap en Følelse. «Var det ikke Augustinus, der anbefalede Straffe, ja Livsstraffe mod Kjættere? Mon han manglede Medlidenhed eller mon hans Adfærds Forskjellighed fra vor Tids ikke snarere laa deri, at hans Medlidenhed ikke havde gjort ham feig?» og han sammenligner vor Tids Uvillie mod en Kirke, der besidder og bruger inquisitorisk Magt, med Frygten for «at lade sig skjære og brænde af Lægen», naar det gjælder om at blive helbredt. (Begrebet Angest 126 ff.)

Det undrer En ikke, at den, der kunde gaae saa vidt som til at finde Autodafeer ærværdige, maatte nære en stedse stigende Antipathi mod Naturvidenskaben, der da ogsaa forekom Kierkegaard at være «den allerfædeste» Videnskab af alle. Ikke uden Grund skriver han med udhævede Bogstaver i sin Journal: Al Fordærvelse vil tilsidst komme fra Naturvidenskaberne, al Fordærvelse nemlig for hans positive Tro. Mikroskopets Opdagelse sætter ham i en Tilstand af krampagtig Forbitrelse: «Naar man betragter Mikroskopets Opdagelse som lidt Morskab, lidt Tidsfordriv, kan det være godt nok, men som Alvor er det [hvad troer man: dumt?] uendelig dumt.» Hvis Gud, siger han, gik om med en Stok i Haanden, saa vilde det især gaae ud over dem, der iagttage ved Hjælp af Mikroskopet. At Na-

turforskeren er hyklerisk, røber sig efter hans Opfattelse allerede derved, at «hvis man vilde sige til ham, at ethvert Menneske dog har nok i Samvittigheden og i Luthers lille Katechismus, saa vilde Naturforskeren rynke paa Næsen.» Hvorfor? Fordi han «fornemt vil gjøre Gud til en knibsk Skjønhed, til en Satans Kunstner, som ikke Enhver kan forstaae.» Og denne antinaturvidenskabelige Obscurantisme culminerer i den Vending, at «Naturforskeren bruger Mikroskopet ligesom Lapse bruge Lorgnetten», kun at Frækheden er uendelig potenseret, da han bruger sin Lorgnet «mod Gud» *). Havde Kierkegaard oplevet Darwinismen, kan man desværre være sikker paa at han uden Blik for denne paa alle Naturens og Aandens Omraader orienterende Hypotheses Storhed vilde have været blandt de Ivrigste til at opfinde Vittigheder om Menneskets Nedstamning fra Aben og de andre Par Stikord, som fra Naturforskernes Arbejder ere trængte ud i den theologisk opdragne Hob. Enhver, der i sit eget Sind forgjæves har tumlet med de Tanker og Forestillinger, som hin Hypothese klarer, Enhver, som efter Studiet af Kants «Kritik der Urtheilskraft» har grublet over Naturteleologien uden at kunne slaae sig til Ro ved Kants Besvarelse af det store Problem, har sikkert modtaget den Darwinske Theori ved dens

*) Eft. P. II 738 ff, 743.

Fremkomst som det løsende og befriende Ord, hvorefter han havde smægtet; Kierkegaard omvendt kunde ikke tilegne sig den uden at opgive den Opfattelse af Natur og Historie, hvori han havde fundet alle Gaaders Løsning.

Thi som den obscurantistiske Uvillie mod Naturvidenskaben er hans ene Grændse, saaledes er den fuldkomne Mangel paa Sands for Historiens Udviklingsgang den anden. Han havde jo i sine «Smuler» udviklet, at en Historiens Filosofi var umulig, og dermed var allerede Begrebet om en historisk Udvikling fornegtet. Det kulturhistoriske Fremskridt maatte tilmed allerede af den Grund være ham en Üting, at med Christendommens Indførelse i Verden det Høieste var naaet. Og saaledes havde han i Grunden selv umuliggjort sig det at see historiske Fænomener i deres Forhold til de Forudsætninger, der forberedte dem og i deres indbyrdes Sammenhæng. Dette viser sig i alle hans Domme om store Skribenter, der mangle ethvert literaturhistorisk Grundlag og derfor tidt ere i høieste Grad vildledende og vrang. Selv et saa dybt indgribende historisk Factum som de moderne europæiske Literaturers gradvise Emanicipation fra de bibelske Synsmaader og den kirkelige Aand er han fuldstændigt blind for. Jeg bemærkede ovenfor, at han som Kritiker løsrev sin Gjenstand aldeles fra den historiske Sammenhæng og stillede den paa en Isolerskammel for at

vurdere den; man begriber nu Aarsagen dertil. Han saa ikke de store Strømninger i Literaturens og Kunstens Historie, kun de enkelte isolerede Punkter, der for hans Øie ikke dannede nogen Figur. De store frifødte Aander i de moderne Literaturer maa han enten fordømme eller under-skyde sine egne Synsmaader for at kunne nærme sig dem fortroligt:

Den Schlegelsk-Tieck'ske Shakspeare-Oversæt-telse læser han atter og atter, han forstaaer det Pathe-tiske hos Shakspeare som Faa, men han forstaaer Intet af Renaissancens Aand i ham og udtaler derfor gjentagne Gange sin Forundring over, at denne Digternes Konge aldrig har indladt sig paa at fremstille de egentlig religiøse Collisioner og Kampe. Han har intet Syn paa den Storhed i Shakspeares Aand, der hævede ham saa høit over sin Tidsalders confessionelle og religiøse Bryd-ninger.

Han er udtømmelig i sine Ytringer af Kjær-lighed og Taknemmelighed mod Lessing. Han følte et Slægtskab med denne overlegne Tænker og Digter, mod hvis Natur det stred at udtale sig dogmatisk og docerende, saa længe det, han havde paa Hjærte, lige saa godt lod sig udtrykke som et Spørgsmaal, en Tvivl, en Spøg, en Fabel. Men hvorledes har han ikke i sin Fremstilling vendt op og ned paa Lessings Livsanskuelse, og faaet lige det Modsatte ud af den! I hans Frem-

stilling bliver Lessing til en i dybt Incognito hyllet Selvtænkter, om hvem det bestandig er muligt at antage, at han paa Bunden af sin Sjæl var Christen. Lessing! den aabne, freidige, uforfærdede Lessing! Spinozas Discipel, Mendelssohns Ven, Goethes Lærer! Lessing, hvis evige Ære det er at have kjæmpet Voltaires Kamp i Tydskland uden at have ladet sig henrive af Krigerlidenskaben som Voltaire!

Og Opfattelsens Unøiagtighed gjentager sig i Smaat som i Stort. Lichtenberg forvanskes som Lessing. Han citeres etsteds i «Stadierne» og Citatet skaber ham om: «Gud skabte Mennesket i sit Billede, til Gjengjæld danner Mennesket Gud i sit, siger Lichtenberg»; men i Originalen staaer ikke «til Gjengjæld danner», men «das heisst vermuthlich», hvad der gjør en meget betydelig Forskjel.*) Kierkegaard kan eller vil ikke forstaae at den nyere Literaturs Historie er identisk med dens Frigjørelse fra Traditionens moralske og religiøse Forestillinger.

Af samme Grund er det, at han som ellers ødsler med sin Respect, taler med saa ringe Respect om Goethe, ja i Wolfgang Menzels Stil giver en Art Vrægebillede af ham som umoralsk og irreligiøs. Han lader sin Assessor skrive om ham,

*) Lichtenberg: Verm. Schriften I. 162 smlgn. iøvrigt Feuerbach: Wesen des Christenthums 3die Udg. 151.

at «denne forgudede Heros, der kaldes Kongen i Tankens Rige, mildest talt er Titulær-Konge af Religiositetens evige Rige». Han foreholder ham at han «fornemt smiler af Klopstock, fordi det beskjæftigede denne saa meget, om Meta, hans første Kjærlighed, der havde giftet sig igjen, vilde tilhøre ham i et andet Liv.» Han betænker sig ikke paa at bebreide en Aand som Goethe, at han ikke til sin Død bevarede de bibelsk-mythiske Forestillinger, som indprentedes ham i hans Barndom, at han «trak sig tilbage, hvor det gjaldt om at blive sig selv tro i sin Barndoms Indtryk, hvor det gjaldt, om det saa var indtil Fortvivlelse, med Forsagelse af enhver Fordring paa Livet eller paa en betydningsfuld Existens, at kjæmpe for Forældres dyrebare Erindring, for Troens Fællesskab med Afdøde». Det er ham øiensynligt ufatteligt, at der med Hensyn til overleverede Troessætninger skulde gives nogen høiere Pligt end Pietetens. Han bebreider Goethe, at han ikke har baaret sig ad som han, ikke har stemmet sig imod den hele moderne Culturudvikling istedenfor at blive dens ypperste Bærer siden Renaissancens Dage — han tænker sig Muligheden af, at Goethe kunde have udviklet sig til hvad han blev, ja til mere end hvad han blev, ifald han istedenfor at resumere den tyske Aands hele Udvikling i Lessing og Winckelmann, Bürger og Wieland, Herder og Kant, istedenfor at straaale som det Alt fordunklende

Midtpunkt i det Stjernebillede som dannes af Schiller, Hölderlin, Kleist, Heine og de andre fri-baarne Digteraander, var bleven en Magus som Hamann, en Hellig som Lavater eller en Barde som Klopstock, der alle bleve deres religiøse Barndomsindtryk tro, men hvis Værker nu kun opsøges af Literærhistorikeren som Curiositeter.

Netop lige saa lidet Blik som Kierkegaard havde for den religiøse Bevægelse i Nutiden, lige saa liden Sands havde han for dens politiske Udvikling. Hvad han atter og atter spotter under Navn af «Tidens Fordring», det er ikke blot de Latterligheder, som i alle Tidsaldre pyntes med dette Navn, men selve det moderne Aandsliv. Hans Foragt for Tidens store og smaa Profeter forhindrer ham imidlertid ikke i af og til selv at spaae; han spaaer forkert, og det forhindrer ham atter ikke i at rose sig af sine Spaadømmes Correcethed. Datidens aprioriske Tænkere bekymrede sig ikke stort om et Dementi fra Kjendsgjerningernes vulgære Verden. Hegel selv begyndte jo sin videnskabelige Bane med at forfatte en Dis-pustats om Planeterne, i hvilken han a priori vilde bevise de Keplerske Love og i hvilken han da ogsaa beviste saa klart som at 2 og 2 er 4, at der ikke kunde ligge nogen Planet mellem Jupiter og Mars. Ikke desmindre blev lige i de samme Dage Ceres opdaget af Italieneren Piazzi, uden at Hegel af dette Ulykkestilfælde lod sig lede bort fra sin

videnskabelige Methode. I Kierkegaards Bog om Fru Gyllembourgs «To Tidsaldre», der fremstiller Nutidens politiske Færd som aldeles forpjaattet og intetbetydende, forekomme disse Ord: «Et Oprør vilde i Nutiden være det Utæneligste af Alt; en saadan Kraftytring vilde forekomme Tidens beregnende Forstandighed latterlig».*) Dette skreves i Marts 1846. I Marts 1848, nøiagtigt to Aar efter, hændtes som bekjendt «det Utæneligste af Alt» i Paris, Berlin, Wien, Rom, Ungarn, Polen, Danmark. Lige fuldt roser Kierkegaard senere netop Skriftet om «To Tidsaldre» for at det indeholdt «en Tegning af Fremtiden, hvilken Aaret 48 ikke gjorde til Usandhed».**)

Hin Mangel paa Sands for den historiske Ud-

*) En literær Anmeldelse 70.

***) Om min Forfattervirksomhed S. 11. Synsp. f. min Forfvirkshed S. 48.

Fra selve Aaret 1848 forekommer en i Kierkegaards Mund forbausende Replik: „Skylden for det Hele bærer et indbilsk, halvstuderet, ved Presse-Smigrierier demoraliseret Bourgeois, der i Egenskab af Publicum mente at skulle regjere. Men maaskee aldrig i Historien er det seet, at Nemesis kom saa hurtigt; thi i samme Nu, paa samme Klokkeslet som Bourgeoisiet afgjørende greb efter Magten, reiste 4de Stand sig. Nu skal det rigtignok hedde, at den er den Skyldige, men det er usandt; den er kun det uskyldige Offer, over hvem det kommer til at gaae ud, den bliver skudt ned, forbandet — og det skal være Nødværge.“ (E. P. II. 486.)

vikling blev saaledes til Mangel paa Virkeligheds- sands overfor hans Samtid. Han havde af den moderne Literatur kun studeret Tydsklands, særlig den romantiske Literatur i dens forskellige For- greninger, og naar han kjendte Shakspeare, be- roede det kun paa, at Romantikerne saa ivrigt havde fremdraget og protegeret denne Digter; iøvrigt var England og Frankrig for Kierkegaard to store lukkede Bøger. Han kjendte ikke disse Landes Videnskab, han kjendte endnu mindre deres Romaner; derfor sporede han ikke heller at den nye Tids Psychologi og Ethik i dem brød frem. Psychologierne komme altid langt bag efter Ro- manerne i Fremstillingen af en Tidsalders Livs- anskuelse og Sjælekyndighed. Kierkegaard følte det ikke, at der i Romaner som Auerbachs eller George Sands var udtalt og fremstilt en ny Ver- densanskuelse, i Sammenligning med hvilken den, som kom til Orde i samtidig dansk Literatur, var indskrænket og forældet.

Under denne Mangel paa Forhold til Verden, blev Danmark eller nøiere Kjøbenhavn hans Ver- den. Afsideslevende udviklede han sig til at blive et stort Fænomen i det Afsides. Han delte de dalevende Danskes sædvanlige Overtro paa alt Dansk. Han mente (som han undertiden udtalte det til Prof. Brøchner) at Danmark i Mynster havde Tidsalderens største Prædikant, i Heiberg den største eksisterende Æsthetiker, i Madvig Tidens

første Filolog og hvad han ikke sagde, men undertiden dog ogsaa sagde: i ham den største dalevende Prosaiker, en endda mindre overspændt Antagelse end de andre vare. Saameget er vist, at han var altfor stor for Landet. Snart skulde han med bitter Smerte faae det at føle.

XXIII.

Det var i December 1845. Kierkegaard havde til sin Bogtrykker afleveret det hele Manuscript til «Afsluttende Efterskrift» og Hovedarbeidet i hans Forfatterskab var gjort. Foruden den lange Rækkefølge af de oven omtalte pseudonyme Skrifter havde han endnu forfattet et Antal af atten opbyggelige Taler, som under hans eget Navn udgaves jævnsides med Pseudonymerne. Kierkegaard har med særegen Iver udhævet denne Omstændighed af Frygt for at man skulde ville give det Skinnet af, at han som Forfatter var begyndt som en Art Byronianer og derpaa med Aarene var bleven religiøs. Men vi have allerede seet, hvorledes han fra sin tidligste Ungdom havde stillet sine Aands-gaver til Christendommens Tjeneste. Naar han nu og da havde Anfægtelser, om det ogsaa christeligt talt lod sig forsvare at skrive Afhandlinger som Forførerens Dagbog og Lignende, da beroligede han sig selv ved ligesom til Bod derfor at forfatte opbyggelige Taler. Den geistlige Tales

Form laa ham nær; thi som theologisk Studerende havde han maatte underkaste sig formelige Øvelser og Prøver heri; han beundrede Mynster som Taler, studerede ham og stræbte at overgaae ham, hvad der med hans saa langt skarpere psykologiske Blik ikke faldt ham vanskeligt. Men tilbøielig som han var til selv at kalde sig Christen, og mere søgende i christelig Retning end egentlig sikker paa sin Tro havde han givet de Taler, han udgav, en snarere almindeligt opbyggelig end strengt confessionel Charakter.

Assessor Wilhelm siger i Enten-Eller: «Opbyggelsesskrifter og trykte Prædikener har jeg en Idiosynkrasi imod».*) Selv om man i Almindelighed deler denne Følelse, læser man Kierkegaards opbyggelige Taler med Respect. Der er en ædel, en behersket Sjæl i disse Taler. Det gjør et gribende Indtryk at høre den samme Mand, der formaaede at gjøre sig til den vildeste Lidenskabligheds Tolk, tale saa jævnt, saa afmaalt, saa bekymret til sine Medmennesker og give dem den bedste Trøst, han formaaer, med paa Reisen gennem Livet. Det vækker Ærefrygt at see ham med en saa uforanderlig Fasthed i ethvert af Forordene, ligegyldig for Mængdens Ligegyldighed eller Opmærksomhed, af Hoben udpege «hin Enkelte, hvem han med Glæde og Taknemmelighed

*) Enten-Eller II. 49.

kalder sin Læser». Og det rører selv den, hvem Talen ikke rører, at læse den stereotypet gjentagne Tilegnelse: «Afdøde Michael Pedersen Kierkegaard, forhen Hosekræmmer her i Byen, min Fader, helliges disse Taler».

Det kan ikke nægtes, at selve Talerne have de Mangler, som overhovedet ere fælles for hele den Art Literatur. Det er psykologiske Randsagelser byggede paa en mangelfuld og conventionel Psychologi: der gaaes ud fra at Sjæl og Legeme ere to forskjelligartede Væsener, sammenkoblede i eet Individ; der skildres uafbrudt en overnaturlig Indgriben i Sjælens Liv; der gjøres unaturlige og ofte frugtesløse Anstrengelser for at faae en gammel Bibeloversættelses Udtryk til at stemme med visse bestemte psykiske Tilstande, hvorpaa den bibelske Forfatter maaskee aldrig har tænkt; der gjøres for at bringe bestemte mangetydige Ord til at betyde noget vist Enkelt Anstrengelser, som erindre om sindrige Juristers spidsfindige Lovfortolkning. Jeg henviser som Exempel til Talen om «Pælen i Kjødet.» Dette tvungne Forhold til Bibeltecten hemmer Talens Frihed med Hensyn til den psykologiske Analyse. Den tør som opbyggelig aldrig ophøre at være bibelsk, altsaa aldrig være anvendt Videnskab.

Paa den anden Side tør den som opbyggelig aldrig blive digterisk, aldrig Poesi. Den tør skildre alle Sjælstilstande, men aldrig individuelt,

aldrig med Realitetens fængslende Liv. Da den nu hverken tør være almen som Videnskaben eller individuel som Poesien, saa har den kun en Bastardart af Fremstilling tilbage, den halvt almene, halvt individuelle. Talen skildrer ikke, hvad Uret vil sige, den fremstiller ikke heller en enkelt Forurettets Liv, men den vælger det Mellemliggende at udmale «den Forurettedes» Existens. Man læse f. Ex. Talen om «Bekræftelsen i det indvortes Menneske», hvis forskjellige Afsnit begynde: Betragt ham, den Bekymrede — betragt ham, den Forsøgte — betragt ham, den Begunstigede — og saaledes umuligt kan undgaae commonplaces.

Og dog er der en skarp, streng Stil i disse Taler. Ikke sjeldent naae de glimtvis op i Høide med Kierkegaards pseudonyme Production; ja den iblandt dem, som fører Titlen «Ved Anledningen af en Brudevielse» og som svarer til Afhandlingen om Ægteskabet i Enten-Eller, staaer i sin Helhed ved Adel og Aand betydeligt høiere end det pseudonyme Indlæg.

Med Udgangen af Aaret 1845 havde det hele Forfatterskab da naaet en foreløbig Afslutning.

Det var Slutningen af Christian den 8des Regjering: Adam Homos Tid. Paa Tronen, øverst oppe: Forfængelighed, Dilettanteri, Stædighed og Svaghed. I Aandsaristokratiet: Foragt for den politiske Bevægelse i Mellemlasserne. I Ungdommen: en utaalmodig Trang til politisk Frihed.

Den bedre Del af Pressen frugtesløst oppositionel og nederst nede Kaadheden i «Corsaren». Hvad var «Corsaren»? Det var et Organ af den Art, som dets Venner kalde et Vittighedsblad, dets Uvenner et Smudsblad og som en Tid lang kan være det populære Skandalon i en By. Bladet havde det store Fortrin at være redigeret i frisindet Aand, at være rettet direkte mod Absolutismens Parykvæsen og Autoritetstro, og havde deri en lignende Undskyldning for sine Udskeielser som f. Ex. Rocheforts «Lanterne» havde for sine under Oppositionen mod det andet Keiserdømme i Frankrig. Bladet var illustreret. Det drillede den ene Dag Majestæten og bragte den næste Dag Karrikaturtegninger af de Privatmænd, Redaktionen vilde tillivs. Nogen sand Alvor laa der ikke bag Vittigheden saa lidt som nogen dybere Frihedsbegeistring bag Oppositionen, men Bladet skaffede Luft, gjorde Plads og indjog i hin Tid, da man endnu skjælvede for «at komme i Avisen,» den herskende Spidsborgerlighed en gavnlig Skræk. Dets Vittighed var mange Gange bidende og morsom, dets Pathos næsten altid affecteret og hul. Det var især ved sine Portrættegninger en Magt; det blev læst overalt, holdt af Portneren og læst af Herskabet.

Det var som sagt i December 45. Kierkegaards første Trang til Productivitet var udtømt. Hint første Factum «der gjorde ham til Digter»,

havde fremkaldt den hele Række af Værker, det blev Anledning til; han havde overfor det Sokratiske-Græske, der havde været hans tidligste videnskabelige Interesse, skarpt fremstillet det Christeligt-Paradoxe, hvortil han først og sidst var knyttet, og han havde under sin Productions voldsomme og passionerede Allegro søgt aandelig Hvile i de opbyggelige Talers rolige og milde Adagio-Takt. Nu var Øieblikket kommet, da han vilde vise Verden, at det var ham Alvor med det Religløse, at han ikke var den «interessante og pikante Forfatter», som Publicum antog Enten-Ellers Ophavsmand for, at han ikke søgte Opsigt eller Jav — nu vilde han blive Præst, helst etstedsovre paa den jydsk Hede, i den yderste Ensomhed, hvor Kirken om Søndagen kun besøgtes af et Par enkelte Tilhørere. Med sit Forfatterskab var han tilende. Hvad han havde paa Hjærtet, havde han faaet sagt.*)

Da hændte det, at P. L. Møllers Tidsskrift «Gæa» i en literær Correspondance bragte en krænkende Anmeldelse af det da lige udkomne Værk «Stadier paa Livets Vei». Det var en letfærdig og uhæderlig Artikel; letfærdig, fordi dens Forfatter ikke havde gjort nogetsomhelst Forsøg paa at sætte sig ind i hvad han skrev om, uhæderlig, fordi den (under Skin af at værdsætte

*) Synsp. f. min Forfvirksh. 66. E. P. II. 334 ff.

Kierkegaards Forfatterskab) som den Art Artikler pleje, forholdt sig til Gadesladderer om hans Privatliv, beskyldte Dagbogens Helt for «at lægge sin Forlovede paa den experimentale Pinebænk, dissekere hende i levende Live, pine Sjælen draabevis ud af hende», altsammen Beskyldninger, som vare de staaende mod Kierkegaard selv.

Kierkegaard, som altid led af en brændende Lyst til at replicere, naar han blev angrebet, lod sig henrive til et haanligt og bidende Svar, som sluttede med at betegne nogle Enkeltheder i P. L. Møllers Artikel som «et af disse væmmelige Corsar-Angreb paa fredelige, respectable Mænd», og som i Henhold til et (i og for sig paalideligt) Rygte om P. L. Møllers Medarbejderskab ved «Corsaren» udtalte Ønsket om at maatte blive udskjældt i dette Blad, der hidtil i høie Toner havde rost de Kierkegaardske Pseudonymer, ja betegnet Victor Eremita som den, der «aldrig dør.» Artiklen kalder dette en Beskjæmmelse og Tort, der er viist Pseudonymernes Digter, og erklærer, at det er «haardt for en stakkels Forfatter at staae saaledes udpeget, at han er den eneste, der ikke udskjældes i Corsaren.» Denne Artikel undertegnede han Frater Taciturnus og trak derved uklogt og uheldigt sin Pseudonym fra den stille Verden, hvori han maatte tænkes at leve, ud i Dagslyset.

Saa fulgte Feiden Goldschmidt contra Kirke-

gaard. Corsarens Redaktør følte sig forpligtet til at optage Handsken paa sin Medarbeiders og egne Vegne. Kierkegaard, der som Autoritetens trofaste Tjener og Soldat maatte ansee Corsaren for et aldeles vederstyggeligt Fænomen, har øiensynlig troet at tilføie denne et dræbende Slag med sin Artikel. Han har tænkt sig, at Goldschmidt, der havde udtalt sig offentlig som hans største Beundrer, umuligt kunde være bekjendt nu at svare ham med Haan, ligesaa umuligt kunde vedblive at rose ham, ikke heller kunde tie til Udfordringen uden at miste sin Prestige, kort sagt maattetumle bag over ved Slaget. Som kyndig Polemiker gik Goldschmidt imidlertid uden om alle de Skandser, Kierkegaard havde opført, gik udenom sin Ros, udenom hans Bøger, hans Vid, hans Verdensanskuelse o. s. v. og lige løs paa hans private Person. Han satte ham i Bladet, som han stod og gik paa Gaden, med de tynde Ben, med de ulige lange Benklæder, den spinkle Skikkelse og Paraplyen under Armen, han lod ham tegne, ridende paa Ryggen af et Pigebarn, som Frater Taciturnus, der «trainerer» sin Pige, og nu fulgte et Par Maaneder igjennem i «Corsaren» velskrevne Smaa-Artikler om de Kierkegaardske Pseudonymer, i hvilke Goldschmidt med stor Behændighed benyttede de forskjellige Blottelser, hans Modstander havde givet sig. Kierkegaard havde fuldstændigt forregnet sig, hvis han havde stolet paa, at hans

Charakter skulde indgyde Goldschmidt Respect; end ikke det Hensyn, at «Corsaren» her stod overfor Danmarks betydeligste dalevende Prosaforfatter, siden Holberg overhovedet den betydeligste, Danmark havde frembragt, synes at være kommen i Betragtning.

Det var ikke heldigt for Kierkegaard at han havde sat sin Artikel i Bladet «Fædrelandet», der længe havde seet skjævt til sin yngre og heldigere Collega og som med Glæde optog en Artikel mod den langt mere læste »Corsar».*)

Men Goldschmidts Situation var dog langt mindre misundelsesværdig. Det er en dum Ting at udskjælde en Mand, man umiddelbart forinden har rost, og tilmed paa hans egen Bestilling, og det er en styg Ting at aftegne en sjælden Mand i Karrikatur og give Egenhederne i hans Ydre og hans Dragt til Pris for deres Latter, der altid lee med Spasmageren og af den aandelige Fornemhed.

Seer man herpaa med vor Tids Betragtning af Sligt, da synes den hele Sag ganske vist neppe

*) Corsaren havde naaet en saa enorm, for Landet uproportioneret Udbredelse, at Alle vaandede sig under dette Tyranni. Og paa „Fædrelandets“ Kontor var det længst Dommen: der maa gjøres Noget Da handlede jeg; det var den største Tjeneste, jeg i det Øieblik kunde gjøre „Fædrelandet“, Gjødwad kom ilende op til mig for at faae Artiklen og stod hos mig, mens jeg skrev det Sidste. (E. P. II. 314).

værd at nævne. Offentlige Personer ere nutildags saa vante til at udskjældes i den saakaldte seriøse Presse, at Saadant betragtes som en Sag af, den mindst mulige Vigtighed. Fremragende Mænd ere saa vante til at angribes og latterliggjøres i Smudsbladene, at Ingen græmmer sig over den Virksomhed, som udfoldes af

Hr. Gjennemrakker

Hr. Æreløs, Hr. Lus, Hr. Usseldom

Hr. Galdegul med fleer af disse Ravne,

Der leve af Nationens bedste Navne.*)

Dengang synes imidlertid «Corsaren» at have havt mindst den Magt, som i vore Dage den herskende quasi-seriøse Presse. Saaledes sees det f. Ex. af Baron Rosenkrantz's efterladte Papirer, at «Corsaren» kunde næsten tilintetgjøre en Mands Carriere. At Kierkegaard kom i «Corsaren» og paa en behændig Maade, det blev en Begivenhed for ham. At «Corsaren» dreiede Byens Stemning imod ham, det blev en af hine faa Erfaringer, paa hvilke han tærede Aar af sit Liv, uden nogensinde at udtømme al den Bitterhed og Lærdom, der laa i dem. Han, der var som et Æg uden Skal, modtagelig for det ringeste Rids eller Tryk, følte som et Knivstik i Hjertet. Han søgte først at slaae Sagen hen for sig selv, ligesom det lykkedes

*) Adam Homo, 9de Sang.

ham at slaae den hen, naar han talte om den med Andre, men hans Sjæl lukkede sig sammen over dette nye Indtryk, som visse Planteblade lukke sig om et Insekt, og nu begyndte en indre Forarbeiden af Indtrykket, en formelig Behandlingsproces, som kun havde sit Sidestykke i den Bearbejdelse, han havde underkastet Forholdet til sin Ungdomsforlovede; hans Sind blev atter productivt, det havde paany modtaget et af hine i og for sig uanseelige og vulgære Virkelighedselementer, det behøvede for deraf at spinde de kosteligste Tankestoffer.

Først blev selve dette nye Factum i hans Liv optrævlet, Traad for Traad, dreiet og vendt fra alle Sider. Dagbogsoptegnelserne derom udgjøre ikke mindre end en Snes forskjellige Artikler, der tilsammen fylde over 200 trykte Sider. Den, hvem det undrer, bør betænke, at dette i Virkeligheden var det første Mærkelige, Kierkegaard siden Begyndelsen af sit Forfatterskab havde oplevet i udvortes Forstand. Han levede som en Eremit; han skrev fra Morgen til Aften uden anden Rast end den, han fik paa Kjøreture og Spadsereture, som han ovenikjøbet brugte til at udarbejde sine Skrifter i Hovedet; han oplevede end ikke saameget som en Anmeldelse af en af sine Bøger, eller rettere han oplevede een, Heibergs jaskede Bedømmelse af Enten-Eller, og den skylde vi da heller ikke mindre end en lang Række projecterede

og tildels udførte Bladartikler, samt alle de bedste Afsnit af «Førord». I et paa Begivenheder nødvendigvis saa fattigt Liv gjorde «Corsarens» Karrikaturtegninger og den Stemning, de fremkaldte, Epoche.

Kierkegaard havde staaet paa Nippet til at nedlægge sin Pen for at tye ud paa Landet som Landsbypræst. Han havde følt sig tilmode som den, der har sagt, hvad det var hans Agt og hans Opgave at sige. Nu vaagnede en ny Productivitet i hans Sjæl. Da han som Begynder endnu var uvis over sin Begavelse og sine Formaal, var et «Factum» indtraadt i hans Liv og dette Factum havde gjort ham til Digter. Nu da han havde gennemløbet Digterstadiet paa sin Bane, indtraadte der et nyt Factum, og det viste sig at være netop den ydre Befrugtning, han behøvede, for at bryde sig en ny Bane som christelig Skribent.

XXIV.

Jeg har skildret hans Liv paa Gader og Stræder, fortalt, hvorledes han var kjendt som den sært udseende store Forfatter. Man maatte, selv naar man ikke kjendte ham, lægge Mærke til hans Blik. Det var ualmindelig udtrykfuldt. Han pleiede allerede i Afstand at signalisere ad sine Bekjendte med en lille hilsende Bevægelse af Øiet, men han formaaede med dette Blik, der snart kunde

være mildt og kjærligt, snart æggende og tirrende, ogsaa at bringe enhver ham ubekjendt Forbigaaende til at see paa sig. Det morede ham saaledes «at sætte sig i rapport» til enhver Fremmed, at faae ethvert Barn, han mødte, til at smile, enhver Voxen til ved et Gjenblik at røbe, hvad der psykisk foregik i ham; kort sagt, han gjorde psykologiske Studier paa Gaden, selv naar han ikke, som han havde for Skik, knyttede Samtale med en af sine mangfoldige Kjendinger.

Den bevidste Hensigt med denne Levevis var, som ovenfor berørt, en religiøs, den at udslette Indtrykket af sin Betydning ved at forvandle sig til et ganske dagligdags Fænomen. Atter og atter kommer Kierkegaard tilbage til det Sted i Bjergprædikenen: «Naar Du faster, da salv dit Hoved og toe dit Ansigt, at Menneskene ikke skulle see Dig faste», i hvilket han finder Skjultheden, Mystificationen, den teleologiske Suspension af det Ethiske foreskrevet — et Skriftsted, der ogsaa fandtes stærkt understreget i hans Exemplar af det nye Testamente. Atter og atter kommer han fremdeles tilbage til en Replik af Henrik den 4de hos Shakspeare, der synes ham at indeholde Formelen for den Leveklogskab, han var for stolt til at ville anvende:

Kongen (til Prinds Henrik):

Hvis jeg saaledes havde ødslet

Med min Fremtræden, hvis jeg havde strøifet

Saaledes om paa Gade, Torv og Stræde,
 Tilfals, godtkjøbs for alskens ringe Selskab —
 Den Folkemening, som mig hjalp paa Tronen,
 Vist havde holdt sig tro til Tronens Eier
 Og ladet mig i hæderløs Forvisning
 Som En, der Intet er og Intet lover;
 Men da jeg sjeldent saaes, jeg blev beundret
 Som en Komet, hvergang jeg viste mig.

Det er denne Replik som bestandig foresvævede Kierkegaard og hvis Grundtanke var afgjørende for hans Indretning af sin daglige Existens.*) Han havde altid havt Følelsen af at være Gjenstand for den offentlige Opmærksomhed, sikkert i langt høiere Grad end han var det. Alt eftersom han mere og mere spandt sig ind i sine egne Tanker og betragtede sin Virksomhed som det vigtigste eller rettere det eneste vigtige, der skete i Danmark, forestilte han sig, at Alles Øjne hvilede paa ham. Han indbildte sig da, at han ved at gaae paa Østergade i alskens, lidet anseet Selskab, ved af og til at vise sig i Theatret, opnaaede at gjælde for en Dagdriver og Flaneur, og nu nød han med sit Sinds sygelige Trang til at tage sig et styrkende Bad i Foragt, «i en næsten besat Ovenudhed», at Bedraget lykkedes saa godt, og

*) Smlg. E. P. I. 428 II. 404. Bladartikler 167. Indøvelse i Christendom 48, 49, 66, 67. Synsp. for min Forfattervirks. 36 ff.

at han blev anseet for en pikant Skribent uden Alvor.

Og nu da han virkelig var bleven meget omtalt, omtalt i Kredse og Klasser, der aldrig før havde hørt hans Navn, nu troede han i Alles Øjne at læse Corsarspotten over sit underlige Ydre, sin Skjævhed, sine ulige lange Benklæder og sine tynde Ben. Sikkert mangen god Gang med Urette. I sine Papirer (II. 408) nedskriver han f. Ex. som Bevis paa Corsarens demoraliserende Indvirkning paa Skoleungdommen en Notits om, hvorledes daværende Lieutenant Barth af Husarerne, der har mødt ham med sin lille Søn ved Haanden, har hilst ham saa artigt, at Drengen, hvis han ikke vidste, hvem han var, nødvendigvis maatte faae den Forestilling, at han var noget Overordentligt. «Men Drengen kjendte mig aabenbart, han var en Læser af Corsaren.» Hr. cand. polyt. I. C. Barth, som er den her mente Søn af Lieutenant Barth, har selv meddelt mig, at han aldrig veed at have hørt Tale om Corsaren som Barn og fra sin tidlige Ungdom af omvendt nærede en levende Beundring for Kierkegaard. Barnet har sandsynligvis stirret paa den fremmede Mand, hvem Faderen hilste, og Kierkegaard har seet Corsarhaan i Blikket. Men var hans Mistænksomhed her end overdreven og selvplagende, han havde ikke Uret i at ansee den offentlige Stemning imod sig for forandret siden Corsarens Latterliggjørelse af hans Person.

Thi Corsarens Anfald var Signalet for Alt, hvad der levede af skjult Uvillie imod ham, til at vove sig frem, og der findes altid megen skjult Uvillie, meget privat Had, megen Misundelse imod en betydelig Mand. Fra at have været den fornemme, forbeholdne Forfatter, «der stod uden Plet, uden det mindste Stænk, hvem Ingen hidtil havde vovet at angribe eller endog blot at røre ved», (E. P. II. 314) forvandlede Kierkegaard til en halvkomisk, halvgal Personnage, der løb igjennem Byen paa et Par latterligt tynde, latterligt paa-klædte Ben, fra hvem derfor den, der frygtede for selv at komme i Gabestokken, trak sig tilbage. Adam Homo vilde jo nu engang saa nødig i Corsaren og maatte frygte for, at selv hans Børn copierede den i en Huscorsar. (Adam Homo 9de Sang). For anden Gang i sit Liv var Kierkegaard kommen paa Kant med Folkesnakken i Kjøbenhavn og Indtrykket var ikke svagere end den første.

Den umiddelbare Virkning af Corsarangrebene var hans Beslutning at vedblive med at være Forfatter. «Det havde bestandig været min Hensigt at ende min anstrengende Forfatter-Arbeiden med en stille glemt Afsidshed i Præstegaarden paa Landet Nu antager jeg, at det er mit Kald at blive paa den mig anviste Plads. (E. P. II. 301).

Men saa begyndte Grubleriet over selve Be-

givenheden. Alle dens forskellige Momenter bleve, som i sin Tid Forlovelseshistoriens, dragne frem et for et.

Der var først den Uret, som var skeet ham. Som alle med lidenskabelig Retssands udrustede Mennesker kunde Kierkegaard allerede af ethiske Grunde ikke finde sig i at taale Uret; den af ham selv anpriste Resignation forsvandt for den simple, sunde Følelse: der bør ikke skee Uret, ikke engang mod mig selv. Og der var gjort ham Uret, han følte det, man misbrugte Landets Lidenhed til at pine ham som et Bytte, hvem enhver Udvei var spærret. «Jeg lider formelig Uret herhjemme, fordi min hele Productivitet ikke egentlig kan tage sig ud paa saa lille et Theater, medens en taabelig og nysgjærrig og misundelig og trodsig Samtid i Grunden vil tvinge mig, fordi de mene, at jeg nu engang er bunden ved Sprogets Grændser.» (E. P. II 427). Det blev klarere og klarere for ham, at det i et lille Folk kun var muligt at føre en nogenledes menne-skeværdig og lykkelig Existens, naar man var saa lidt optrædende som muligt. I saadanne Øieblikke sagde han til sig selv (E. P. II. 301): «Dit Liv er i Grunden forspildt, Du er endeligen bleven til Noget . . . og i Danmark lever man kun lykkeligt, naar man er Ingenting», eller med en anden Variation (E. P. II. 430): «Kjøbenhavn er den behageligste By, man kan tænke

sig at leve i for Enhver, der er Ingenting eller endnu mindre». Det gik op for ham, hvad hans eget Liv ikke tidligere personlig havde vist ham, at der i smaa Samfund finder en Art Sammensværgelse Sted af Middelmaadighederne mod den Selvstændige, der ikke vil antage de Andres Mening, men er saa fræk at ville lære dem Noget: «I Grunden er Forholdet det, at de Fleste have en skjult Forestilling om, at jeg dog nok er Manden, men de tænke som saa: naar vi Alle blive enige om at drille ham, saa maa han dog give Kjøb. En saadan negativ Conspiration er kun tænkelig i et lille Land. . . . Det var dog muligt, at jeg trods al min Ringhed for Gud. . . . var for mit Folk «en Gave fra Guden»; Gud veed, de have behandlet mig maadelig nok, ja mishandlet mig, som Børn mishandle en kostbar Foræring». Og jo mere han grubler derover, des dybere føler han Urettens Braad; thi hvorfor har han lidt den, hvorfor er han givet til Pris som et Offer for Mængdens Latter? Fordi han udæskede det Slette og fordi dette Skridt var «lidt for høit, lidt for høimodigt til at passe ind i den herskende Middelmaadighed» og, ubekjendt som han er med den Medfart de store fremmede Forfattere i dette Aarhundrede (en Shelley, en George Sand, en Hugo) have lidt, udraaber han i Følelsen af sin Sags Renhed: «Man skal neppe

i noget andet Lands Literatur vise en Forfatter, der har oplevet dette.» (E. P. II. 314).

Saa var der denne Urets særegne Art: at det var umuligt at bekjæmpe og beseire den. Han havde visselig Tillid til sine Evner trods Nogen, han havde, som han selv siger, aldrig tvivlet paa, at om han satte sig det Dumdrigtigste for, det jo skulde lykkes for ham, han havde hidtil udrettet det næsten Utrolige, i fire Aar udfoldet en Forfattervirksomhed, hvortil en dansk Forfatter ordentligvis vilde behøve tyve, havde med Pennen i Haanden overvundet sit Legemes Sygelighed og sin Sjæls Tungsind, havde bragt Filosofer og Theologer til Taushed og havde, da Heiberg, den i dansk Literatur almægtige Overdommer, stillede sig paa hans Vei, pustet ham til Side som en Sæbeboble — og nu strandede han her paa det Upersonlige, Anonyme, Ansvarsløse, Allestedsnærværende, som han ikke kunde faae Ram paa, fordi dets Navn var Legio eller Mængde — Pressen. Saaledes kom han til praktisk at lære en af Formerne for den moderne Upersonlighed og Uansvarlighed at kjende, som han ikke tidligere havde studeret, Hovedformen derfor, og hans Lidenskab for Kategorien «den Enkelte» fik et nyt Høitryk. Han skriver: «Journallitteraturens Tyranni er det usleste, det ringeste af alle Tyrannier. . . . Hvis man vil tænke sig en saa eminent polemisk Forfatter, som

endnu aldrig har existeret, og sætte ham overfor en Journal, han maa tabe, medmindre han selv igjen vil udgive et Blad, og i saa Fald har han da ogsaa tabt, forsaavidt han fra at være Forfatter er sunken ned til at blive Journalist. Altsaa Striden begynder: hin eminente Polemiker slaaer til, og det undgaaer ikke Journalisten selv, at Slaget er dræbende og afgjørende. Journalistens Smule Tilsvar viser, hvilken Uendelighedens svælgende Afstand der er imellem dem. Imidlertid er Journalisten ganske tryg, han rai-sonnerer saaledes: en Forfatter kan ikke være bekjendt idelig at vende tilbage til den samme Sag, og saa holder han altsaa op — saa begynder jeg. Jeg holder nu ved hver Aften eller hver ottende Dags Aften, det skal nok sætte sig fast.»

Ikke blot altsaa, at den Uret, der var skeet ham, var stor, var enestaaende, men den var saa mægtig, at den ikke lod sig bekjæmpe af den, der ellers følte sig stærk som ingen Anden. Og hertil kom saa endnu det Moment, at han heller ikke kunde bekjæmpe den ved Andres Hjælp. Hvorfor? Fordi der Ingen var, der hjalp ham. Forunderligt for ham at betænke! Medens, som han aldrig bliver kjed af at sige det til sig selv, «Enhver af de Dannede, ubetinget Enhver i privat Samtale var af den Mening, at det med Corsaren var utaaleligt», iagttage Vennerne «den

dybeste Taushed» fra det Øieblik af, da han paa de Andres Vegne havde handlet. (E. P. II. 313, 315). Saa lidet havde Kierkegaard udvortes erfaret, at han først i sit 34te Aar oplevede det at blive grundigt ladet i Stikken under en hæderlig og Alle til Gode kommende Feide — og Indtrykket heraf var mægtigt. Men det potenseredes endog; thi ikke nok med at man tav, nei, som han atter og atter kommer tilbage til, man udledte selve hans Handling af Forfængelighed og Hovmod, betragtede den halvt som en Urimelighed, halvt som et Vigtigmageri, og opnaaede saaledes, istedenfor at dømme sig selv, endog at faae en Leilighed til at dømme ham og hans Handling. Det var altsaa Verdens Gang: først den Dom: der bør handles; saa Taushed, naar den Lidelse, som følger den gode, verdsligt ukloge Handling, kommer; saa tilsidst den Dom: han handlede kun af Hovmod, han ligger, som han har redet; lad ham hjælpe sig selv. — Almindeliggjorde man det enkelte Tilfælde, lod en hel christeligt pessimistisk Verdensanskuelse sig construere derover. Og større og større Proportioner antog Sagen for hans Blik. Idet han saa den under sit iagttagende Øie som under et Mikroskop, underkastedes den samme Forvandling, som de Kunstværker undergik, han vilde kritisere. Sagens indre Forhold bevaredes, men de antog overnaturlig Stør-

relse, og alle Sagens Forhold udadtil, til Omverdenen forrykkedes fuldstændigt ved det gigantiske Omfang, Begivenheden for hans Øie fik.

Først og fremmest omdannedes «Corsaren» for hans Blik.

Den var «den literære Foragteligheds Presse, der havde naaet en frygtelig, uproportioneret Udbredelse»; den var som «Skjøge-Literatur» «Op-løsningens Fænomen i Danmark», den var «Danmarks indre Ulykke, egentlig dets eneste». Hvad gjorde den da? Den øvede «Afskyeligheder»: den angrebne Mand holdt sig maaskee stolt opreist, men Hustruen led, Barnet døde den Krænkelse, at høre Faderen afskyeligt omtalt. Han har seet «som man taler om den Druknendes Blik, dette næsten brystne Blik fra en Ulykkelig, der forgjæves anraaber Slagteren om Retfærdighed, forgjæves, han var ofret, ofret til med sin Lidelse at pirre — forbarmende Gud! — at pirre Latteren». Han har seet «Graven lukkes over En, som denne Presse har myrdet».*)

Derfor vilde han have skammet sig ved ikke at handle, «medens en saa uproportioneret Presse-Nederdrægtighed vistnok lagde Mennesker i Graven, krænkede og forbitrede om ikke altid de Angrebne, saa dog deres Hustruer, Børn, Slægt-

*) Om min Forfirksh. 11. E. P. II. 324, 309, 301 ff. Synsp. f. m. F. 44 ff.

ninge og Nærmeste, trængte sig besmittende ind i Alt, selv i de inderligste Privatlivets Forhold, selv i Skolelivets Hemmelighed, selv i Kirkens Helligdom, udspyede Løgn, Bagvaskelse, Frækhed, Drengestreger: Alt i fordærvelige Lidenskabers og ussel Pengebegjærigheds Tjeneste». Som man seer er Corsaren nær ved at blive Antichrist.

Begriber man da nu, at han har kastet sig imod den? Idet han skuer tilbage paa sin Handling voxer den for ham efter samme Maalestok som Corsarens Frygtelighed. Almindeligt menneskeligt Mod kunde ikke forslaae dertil. Maalt med den blot humane Morals Maalestok tager en saadan Handling sig ud som Raseri, men den Christne, som seer den Frivillighed, hvormed her Lidelsen og Forfølgelsen er overtaget, kjender, at denne Gjerning bærer den paradoxe Christendoms Mærke. For de Samtidige, siger han, maatte det, at han «frivilligt har udsat sig for alt dette, styrtet sig deri» staae «som en Art Afsindighed» og han fortsætter: «aah ja, saaledes have vistnok ogsaa de Samtidige dømt om hin Romer, der gjorde sit udødelige Spring for at frelse Fødelandet; en Art Afsindighed, aah ja, og endnu engang aah ja, thi det var dialektisk nøiagtigt christelig Selvfornægtelse». Det var en Velgjerning som «af dem, for hvis Skyld jeg udsatte mig saaledes, blev lønnet — som en Kjærligheds-Gjerning gjerne

lønnes i Verden, og som ved Hjælp af denne Løn blev en sand christelig Kjærligheds-Gjerning.»*)

Saaledes ere vi da naaede til Horatius Cocles's Selvofring for Romerstaten og til den christelige Selvopofring for at redde en lille moderne Stat fra dens eneste indre Ulykke, Alt sammen udfra hin Dagbladsartikel mod Corsaren. Den er Alt dette, det vil sige: den betyder for ham Alt dette.

Fra nu af modificeres hans Grundopfattelse af Christendommens Væsen langsomt. Hidtil havde han bestandig nærmest opfattet Christendommen fra den intellectuelle Side; den var ham det for Forstanden Paradoxe. Nu trænges denne intellectuelle Side mere og mere tilbage for den passionelle. Christendommens theoretiske Væsen, der havde opfyldt den første Periode af hans religiøse Skribentvirksomhed, interesserer ham fra nu af mindre end dens praktiske Charakter. Paradoxet viger for Passionen. At være Christen er fra nu af Martyriet.

XXV.

Den dybe Pessimisme med Hensyn til Opfattelsen af Jordelivet, der, som Schopenhauer rigtig har følt, lige siden Christendommens første

*) Synsp. f. m. F. 45 Om min Forfv. 11.

historiske Optræden ved sin skjærende Sandhed har vundet den saa mange Tilhængere, betager helt hans Sind. Denne Pessimisme, som er et af Christendommens sandeste Elementer uden derfor selv at være den hele Sandhed, forkynder han fra nu af med en Energi og en Høihed, som ikke fandtes hos ham i hans første Periode. Han seer Livet som Lidelsernes Bane for den, der vidner om Sandhed. «Verden bliver i Grunden altid lige klog og lige dum. Naar saa en Mand misforstaaet, forhaant, forfulgt, bespottet af sin Samtid, har kjæmpet for en Sandhed, saa opdager den næste Generation, at han var stor og beundrer ham. Og dersom der saa i den næste Generation er en Begeistret, der virkelig forstaaer hin Afdøde . . . saa bliver denne Begeistrede igjen forfulgt, bespottet, ringeagtet.»

Han føler det selv, hvor stor Betydning Karrieringen af hans Person har havt for Udviklingen af denne Livsbetragtning hos ham: «Den, som fra Barn af har havt en polemisk Forestilling om Tilværelsen og nu i den sidste Tid en føie Stund været paa første Pleie i Corsaren, han kan ansees for at have gode Forudsætninger i Forhold til Tiden». Sit eget Martyrium bestemmer han saaledes «det at være Geni i en Kjøbstad», og 1848 skriver han: «Der vil igjen kræves Blod, men ikke de i tusindvis ihjel-

slagne Slagtofres, nei det kostbarere Blod, de Enkeltes — Martyrernes».*)

Det lader sig med fuldkommen Tydelighed forfølge, at paa samme Maade, som Kierkegaard fra først af danner sig sit Begreb om Troens Tilstand udfra sin Ungdoms personlige Krise med dens formentlig nødtvungne Forpligtelse til at gjøre Uret i verdslig Forstand, til at forstille sig og tie, saaledes former han nu bestemtere sit Begreb om Christendom og christeligt Martyrium, der fra den Tid af altid defineres som det at blive bespottet, udgrint, forfulgt, bespyttet, ud fra det Grundlag at være bleven karrikeret i Corsaren. Som han efter Opløsningen af Forholdet til sin Elskede øinede den ofrende Abraham lige overfor sig, saaledes seer han nu efter Opløsningen af Forholdet til det kjøbenhavnske Publicum den lidende Christus's Spor foran sig og sætter sine Fødder i disse Spor. Gjennem sit Forhold til Kjøbenhavn og Corsaren forstod han først indtrængende Christi Liv.

De Opbyggelsesskrifter, han nu udgiver, staae alle høit over hin tidligste Række af opbyggelige Taler, der fulgte med det første Hold pseudonyme Skrifter. Det Dæmpede og Bløde laa ikke for ham; med den stærkere og strengere Opfattelse af Livet fik han alle sine Kræfter igjen. I «Kjærlighedens Gjerninger» nedlagde han hvad der fandtes i

*) Synsp. f. m. F. 77 E. P. II. 480.

hans Sjæl af dyb Medlidenhed med den faldne Slægt og af kraftig Lægedom for de Ulykkelige og de Slappe. Denne Bog er Orgelet i den store Concert af hans Værker. Her skildrer han (I. 95) den «Kjærlighed til Næsten», som laa bag ved hans Levevis paa alfar Vei. «Det er langt lettere og langt bekvemmere at liste sig gennem Livet ved at leve i fornem Tilbagetrukkethed, hvis man er en Fornem, eller i ubemærket Stilhed, hvis man er en Ringe, ja man kan synes at udrette mere ved denne listende Levemaade, fordi man nemlig udsætter sig for meget mindre Modstand.» Men det gjælder, siger han, ikke om at undgaa Modstand, men om at elske Næsten. Han mindes ogsaa her Corsaren: «O der gives Forbrydelser, som Verden ikke kalder Forbrydelser, som den lønner og næsten ærer — og dog, dog vilde jeg hellere, hvad Gud forbyde, men jeg vilde dog hellere ankomme i Evigheden med tre angrede Mord paa min Samvittighed, end som en udtjent Bagvasker med dette rædsomme, uoverskuelige Læs af Forbrydelser, der var dynget op Aar efter Aar, der kan have grebet om sig efter en næsten utænkkelig Maalestok, lagt Mennesker i Graven o. s. v.»*) Strengeden i hans Opfattelse tager til, fordi han overhovedet, som det rigtigt er

*) Se E. P. II. 312 hvor dette appliceres paa Corsaren.

blevet bemærket, her seer en Villiesact i enhver sjælelig Rørelse hos Mennesket, theologisk bliver staaende ved Egoismen som Factum uden psychologisk at undersøge, hvorfor og hvorledes Jeget bliver egoistisk.*)

De «Opbyggelige Taler i forskjellig Aand», som udkom samme Aar (1847), udmunde i en Skilddring af den Forhaanelse og Forfølgelse, for hvilken Sandhedens Vidne er udsat, og af hvorledes man troer at gjøre Gud en Velbehagelighed ved at martre ham. Det fremhæves saa, hvormeget bedre dette dog er for Sandhedsvidnet end at blive madet med Beundringens Slikkeri og føre en Tilværelse, som bliver usmagelig, fordi den er uden Salt. Derfor glædede Apostlene sig ogsaa over at blive hudstrøgne.**)

De opbyggelige Talers sidste Afsnit hed «Lidelseernes Evangelium». Hertil slutter sig de i Aaret 1848 udgivne «Christelige Taler», i hvilke man fortrinsvis bør mærke Taleren: «Det er dog saligt at lide Forhaanelse for en god Sag», som danner Overgangen til Kierkegaards senere Production. Den Forhaanede, hedder det her, skyes som en Spedalsk; skjøndt han er et Sandhedens Vidne, har han aldrig levet æret og anset, han har levet foragtet, forfulgt, bespottet, saa længe han levede. Og den Gang han levede,

*) Høffding: Den humane Ethik 138 ff.

**) Opbyggelige Taler i forskjellig Aand III. 128, 138.

da var det de Ærede og Ansete, som foragtede ham, «ligesom det nu er de Ærede og Ansete, der prise hans Navn.»*). Kierkegaard fremhæver det Forførdelige i, at det er blevet en ganske almindelig Vittighed, den, at hvis Christus nu kom til Verden igjen, saa vilde han atter blive korsfæstet; og dog «falder det Ingen ind at blive opmærksom paa dette Blændværk med Christenheden». Han fremhæver da Nødvendigheden af ikke at holde det Christelige paa Afstand, men gjøre det ret nærværende for Samtiden.

I «Indøvelse i Christendom» løste han selv den Opgave, han havde stillet.

Jeg anseer denne Bog for et af hans ypperste Skrifter, og det er overhovedet et ved Skarpsind og Sandhedskjærlighed udmærket Værk. Den, hvis Tid ikke tillader ham at læse meget fra Kierkegaards sidste Periode, bør læse det grundigt og kan da i det finde hans hele Tankegang og Følelsesliv. Kierkegaard havde til Gjengjæld for sin Mangel paa historisk Sands den skarpeste, genialeste Evne til at gjøre sig til samtidig med enhver Situation. Medens Sandsen for Localfarven fattedes ham fuldstændigt, var den udviklede Sands for den abstracte Situation en af hans beundringsværdige Eiendommeligheder. Det var den samme Sands, som de romerske Historie-skrivere og de franske Digtere fra den klassiske

*) Christelige Taler III. 78 ff.

Tid besad. Det var paa Grund af denne Sands, at han sympathiserede med Scribe. Det var den, han lagde for Dagen i sin Skildring af Abraham i «Frygt og Bæven», hvor den manglende Steds- og Tidsfarve erstattes af den Magt, hvormed Situationen er hensat. Med samme Magt fremstillede han Christi Liv.

Den Christus, han maler, det er ikke den forklarede, ikke Rafaels Gudebarn eller Thorvaldsens skønne Forsoner, men en Christus, som Rembrandt har malt ham, det ringe Menneske, de Arbeidendes og Besværedes Ven, i Malerens egen Tids Costume.

Den Christus, som hos ham siger: «Kommer hid til mig, alle I, som arbeide og ere besværede, jeg vil give Eder Hvile», det er ikke den forherligede Guds Søn, nei det er den fornede Jesus «født af en foragtet Jomfru, hans Fader en Tømmermand, i Slægtskab med nogle andre simple Folk af den laveste Klasse». Man læse blot de Samtidiges Domme over ham: at han bærer sig dumt ad ved «istedetfor at holde Menneskene paa den dybeste Underkastelses Fjernhed fra sig, at være tilgjængelig for Alle»; man høre ham hos Kierkegaard omtalt som «et Slags mauvais sujet, en fortabt Person», hvis «revolutionære Hovmod forsmaaer al det Bestaaendes Intelligens og Dygtighed for at begynde ganske og aldeles paany og forfra ved Hjælp af — Fiskere og

Professionister, saa det er som et Motto for hele hans Existens i Forhold til det Bestaaende, at han er et uægte Barn!» Fra først af er han en kort Tid Gjenstand for Nysgjærrighed, senere kun seet i Selskab med «Syndere og Toldere, Spedalske, Afsindige, Syge og Elendige, Armod og Usselhed» — Kommer nu hid, alle I, som arbeide og ere besværede!

Der synes ikke at være Mening heri, men, siger Kierkegaard, naar man nu hører en pyntelig Mand i Silke sige dette med en behagelig, velklingende Stemme, saa det yndelig giver Gjenlyd i Kirkens Hvælvinger, en Silke-Mand, der udbreder Ære og Anseelse over det at høre ham» saa synes der at komme Mening heri. Visselig, er Svaret, men en Mening, der er Christendom saa ulig som muligt; thi husk paa Indbyderen, ham som kommer anstigende der «mellem en Mursvend og en Børstenbinderlærling», ringeagtet «som et Slags forulykket Geni», foragtet og forhadet som «Forfører, Bedrager, Gudsbespotter», kun omgiven «af en Skare Pøbel, som jubler». Og disse til at bedømme Sandhed saa competente Instanser, disse Fiskere, Skræddere og Skomagere, de forgude ham i Ordets bogstaveligste Forstand.*)

Hvad der fra et kritisk Synspunkt heri er mest interessant, det er at see Kierkegaard bygge

*) Indøvelse i Christendom 1—77 passim.

Christusskikkelsen op af lutter idealiserede Træk, som han kjender og henter fra sin egen Existens.

1) Christi Ukjendelighed. Gudens Incognito som Menneske forstaaes og forklares ved et menneskeligt Incognito som saadant. Selv fraseet Incarnationen er den Ophøiede ukjendelig dels ved altfor megen Synlighed, ved daglig at sees paa Gaden i det tilfældigste Selskab, dels ved den tilsyneladende Ringhed, han er iført. Skulde et Menneske som dette, «et daarligt paaklædt Menneske» være den Forventede?

2) Den ligefremme Meddelelses Umulighed. Ganske vist kan Christus sige ligefrem: Jeg er Gud; Faderen og Jeg ere Et. Men naar den, der siger det, er et enkelt Menneske, tilsyneladende ganske som andre, saa er denne Meddelelse just ikke saa ligefrem. Ordene ere vel ligefremme nok, men det at han siger det, som er Modsigelsens Tegn, gjør Meddelelsen indirecte. For at forklare dette: af Kjærlighed til en Anden at skjule en Inderlighed og synes noget Andet end det man er, bruger Kierkegaard to Exempler. Det ene, som kun antydes, er en Majeutikers Fremgangsmaade, idet han efter den sokratiske Methode frembringer en dialektisk Dobbeltthed for at gjøre en Anden indadvendt og stille ham frit — hans egen literære Meddelelsesform. Det andet Exempel, som udføres videre, er hentet fra Forholdet mellem to Elskende. Han sætter, at

den Elskende faaer den Idee at ville prøve sin Brud, om hun troer ham. «Hvad gjør han saa? han bortskjærer al Meddelelse, forvandler sig selv til en Dobbeltthed; det seer i Muligheden skuffende ud, som kunde han muligt lige saa godt være en Bedrager som den trofaste Elskende» — Christi Fordring af Tro illustreres med hans egen Stilling overfor den Elskede som en Gaade, det vil sige som det levende Spørgsmaal, om hun troer paa ham eller ei.*)

3) Lidelsernes Frivillighed. Det afgjørende ved den christelige Lidelse er at den er frivillig «for Ordets Skyld, for Retfærdigheds Skyld o. s. v.» Og Kierkegaard bruger for at oplære dette et Exempel, vi kjende godt. Han viser, hvor taabeligt det er, naar Præsten, fordi en Mands Kone dør, vil prædike om Abraham, der ofrer Isak og portraiterer Enkemanden som et Slags Pendant til Abraham. Thi Pointet ved Abrahams som ved de christelige Lidelser er Lidelsens uendeligt potenserede Anstrengelse og Frivillighed — frivilligt havde han brudt med den Elskede, frivilligt udfordret Corsaren.

4) Ligegyldigheden for alle verdslige Formaal. Bogen er skrevet i Aaret 1848, altsaa netop paa den Tid, da en stærk national Bevægelse gik igjennem Folket. Kierkegaard følte

*) Indøvelse i Christendom 152.

**) ibid. 119.

sig som staaende helt udenfor den. Ham syssel-satte kun Eet: hans Livs Idee. Derfor skriver han om Christus: «Det lille Folk, hvilket han tilhørte . . . var under fremmed Herredømme, og, som naturligt, Alle beskjæftigede med den Tanke, at ryste det forhadte Aag af sig.» Man viser Jesus Skattens Mynt, han giver sit undvigende Svar, og Kierkegaard udbryder: «O verdslige Parti-Lidenskab, og selv om du kaldes hellig og national, nei saavidt rækker du ikke, at du kan fange hans Ligegyldighed! Han spørger: hvis Billede er det, der er præget paa Mynten? man svarer: Keiserens; Saa giver Keiseren hvad Keiserens er, og Gud hvad Guds er. Uendelige Ligegyldighed! Om Keiseren hedder Herodes eller Salmanassar, om han er Romer eller Japaneser, det er ham det Ligegyldigste af Alt.»*)

Saa skildres Christi Liv og Død; Pilatus spørger: Hvad er Sandhed? Og Kierkegaard svarer slaaende og consequent: Sandheden er ikke det at vide Sandheden, men det at være Sandheden. Christus var Sandheden, og for de Nulevende er den: at følge ham efter. Men heri ligger da saa ogsaa, at Christendommen er «ganske bogstavelig detroniseret» i Christenheden; og er den det, saa er den «afskaffet». (ibid. 242). Kun den stridende Kirke er Sandhed, kun Efterfølgeren, ikke Beundreren af Christi Liv er den

*) Indøv. i Christendom 183 ff.

sande Christne. Kun den, der i Samtidighedens Situation overfor den lidende Sandhed vilde slutte sig til den og tage Følgerne deraf — og disse Følger ere til alle Tider de samme — kun den kan kaldes et Sandhedsvidne. «Og om saa alle Præster, de være nu i Fløiel, i Silke, i Klæde, i Bombasin, vilde sige Andet, saa vil jeg sige: I lyve, I bedrage Menneskene med Eders Søndagstaler.» (ibid. 66).

XXVI.

I de religiøse Skrifter fra denne Periode var Kierkegaard stedse mere truende rykket Geistligheden og dens Præses, Biskop Mynster, nær. Et Par indledende, dæmpende Ord vare i «Indøvelse i Christendom» det eneste Skjærmbriet som skjulte Angrebet paa det Officielle i den danske Statskirkes Christendomsforkyndelse. Næsten samtidigt med denne Bog udgaves «Sygdommen til Døden», et af Kierkegaards dybeste og mest gjennemarbejdede Værker, lyst og let overskueligt som et fortrinligt ordnet Lazaret, i hvilket han paany tager Fortvivlelsens Problem for sig, som Afhandlingen om det Ethiske i Enten-Eller kun saa ufuldstændigt havde besvaret, og hvor han giver det en Besvarelse, hvis Dybsind selv hans forhærdede Orthodoxy ikke formaaer at tilsløre. Naar man læser Bogens Slutning, kan man vel ikke lade

være at mindes den Sætning, til hvilken Kierkegaard saa ofte vender tilbage, at der ikke gives noget stort Geni uden et Glimt af Vanvid*) men man maa indrømme, at der her er Methode selv i Galskaben. I denne Bog, som udkom 1849, er der givet en Charakteristik af den geistlige Taler, saa nærgaaende mod Geistligheden, saa direkte stilet mod selve dens Overhoved, Biskop Mynster, at man næsten ikke begriber, den blev ladet uden Svar.**) Her skildres det uendelig Komiske i, at den som nys paa Prædikestoler «med en Aplomb i Skikkelsen, med en Freidighed i Blikket, en Rigtighed i Pas'ene, som er beundringsværdig» traadte alle Helvedes Magter under Fødder, næsten i samme Øjeblik, næsten endnu «med Adrienen paa» feigt kan løbe af Veien for den mindste Ulempe. «O naar man seer En, der forsikrer aldeles at have forstaaet, hvorledes Christus gik omkring i en ringe Tjeners Skikkelse, fattig, foragtet, bespottet, som Skriften siger: bespyttet — naar jeg da seer den samme saa omhyggeligt at tye hen, hvor der verdsligt er godt at være, indrette sig der paa det Tryggeste, naar jeg seer ham saa ængstelig som var det Livet om at gjøre, undflye ethvert en ugunstig Vinds Pust fra Høire eller Venstre, saa lykkelig, saa høist lykkelig,

*) Frygt og Bæven 115, E. P. I. 420 og 437.

**) Sygdommen til Døden, 2den Udg. 92.

saa kisteglad . . . ved ubetinget at være æret og anset af Alle, Alle, da har jeg ofte sagt til mig selv og ved mig selv: Sokrates, Sokrates, Sokrates, skulde det være muligt, at dette Menneske har forstaaet hvad han siger sig at have forstaaet?»

Der gik 5 Aar. Kierkegaards Forfatterskab var bragt saa vidt at han overskuede det som en Helhed. I sine «Taler ved Altergangen om Fredagen» førte han det saa at sige til Alterets Fod, og gav saa i en lille Brochure «Om min Forfattervirksomhed» Publikum sit Tilbageblik over det Hele, i hvilket Alt henføres til Ideen: den Enkelte. Rent og ærligt siger han her: «Saaledes forstaaer jeg det Hele nu; fra Begyndelsen har jeg ikke saaledes kunnet overskue, hvad der jo tillige har været min egen Udvikling» (S. 13).

Da brødes i December 1854 hans aarelange Taushed som Forfatter. Biskop Mynster var død. Martensen havde i sin Ligtale kaldt ham «et Sandhedsvidne, et af de rette Sandhedsvidner, et Led i den hellige Kjæde». I Februar Maaned skrev Kierkegaard sin vidtberømte Artikel derimod: «Var Biskop Mynster et Sandhedsvidne, et af de rette Sandhedsvidner — er dette Sandhed?» og lod den saa 9 Maaneder igjennem ligge utrykt. Han, som i sin Ungdom havde været saa utaalmodig, havde nu lært at lade en Beslutning modnes langsomt. I December udslyngede han efter endt

Overveielse Artiklen. Martensen, som lidet anede, hvad der forestod, gav et affeiende Svar, i hvilket han betegner Kierkegaard som en Thersites, der dandser paa Heltens (o: Mynsters) Grav. Saa svarte Kierkegaard og hermed begyndte hans storartede Agitation mod hele den bestaaende Statskirke og hele det Bestaaendes Christenhed.

XXVII.

Da de romerske Missionærer, efter at have omvendt Saxerne i Northumberland til Christendommen, opfordrede dem til selv at vælte de Afgudsbilleder, de hidtil havde tilbedt, vovede Ingen at lægge Haand paa de Figurer, der saa længe havde været Gjenstand for Tro og Bøn. Midt under den almindelige Tøven reiste da en Præst sig og slog med et Øxeslag det Gudebillede ned, hvis Intethed han kjendte bedre end Nogen. Det Angreb, som den geistligt Dannede retter paa Kirken, har altid en særegen Charakter af Bestemt-
hed og Kulde; man føler ved de Slag, han giver, at Haanden har en Sikkerhed, som Lægmandens Haand ikke let kan naae.*)

Kierkegaard havde levet Geistligheden for nær til at kunne bevare Respecten. Autoritetens trofasteste Ridder forvandlede til dens Banemand.

*) Renan: Essais de morale et de critique 141.

Digteren, Tænkeren, Prædikanten, Reformatoren, der havde sat sin Stolthed og sin Ære i at virke paa hundrede tusinde Miles Afstand fra Endeligheden og Øieblikket, forvandlede til Agitator. Men hvad der forvandlede ham dertil, det var det i hans Natur dybest liggende Hang til med Pietetens Indignation at udtale sin Foragt. Der havde ganske vist altid ligget noget Agitatorisk i hans Virksomhed, forsaavidt han efter sin egen Forklaring altid virkede for «Uro i Retning af Inderliggjørelse». Men selve denne Definition udelukkede jo tillige enhver Hensigt om Uro udadtil. Dog den, der selv med Rette bestemte sit Forfatterskabs hele Kjende med de Ord: at gjøre opmærksom, var nødvendigvis særlig anlagt til Agitator; thi disse Ord angive det nærmeste Øiemed for al stor og fornem Agitation.

Og han var en stor Agitator — han, hvis Sjæl var opfyldt af en saa levende Indignation, han, som havde Sproget saa fuldstændigt i sin Magt og som gjennem det opbyggelige Foredrag havde uddannet sin Evne til at tale til Menigmands Begreb, han, som endelig besad et saadant Pilekogger fuldt af braadede og skjærpede Vittighedspile. Han var Manden for at føre en Agitation, som den kun sjældent er ført i vort Aarhundrede, han der forenede Lassalle's Selvfølelse med en Veltalenhed som O'Connell's og en skjærende Haan som Swift's.

Det nytter ikke at beskrive hans Fremgangsmaade. Man maa selv see ham ciselere Foragten i det sproglige Udtryk, udhamre Ordet til det former sig til den størst mulige, den blodigste Injurie — uden at det dog et Øieblik ophører at være Bærer af Idee. Man maa læse hans første Artikler mod Geistligheden i den samlede Udgave af hans «Bladartikler», som ogsaa indeholder Indlæggene mod ham fra de forskjellige Repræsentanter for det Bestaaende — mest Anonymer i Berlingske Tidende, Fædrelandet og Dagbladet — for at see hans Begeistrings Flammeskraft lyse paa den Baggrund af Slaphed, Vrøvl og Grinebidervæsen i Samtiden, der danner dens uundværlige Folie. Man forstaaer let, at der fra først af kom Røre iblandt Geistligheden, da det i offentlige Blade stod skrevet og af en saadan Pen, at den religiøse Tilstand i Landet var den: Christendommen er slet ikke til,» (26. Marts 1855) eller som det to Dage senere lød: «Her er ikke noget at reformere; det, det gjælder om, er at bringe Lys i en gennem Aarhundreder fortsat . . . christelig Criminalforbrydelse». Saa skrev man da saa godt man kunde, med Overlegenhed, med Indignation, med Salvelse, med Strenghed. Men da det ikke gjorde mere Indtryk paa Statskirken formastelige Angriber end om han havde boet paa en anden Planet, saa forstummede al denne Vel-

talenhed efterhaanden og man hørte Søren Kierkegaards Stemme alene.

Hvad var det for et Sprog, denne Stemme førte? Den raabte:

Christendommen er udbredt. Hvorfor? Fordi Staten, hvis En ikke vil have Noget med Christendommen at gjøre, træder hjælpende til: «Hvorledes, føler Du ingen Trang til Christendommen, saa føler Du maaskee stor Trang til at blive til Ingenting; thi uden at Du er Christen, ere alle Veie spærrede for Dig i Samfundet. — Ah! det hjælp paa Præstens Praxis.» «Hav Tak I Silke- og Fløiels-Præster, som i stedse talrigere Flok vare til Tjeneste, da det viste sig, at Profiten var paa Christendommens Side, hav Tak for Eders christelige Iver og Nidkærhed!»*)

Det var det Thema, Kierkegaard her atter og atter varierede, at saalænge der var 1000 kongelige Levebrød i Danmark for Lærere i Christendom, var al Christendom i Landet bedærvet. Tag et Exempel siger han: Hvis Staten blev til-sinds at ville forhindre al sand Poesi, hvorledes skulde den da bære sig ad dermed? Den behøvede blot at anbringe 1000 Levebrød for kongelige Digter-Embedsmænd, saa skal Landet snart være saa overfyldt med slet Poesi, at sand Poesi næsten bliver en Umulighed. Tag et andet Exempel,

*) Øieblikket Nr. 3, Fædrel. 30 Marts 1855.

siger han. Sæt Staten fik isinde at indføre den Religion, at Maanen er gjort af en grøn Ost, og sæt den til den Ende arrangerede 1000 Levebrød for en Mand med Familie, jævnt avancerende, Rang med Cancelliraader — tvivler man saa paa, at efter nogle Generationer en Statistiker maatte kunne bevidne, at den Religion (Maanen er gjort o. s. v.) var den herskende i Landet.*)

Og han samler sit Angreb paa Folkekirken i denne energiske og hensynsløse Sætning: «Der- som Du troer, og det troer Du jo dog, at det at stjæle, røve, plyndre, hore, bagtale, fraadse o. s. v. er Gud imod: den officielle Christendom og dens Gudsdyrkelse er ham uendeligt væmmeligere.»**)

Han gennemgaaer Gudsdyrkelsens vigtigste Momenter, et for et, og opløser dem alle i Farce.

Daaben. Den vedligeholdes efter hans Fremstilling kun ved Præsternes Pengegridskhed. «Præsterne, disse hellige Mænd, forstaae nok deres Dont, og ligeledes, at hvis det skulde være, som Christendommen ubetinget maa fordre og ethvert fornuftigt Menneske, at først naar En er kommet til Skjelsaar og Alder, faaer han Lov at bestemme sig for hvilken Religion han vil have — Præsterne forstaae meget godt, at saa blev det ikke rigtigt

*) Øieblikket Nr. 3 og Nr. 4.

**) Øieblikket Nr. 7.

til Noget med Næringsveien. Og derfor trænge disse hellige Sandhedsvidner ind i Barselstuerne.»

Confirmationen. Den vedligeholdes efter hans Fremstilling, fordi Præsterne der «selv ere Menedere» have en Interesse af at arbejde for «at hele Samfundet bliver Menedere». Og det er «som beregnet herpaa» at lade femtenaars Drengene afgive religiøse Løfter. Confirmationen er, siger han, det sees da let, langt dybere Nonsens end Barnedaaben, just fordi Confirmationen gjør Fordring paa at skulle supplere hvad der savnedes ved Barnedaaben: en virkelig Personlighed.

Nadveren. Det efter hans Opfattelse forargelige i Maaden, hvorpaa Sacramentet uddeles, fremstilles gjennem Skildring af en Næringsdrivende, hvis virkelige Religion er den: Enhver er Tyv i sin Næringsvei. «To eller fire Gange om Aaret tager saa denne Mand pæne Klæder paa — og gaaer til Alters. Der træder saa en Præst frem, en Præst, der (ligesom de, hvilke, naar man trykker paa en Fjeder, springe ud af en Snustobakke) springer, saasnart han seer «en blaa Seddel». Og derpaa høitideligholdes den hellige Handling, fra hvilken den Næringsdrivende eller begge de Næringsdrivende (baade Præsten og Borgeren) vende hjem til deres vante Levevis, kun at den ene af dem (Præsten) ikke kan siges at vende hjem til sin vante Levevis, han havde jo

ikke forladt den, meget mere været i Virksomhed som Næringsdrivende».

Vielsen. Kierkegaard fremhæver indtrængende den Omstændighed, at det nye Testamente anbefaler enlig Stand og høist betragter Ægteskabet som et nødvendigt Onde. Imod den populære Opfattelse, at Ægteskabet helliggjøres ved Præstens Nærværelse, udbryder han: «Christeligt maatte man sige: just den Omstændighed, at der er en Præst med, er det Værste af det Hele. Vil Du gifte dig, saa se dog hellere at blive viet af en Smed». Thi «Smeden og de to Elskende have dog ikke aflagt Ed paa det nye Testamente»; men en Spot over Christendommen bliver Vielsen «naar Præsten kommer til med sin — hellige Nærværelse.»

Angreb af denne Natur vare, saavidt jeg veed, ikke rettede paa den christelige Cultus siden den franske Revolutions hensynsløseste Tid. Ingen frit tænkende Forfatter i dette Aarhundrede har indladt sig paa slige, dels fordi Fritænkerne, som støtte sig til Tolerancens Idee, ikke blande sig i de positive Religioners indre Anliggender, men nøies med at fordre den sociale Ligestilling med de positivt Troende, hvorpaa Aarhundredets Civilisation giver dem Krav, dels fordi den videnskabelige Opfattelse af Religionernes Væsen i de sidste 70 Aar aldeles har fortrængt Polemiken mod de

løsrevne Dogmer eller mod Enkelthederne i den kirkelige Cultus.

Og som Fritænkerne ikke selv have rettet slige Angreb, saaledes have de ikke heller behøvet dem, da de fremkom; de have Intet lært af dem og de føle ingen Trang til at gjenoptage dem. Kun da vilde der være Anledning til paany at gjøre dem gjældende, hvis den officielle Geistlighed virkelig skulde antage Kierkegaards Optræden for i den Grad glempt, at den kunde tage ham til Indtægt for Kirken, ham, for hvem de Geistlige «uden een eneste Undtagelse» vare Menedere, ja, som han udtrykker det, Menneskeædere, i den Forstand nemlig at de leve af de afdøde Martyrer, faae en aarlig Gage, Sølvopsatser, Ridderkors, broderede Lænestole o. s. v. for at skildre hines Lidelser og Ofring. (Øieblikket Nr. 9).

Istedenfor at istemme den Kierkegaardske Agitations lidenskabelige Krigsraab imod den bestaaende Folkekirke i Danmark vil jeg lidenskabsløst gjøre opmærksom paa to afgjørende Punkter i Udtalelserne fra hans sidste Leveaar.

Det første Punkt er hans stærke Betonen af, at Christenheden slet ikke er christen, at Christendommen overhovedet slet ikke er kommen ind i Verden; det blev ved Forbilledet og et Par Apostle. Heri samstemmer Kirkegaard nøie med Alt, hvad den moderne Videnskab har oplyst om den Misforstaaelse, der ligger til Grund for Ud-

tryksmaader som christelig Stat, christelig Kunst, christeligt Samfund. I alle tænkende Lande er man nu paa det Rene med, at saadanne Magter som Stat, Ret, Samfund og Kunst ere af rent human Natur, hvile paa en rent human og ikke paa nogen confessionel Grundvold.

Det andet Punkt er hans gjennem det hele Forfatterskab gaaende bestemte Hævden af ikke selv at være en Christen, snart under den Vending, at han endnu ikke er det, hyppigst under den Vending, at han kun eller næsten kun er en Digter, der veed hvad Christendom er, snart som i «Øieblikket», at han ikke selv kan hæve sig til den christelige Opfattelse af Livet, men hjælper sig med «en langt lettere, en jødisk». (Øieblikket Nr. 6). Hans Standpunkt i denne Strid — og det er det, som her gjør ham saa stor, er ikke et confessionelt eller sekterisk, men Sandhedskjærlighedens. Deri ligger det ogsaa, at han, da han af Modstandere bliver spurgt, hvad han vil, ikke svarer, at han vil dette eller hint enkelte, men: «Ganske simpelt, jeg vil Redelighed. . . . jeg er ikke en christelig Strenghed lige overfor en given christelig Mildhed. Paa ingen Maade, jeg er hverken Mildhed eller Strenghed — jeg er: menneskelig Redelighed.»

Det er ikke muligt at formulere sit Standpunkt paa en ædlere og humanere Maade. Og i Kraft af dette over alle confessionelle Kampe op-

høiede menneskelige Motiv er det ogsaa, at Kierkegaard her kan vove sig saa yderligt ud, at han siger:

«Jeg vil Redelighed. Er det da dette, Slægten eller Samtiden vil, vil den ærligt, redeligt, uforbeholdent, aabent, ligefrem gjøre Oprør mod Christendommen, sige til Gud: vi kan, vi vil ikke bøie os under denne Magt» — men vel at mærke, det gjøres ærligt, redeligt, uforbeholdent, aabent, ligefrem: nu vel, hvor besynderligt det kunde synes, jeg er med; thi Redelighed vil jeg».*) Disse Ord, der synes at aabne et nyt Perspektiv, ere maaskee kun et paa Spidsen stillet Udtryk for og af en brændende Sandhedskjærlighed, men de vise, at Kierkegaard, naar Alt, hvad der var værd at elske var nævnt, formaaede at tilføie et «amicior veritas».

Den storstilede Kierkegaardske Agitation, der allerede som Agitation betragtet havde saa mægtige Fortrin, havde een stor Grundmangel, den, som laa i dens Voldsomhed. Den rette Agitator bør ikke bruge al sin Kraft, maaskee neppe Halvdelen af den; man maa føle ham som en Trusel i Fremtiden. Kierkegaard derimod sætter saaledes Livet ind, kjæmper med en saa yderlig Anstrengelse, som ingen Mand kan

*) Bladartikler 31. Marts 1855.

eller bør underkaste sig, der ikke umiddelbart derefter agter at lægge sig til at døe.

XXVIII.

Det var — desværre — hans Agt og hans Lod.

Han længtes bort fra Jorden, bort fra denne Verden, som han fandt og vidnede at være «en jammerlig, en fordærvet, en ond Verden, kun beregnet paa Slyngler og paa Pjat» (Øieblikket Nr. 9). Han længtes bort fra Kjøbenhavn, i hvilken han nu ikke mere blot var misundt og forhadet, men hvor det var Pligt mod Gud og alt Helligt at afskye ham som Kirkens og Geistlighedens Fjende. «O uskaterlige Kjøbstad, hvor er du ubetalelig, naar Du faaer Adriene paa, bliver hellig, naar det at hengive sig til enhver Misundelsens, Raahedens, Pøbelagtighedens væmmelige Lyst, tillige bliver Udtrykket for at gjøre Gud en Dyrkelse.» Han længtes bort fra sit stakkels forpinte, lidende Legeme, som var udmattet af Søvnløshed og martredes af voldsomme Sygdomsanfald. Kunde han undertiden i Andres Nærværelse ikke beherske sine legemlige Smerter, sagde han: «Fortæl det ikke, hvad nytter det Folk at vide, hvad jeg bærer paa». Han længtes «efter Evigheden».*)

*) Synsp. f. m. F. 78, 80.

Selv fremskyndede han sin Død ved den alle Skranker og Hensyn brydende, oprivende Agitation. Men han synes bestemt at have anet dens Komme netop til den Tid, da den bortrev ham. Af den Formue, han efter sin Fader havde arvet, var da Intet mere tilbage. Han havde kort efter Faderens Død bragt sin hele Kapital til sin Svoger, Justitsraad Lund, med Anmodning om at denne vilde opbevare den for ham, ikke saaledes at forstaae, at Pengene forrentedes; thi Kierkegaard ansaa med sin gammeltestamentariske Opdragelse det at tage Renter for Synd, for Aager; men saaledes, at han hvert Aar kunde faae en vis Sum af Kapitalen udbetalt. Derfor skete det, at Kapitalen dels ved Kierkegaards ikke billige Levevis, dels ved hans rundhaandede Godgjørenhed tæredes fuldstændigt hen. Der fandtes efter hans Død kun 250 Rd. i rede Penge.

I October 1855 blev han lagt ind paa Frederiks Hospital.

Blandt Frederiks-Hospitals Journaler findes en, i hvilken et Afsnit aabnes med disse Ord: Dr. Søren Kierkegaard (42 Aar) indkom $\frac{2}{10}$ 1855, død $\frac{11}{11}$ 55 Kl. 9 Eftm.

Den unge medicinske Candidat, som har ført Journalen, har ikke nøiedes med rent lægevidenskabelige Optegnelser, men har enkelte Steder søgt at gjengive almindelige Udtalelser af den Syge. Saaledes strax den første Dag disse Ord:

«Han anseer sin Sygdom for dødelig; hans Død er nødvendig for den Sag, han har anvendt hele sin Aandskraft til at løse, hvorfor han ene har virket, og hvorpaa han mener, han kun er beregnet; derfor den skarpe Tænkning i Forbindelse med et saa spinkelt Legeme. Skal han leve, maa han fortsætte sin religiøse Kamp, men den vil da trætte, hvorimod den ved hans Død vil vedligeholde sin Styrke og som han mener sin Seir.» Og atter i Journalen for den 12te October hedder det: «Han vedbliver at paastaa sin nære Død.»

Saa knap og lidet indholdsrig denne Journal end er, saa giver den et tydeligt Billede af to i psykologisk Henseende interessante Charaktertræk; det ene: den asketiske Tendens hos den Syge, som «paa Grund af religiøse Meninger» undertiden udbeder sig at maatte være fri for et eller andet lædskende eller lindrende Middel; det andet: den jomfruelige Blyhed eller Undseelse hos Patienten, som her ved flere Leiligheder bliver ham en Plage, og om hvilken Candidaten efter en Samtale med ham nedskriver: «han mener at denne Feil har havt en gennemgribende Virkning paa hans Liv og gjort ham til Særling».

Den 11te November om Aftenen udaandede han.

Man har sagt, at han døde i rette Tid. Naar man taler saaledes, da betragter man hans Liv æsthetisk: hans sidste Optræden var en femte

Akt, og hvad har Tragediens Helt efter femte Akt tilbage, andet end at døe? Jeg kan ikke see paa Kierkegaards Liv og Død som paa et Skuespil. Et stort Geni, der døer 42 Aar gammel, døer aldrig i rette Tid for Omverdenen. Jeg ønsker, at han havde kunnet leve.

Blot den Omstændighed, at han vedblev at leve, vilde have tvunget ham til Udtalelsen af nye gennemgribende og stedse sandere Tanker. Umuligt havde han kunnet holde sig paa det Punkt, hvorpaa han stod ved sin Død, han havde maattet drage nye Consequenser — og disse havde nødvendigvis alle gaaet i Retningen bort fra den bestaaende Kirkelighed; thi alle andre Veie vare spærrede for ham.

I «Begrebet Angest» (S. 79) forekommer etsteds i Forbigaaende den Vending: «denne Anskuelse, som man kan kalde christelig eller hvad man vil» er sikkert den rette. Man kunde tænke sig en saadan Vending gennemført gennem hele hans Tankegang. Thi vi see ham endnu i Agitationens seierrigste Øieblikke føle sig standset, fordi han nødes til at godtgjøre sin Anskuelses ikke Sandhed med orthodoxe Correcthed, og maatte indlade sig paa Skriftsted-Citeringens hele Misère. Han finder da et Skriftsted for, Modparten et imod, eftersom det naturligtvis ikke lykkes ham at bringe noget saa Uensartet som det gamle og nye Testamente ind under een Livsbetragtnings System. Ja

han citerer undertiden vilkaarligt, undertiden urigtigt af lutter Iver for at faae et Bibelsted at beraabe sig paa.*) Man kunde tænke sig, at det Øieblik var kommet, da han trættedes derved.

Han var i sit Livs sidste Maaneder paa Veie dertil, men Veien var ikke god. Som andre store, til Døde hidsede Reformatorer saa han tilsidst sin Personligheds miskjendte Ret som den eneste i Verden. Selv naar han beraabte sig paa Skriften, beraabte han sig i Virkeligheden paa sin Fortolkning af den, paa sig selv. Som Absolutismen havde sagt: Staten, det er mig, saaledes tænkte han nu: Sandheden, det er mig. Sandheden rettede sig efter ham, efter hans Levnet. Dengang da han selv stundom prædikede i Frue Kirke, da var Kirken ærværdig og hellig; nu var enhver Kirke «et tvetydigt Sted». For faa Aar siden havde han indtrængende opfordret Menigheden til at tye til Kirken og dens Altre, nu da han selv erklærede hellere at ville begaae de groveste Forbrydelser end betræde en Kirke, nu burde det med Et være indlysende for Alle, at Sandheden ikke laa i Kirkens Skjød.

*) I Magnus Eiriksson's gode og redelige Bog „Gud og Reformatoren“ (S. 66—112) er givet en Fremstilling af Kierkegaards Inconsequenser overfor Bibelordet. Hans Vilkaarlighed i Skriftstedbehandling har Erik Bøgh paavist med Hensyn til K.s Benyttelse af Legenden om Jonas.

Og han bestemte ikke blot Sandheden, men Tidens Fylde. Saalænge han selv fandt det passende og rigtigt ved enhver Leilighed at hædre Biskop Mynster, burde ogsaa alle andre vise Mynster dyb Respect. Han ventede, siger han, med sit Angreb paa Mynster og Geistligheden, indtil Martensen, hvem han stempler som «en subaltern Personlighed» var bleven Sjællands Bisp; thi han tænkte, at det kunde være Martensen ubehageligt, om Angrebet var kommet saalænge «han var Candidat til denne Plads». Men hvis han nu selv var død forinden! han, som selv siger, at han ofte levede paa Dags Frist! Og efter almindelige menneskelige Begreber skulde man dog troe, at dersom Martensen virkelig var saa «subaltern», som Kierkegaard fandt ham — det da maatte ansees for bedre, at han ikke blev Landets øverste Biskop end at han blev det i Ro. Men Kierkegaard afgjør selv, naar det passende Øieblik er der. Han veed, at Gud er med ham, og at det, han skriver, har Guds allerhøieste Behag.

Det var den eneste Form, under hvilken dette store, religiøst opdragne Geni ligesom Pascal, ligesom Lamennais realiserede en Befrielse fra Kirkens Aag. Men han frigjorde sig som han kunde. Fra Christenheden kjæmpede han sig i ethvert Tilfælde fri.

Der var fra hans tidligste Ungdom af mellem

ham og den aandelige Frihed optaarnet alle de Skranker, som tænkes kan. Han var ved Opdragelse, ved Pietet, ved Livsskjæbner indelukket i den bestaaende Kirke som den, der i et Fængsel er indesluttet ved den ene Krands af Fængselsmure omkring den anden. Han kjæmpede sig dog igjennem dem alle og trængte ud i Dagslyset. Det er denne Bevægelse, Bladartiklerne i Sandhedsvidnestriden og særlig Tidsskriftet «Øieblikket» betegner, og derfor vil «Øieblikket» blive staaende i Literaturen som det korteste Resumé af hvad han tænkte og vilde, som hans Livs egentlige og afgjørende Bedrift. Det alene blandt alle hans Værker er sunket tilbunds i det danske Folk, det er for Tiden et af de betydningsfuldeste Gjørings-elementer i Arbejderbevægelsen, det vil maaskee engang i Tiden blive et af de kraftigste Gjørings-elementer i en Bevægelse, som omfatter det hele Folk; da vil ogsaa den Adskillelse af Kirke og Stat, som Aarhundredets Udvikling stedse mere bydende forlanger og som det er Kierkegaards uvisnelige Ære med større Energi og større Evner end nogen anden Dansk at have fordret, blive en Virkelighed i Danmark.

Det er Kierkegaards store Betydning for Danmarks folkekirkelige Aandsliv, at der ved ham er gjort Prøve derpaa. Den bestaaende religiøse Tilstand var længst bleven holdt for værdiløs, seet udenfra, fra Videnskabens humane Stand-

punkt. Af ham blev den angrebet indenfra, angrebet ud fra sit eget Ideal, maalt med sit eget Maal, og gjennem hans Mund dømte og fordømte den sig selv.

Da Kierkegaard begyndte, syntes han at skulle blive den frie Videnskab den farligste Mand af alle. En Tænkter af denne Rang — og tillige en Prædikant! en Filosof saa stort anlagt som ingen før hos os, og — Biskop Mynsters ydmyge Beundrer! Ved ham er der gjort Prøve. Han endte med selv at give sit Gudebillede Øxeslaget. Ved ham er det danske Aandsliv drevet ud til den Yderlighed, hvorfra et Spring maa skee, Springet ned i Katholicismens sorte Afgrund eller hen paa den Pynt, hvorfra Friheden vinker.

I Kierkegaard culminerer og med ham slutter den danske Literatur i den første Halvdel af det nittende Aarhundrede, og hvad der er fulgt efter ham i dets anden Halvdel er enten for ringe eller for ungt til i mindste Maade at kunne veie op imod hans Værker. Der gives ingen Maalestokke i Literaturen. Der gives intet Lod, med hvilket man kan lodde de aandelige Dybder, intet Thermometer, som maaler Lidenskabens Varme, ingen Høidemaalere for Aandens Flugt. Men gaves der Sligt, da vilde det vise sig, at ingen Forfatter i vor Literatur er gaaet dybere tilbunds i Menneskehjertets Afgrunde, at ingen har følt mere inderligt, tænkt mere skarpt eller har taget en høiere

Flugt i sin Begeistring for Renhedens og Fasthedens Idealer.

Hans Personlighed er for rig og hans Værk for mangesidigt til at man kan karakterisere ham og det ved en Formel. Han var heller ikke, som man uforstandigt har sagt det om ham, «indvortes færdig» fra Begyndelsen af. Tvertimod, han kan kun da forstaaes, naar man forsøger at tydeliggjøre sig hans Genies Historie fra de første Spirer til Karakter og Production, og naar man forfølger Udviklingens bugtede, hinanden krydsende Linier saa godt, det lader sig gjøre, fra de første Anlæg til de sidste Resultater, uden at overspringe noget Udgangspunkt eller noget Mellemlid, men ogsaa uden at ville være consequentere eller mere retliniet end Naturen er.

Det er det, hvorpaa her er gjort et Forsøg.

Paa den Gyldendalske Boghandels Forlag er
nylig udkommet:

Livs Erindringer og Resultater.

Af

M. Goldschmidt.

Med Forfatterens Portrait.

Indhold af 1ste Del:

Indledning. Hvorledes dette Skrift blev til. — I. Det Tidligste med Hensyn til Slægten her i Landet. Familien paa mødrene og fædrene Side. Dansk Barndom i Vordingborg. — II. I Onkels Hus i Kjøbenhavn. Jødedom. — III. I Valby. Svag Kollision med Jødedommen. Barndomssyn paa Frederik d. 6te og Prins Christian. Gaardens Fred og Skjønhed. Vi forlade Gaarden. — IV. Opvæxt under skiftende Omstændigheder. Kollision til to Sider: jødisk og kristen. Jødisk Konfirmation. — V. I det v. Westenske Institut. Skolens Humanisme; Religiøsitet og Poesi. Store Forventninger. — VI. Examen artium og dens Følger. Thomsen, Forelskelse og Noveller. Første Møde med Søren Kierkegaard. Skudet i Kallundborg. Nestved Ugeblad. Anledninger til „Corsaren“s Tilblivelse. — VII. „Corsaren“ særlig dens to første Aar. — VIII. P. L. Møller. — IX. Den nationale Sag. Upsalatoget. Højesteretsdommen. Rejse til Paris. — X. Skamlingsbanke. „En Jøde“. Episode: Jødedom, Danskhed og et Tredje i afgjørende Kamp og Forsoning. — XI. Gjenoptagelse af Skildringen. Æsthetiske Tider. S. Kierkegaard og P. L. Møller. Striden. Slutning. Møllers Død. Noter.

Indhold af 2den Del:

Nemesis.

Pris for begge Dele 10 Kr. 50 Øre; eleg. indb. 12 Kr. 50 Øre.

Paa den Gyldendalske Boghandels Forlag er
udkommet:

Hovedstrømninger

i

det nittende Aarhundredes Litteratur.

Forelæsninger,

holdte ved Københavns Universitet

af

G. Brandes.

Naturalismen i England. — Byron og hans Gruppe.

Indhold:

Indledning. — Fælles Træk af Tidsalderen. — Fælles Træk af Folkecharacteren. — Den politiske Baggrund. — Naturalismen indvarsles. — Naturfølelsens Dybde og Sandhed. — Landliv og Skildringer fra Landet. — Naturalistisk Romantik. — Den historiske og ethnographiske Naturalisme. — Universel Sensualisme. — Irsk Revolte og Oppositionspoesi. — Erotisk Lyrik. — Republikansk Humanisme. — Radical Naturalisme. — Byron. Den individuelle Lidenskabelighed. Jegets Fordybelse i sig selv. Den revolutionaire Aand. Komisk og tragisk Realisme. Naturalismens Culmination.

6 Kr.

Danske Digtere.

Charakterbilleder

af

Georg Brandes.

(Udkommer om kort Tid.)

